

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

politički

ZATVORENIK

GODINA VII. - OŽUJAK 1997. - CIJENA 10 KN

BROJ

60

**McAdams o
Andriji Artukoviću**

**Interview:
dr. Milan Blažeković**

**Obljetnica smrti
Alije Nametka: dobri
Bošnjanin - hrvatski
mučenik**

**Hrvatska i BiH na
pragu novog
tisućljeća**

**Zadnja noć
Marka Hranilovića
i Matije Soldina**

**Dokumenti,
sjećanja i
svjedočenja**

IZNEVJERENE NADE I CRVENA RUŽA

Kad su onog dana u uskro jutro žene žurno hitale grobu, prestrašene su zastale pred prikazom koja ih upita: "Što tražite živoga među mrtvima?" Kako da i mi ne osjetimo isto?

Što tražimo na Ovčari? Zar samo ostatke naših voljenih i poput Krista nasilno ubijenih, koje je tu u mrtvilo i tamu groba satjera mržnja i osveta upravo kao Njega - Odkupitelja. Ne, ni tu nisu mrtvi oni koje volimo. Oni s nama ostaju živi, živi u ljubavi i žrtvi koju su dali za ovu jedinu lijepu našu. Pamtit ćemo ih po njihovim imenima, koja su dobili na krštenju, a osjećati po djelima ljubavi, kako je znakovito izrekao Kristovu poruku svećenik nad ljesom Tomislava Lesića, "Velim vam, i nema veće ljubavi od one, kad čovjek život svoj da za bližnje svoje".

To je bujica i snaga koje je te ljudi - nevine i hrabre - odvela na crtu bojišnice, gdje se život stavlja kao grudobran za ognjište i Domovinu.

U hitnji koju diktira ljubav, jedna ruža veže bez suvišnih riječi neumrlu trajnost, koja znači živu prisutnost u sjećanju. Tomislav je svojoj dragoj supruzi umjesto sebe u trenu rastanka darovao ružu, plemenitu crvenu ružu i odžurio, rekli bismo, odletio u obranu napadnute domovine, u Vukovar.

Je li osjećao da se više neće vratiti u svoj Zagreb i zagrljaj svoje Jasminke i sina Tina? A on ide uz tisuće hrabrih braniti Zagreb u Vukovaru. Koliko ih je bilo, ne znam, ali znam da je jedan od njih sin političkih zatvorenika, Albina i Ljudmila (Milice Tomašić r. Vitković). Albin i Ljudmila upoznali su se u logoru Požega, gdje su izdržavali svoje zatvorske kazne kao politički osuđenici. Kad su izašli na slobodu, život ih je povezao u skladan brak, iz kojeg se rodi ovaj hrabi branitelj Tihomir. Zar bi i bilo moguće da politički robijaši rode kukavicu?

Majka Ljudmila isplakala je oči svoje. U grču je srce krvarilo od bola. Strepnja i nada vječno su postavljale upit, gdje je njen sin. Zajedno je s drugim majkama prošla puno širokog svijeta, tražeći istinu o nestalima iz Vukovara. A danas 26.02.1997. sudska komisija pokaza joj kosti i predade vozačku dozvolu te neke druge sitnice, koje prepozna da su pripadale njezinu Tihomiru. Sad više nema dvojbi i tajne. I on je žrtva demonskog plesa krvnika Šljivančanina, Mrkšića i Radića s Ovčare.

Hoće li taj demokratski, a trebao bi biti i pravedni svijet, bar sad po ovoj Ovčari shvatiti istinu: tko je zločinac; a tko žrtva? Zbog čega i zašto se nas optužuje da smo mi genocidni fašisti kad mi uvijek samo svoje branimo i slobodu želimo? Zar istina ne potvrđuje da žrtva ne može biti krivac (ili može?!)

A što reći u ovo predizborno vrijeme? Zar se svatko od nas ne treba dobro zamisliti u ovom šarenili političkih stranaka i znakovlja, gdje mu je mjesto.

Gledam neki dan preko televizije, kako je lider SDP-a slika ispod kočoperne srpske zastave, a da tu nema ni sjene hrvatskoga državnog znamena. Kamo nas to žele povesti te preobražene socijalističke i stranke preobrazbe iz komunista u socdemokrate? Zar misle da smo tako brzo zaboravili što smo proživjeli pod vladavinom titokomunizma? Dokle god je politički osuđenik državotvoran, u svomu stanovištu mora odabrati samo i jedino one, koji će ga i dalje tim putem voditi. Za Hrvatsku bitka još nije završena. Domovina još uvijek traži našu budnost, ako ne možda i mišice i krv, da se u temelju učvrsti i granice zauzmu.

Zbog toga odklonimo sve međusobne nesuglasice i razbistrimo svoj um, pa opet idimo za jednim ciljem, a to je slobodna, demokratska ali i od svih onih koji sebično grabe samo svoj probitak oslobođena Hrvatska.

Istina je da, nažalost, dok jedni u srcu nose neugasivu ljubav prema Domovini, zbog koje su žrtvovali mladost, zdravlje i egzistenciju, ima i takovih robijaša, koji jesu odsjedli i duge godine robije, pa sad kad imaju dobar položaj (trojica su saborski zastupnici, a jedan visoki državni dužnosnik), ne osvrću se na životnu bijedu tisuća robijaša, koji žive od mizerne mirovine, niže od 1000 kuna. Ta su četvorica iskoristili svoj ugled (?) (jedan bivši predsjednik i jedan bivši dopredsjednik HDPZ-a!) i pribavili od nadležnog ministra odluku o isplati čitave naknade za vrijeme provedeno na robiji. Na sreću, što ima i razumnih, koji su isplatu sprječili i zaustavili, da ide po redu i usuglašenosti s Vladom i po prijedlogu Vijeća HDPZ, od najstarijih prema mlađima. Što bi mogli reći onima, čiji se život gasi na bolesničkoj postelji, a zbog godina nisu u prilici dobiti bar jednu četvrtinu onoga, što im je država obećala? A saborski zastupnik traži (ima jaku plaću) svu isplatu. Smatram da resorni ministar nije smio podleći pritisku toga kvarteta..

Nije čudo što se suflira tzv. poticajnom odboru da traži izvanredni Sabor HDPZ. Znamo mi dobro, da smetamo pojedincima u provedbi vlastite samovolje. Lažno nas optužuju i blate kroz javne medije. Njihova se bolesna fantazija razbacuje vrlo uvredljivim riječima. Upozorili smo taj "poticajni" odbor da u roku od 15 dana podstare našem Vijeću dokaze za ono za što nas optužuje, ili se ispriča radi laži i obmana. U protivnom, ukoliko ustraju u svojim lažnim tvrdnjama, po Statutu i Pravilniku vijeće će ih isključiti ih članstva te tražiti sudsku zaštitu.

Mi ipak očekujemo da kod njih prevlada razum, a ne mržnja i bahata zasljepljenost.

Zbog toga želim da zanosni trijumf ALELUJA zabrui u našim srcima.

Radostan i veselo Uskrs želi svim članovima HDPZ.

Predsjednica HDPZ-a
KAJA PEREKOVIĆ

politic **ZATVORENIK** GLASILO HRVATSKE DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDSJEDNICA DRUŠTVA
Kaja Pereković

UREDNIČKI ODBOR GLASILA

Mato Marčinko, Višnja Sever,
Andrija Vučemil, Ljubomir Brdar,
Jure Knezović

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

SAVJETNIK UREDNIŠTVA
Andrija Vučemil

UREĐNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Trg kralja Petra Krešimira IV, br. 3
tel: 41 58 09, fax: 44 93 17

LEKTOR
Mario Bilić

TISAK I GRAFIČKA PRIPREMA
»MINIPRINT« Varaždin, T. Ujevića 32

CIJENA LISTA

Za Hrvatsku 10 kn
Godišnja pretplata 100 kn

Žiro račun: 30101-678-75868

Rukopisi se ne vraćaju, list uređuje
Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Za sve informacije i kontakte u svezi
s suradnje i pretplate tel.: 01/415-809,
radnim danom od 11-13 sati.

Temeljem mišljenja Ministarstva kulture i
prosvjete Republike Hrvatske broj:
Kl. oznaka: 612-10/ 93-01-794 Ur. broj:
532-03-1/6-93-01 od 18.08.1993. - list je
oslobođen plaćanja poreza na promet.

Slika na naslovnoj stranici
Željko Karaula: Uskrsl Krist

UVODNA RIJEČ

HRVATSTVO I BOŠNJAŠTVO

Hici i granate opet padaju na zapadni dio Mostara, napadnute su katoličke crkve u Donjem Vakufu i Sarajevu, Hrvati se na područjima pod muslimanskim nadzorom tuže na diskriminaciju. U Mostaru krvavi okršaj. Mrtvi i ranjeni. Međunarodna zajednica jednostrano optužuje hrvatsku stranu za izazivanje nereda, a u Hrvatskoj se slabo uočava kako su hrvatsko-muslimanski odnosi dovedeni na rub eksplozije baš u jeku pritisaka za prihvatanje SECI-ja, uoči izbora i reintegracije Podunavlja, dakle, u trenutku kad Hrvatima komplikacije u Bosni i Hercegovini nipošto nisu potrebne. U isto vrijeme SRJ i Republika Srpska protuustavno i protivno Daytonu, uspostavljaju tješnje odnose, nakon čega neki iznenađeno (!) bilježe kako se Srbija nije odrekla pretenzija na BiH.

Na drugoj, pak, strani, sredinom veljače, "ultrabošnjački" sarajevski tjednik "Ljiljan" jadijuje nad činjenicom da se, navodno, "u posljednjih godinu i pol dana više od dvadeset tisuća Bošnjaka, nastanjenih na području Unsko-sanskoga kantona, odreklo vlastite nacionalelosti i bh. državljanstva, te prihvatile hrvatsku nacionalnost i hrvatsko državljanstvo!"

I kao da se nitko od nas ne pita, jesu li "Ljiljanove" tvrdnje točne. Nitko se ne pita kako su u istoj zemlji moguća dva naoko suprotstavljena procesa u međusobnim hrvatsko-muslimanskim odnosima. Nitko ne pokušava iz eventualno točnih "Ljiljanovih" obavijesti izvući dalekosežnije zaključke. Kao da je najpopularnije biti političkim jastrebom na krivome mjestu i u krivo vrijeme! Kao da se ne primjećuje kako se bosanskohercegovački uteg može pretvoriti u prijetnju Hrvatskoj. Zahtjevi Međunarodnog suda za ratne zločine, upravljeni hrvatskim dužnosnicima, bez obzira na to što su očito licemerni i što zaobilaze prave poticatelje i uzročnike lanca krvoprolaća, koji su se dogodili posljednjih godina, jasno su u funkciji pritiska na Hrvatsku. Nije, uostalom, slučajno istaknuti njemački diplomat izjavio kako se BiH može držati u šaci, ako se u šaci ima Hrvatsku i Srbiju.

Unatoč tome nas neki kvaziteoretičari potiho uvjeravaju kako su Srbi privremeni, a Muslimani trajni hrvatski neprijatelj. U tome, nažalost, imaju potporu nekih medijskih straga koji su u hrvatskoj javnosti potpirlivali protumuslimansku vatrnu do razmjera koji su uvelike nadmašivali psihološko-promičbeni obračun s militantnim svetosavljem. Zašto se sve to događa i zašto neki mediji na sva zvona stavlju pismo potpore koju mostarskim Hrvatima upućuju - Srbii?!

Na ulicama poprskanim krvljom nije lako propovijedati mir. To je okružje idealno za tobožnje maksimaliste, kakvih, nažalost, ima i na hrvatskoj i na muslimansko-bošnjačkoj strani. Ne treba isključiti mogućnost da buduća pokoljenja te hrvatske radikale nazovu minimalizma i kapitulantima. Ta, oni su svojim držanjem doprinijeli, ne samo slomu idealiziranih predodžbi o Muslimanima kao sastavnom dijelu hrvatskoga nacionalnoga korpusa, nego i ugrožavanju sâmog opstanka hrvatstva u Bosni.

Hrvati su osuđeni ili na iseljavanje ili na postupno odnarođenje. Intransigentna bi hrvatska politika samo potpomogla taj proces odnarođenja, jer će moguća vještija promičba Hrvatskoj nesklonih bošnjačko-muslimanskih krugova, uz pomoć međunarodnih medija, hrvatstvo u Bosni učiniti "nepopularnim". Makar su analogije uvijek "šepave" i makar se smatraju na slabijim dokazom, valja imati na umu povijesnu pouku koju daje primjer germanskih Švicara. Kako mi je jednom rekao jedan Švicarski novinar, posljednju mogućnost da se germanski Švicarci osjeti bliski Nijemcima, definitivno je i neopozivo skršio naizgled najfatičniji promicatelj nijemstva, Adolf Hitler. Ponajviše zbog njega je, naime, u XX. stoljeću "vrlo nepopularno biti Nijemcem".

Tako i ideologizma "bošnjaštva" svaki hrvatsko-muslimanski sukob ide na ruku. Smijemo li zatvoriti oči pred zasad, doduše, pojedinačnim, slučajevima da istaknuti hrvatski nacionalni borci (čak i neki višegodišnji hrvatski politički uznici) odjednom postaju Bošnjacima, i to ne u regionalnom ili zemljopisnom, nego i u nacionalnom smislu. Stoga valja na vrijeme uočiti kako neokallayevsko bošnjaštvo postaje ozbiljnijom prijetnjom hrvatskomu nacionalnom ostjećaju, neusporedivo ozbilnjom negoli nacionalno muslimanstvo koje je reducirano na konfesionalni element i koje je baš zbog konfesionalne odrednice neusporedivo krhkije.

Nemoguće je i nerazumno nijekati komu pravo da se naziva Bošnjakom. Ne može se ni službenom Sarajevu osporiti težnja da dekretom proglaši "bošnjački narod" i preko noći na bošnjaštvo prevede bosanske Muslimane. Valja uočiti, međutim, da se tim preimenovanjem stvaraju pretpostavke za pobošnjačenje bosanskih Hrvata, pa i Srbia. U toj je funkciji i sustavno sarajevsko razlikovanje "ustaša" i Hrvata, "četnika" i Srbia.

Smiju li Hrvati nerazumno politikom potpomoći nacionalno i ideološko stasanje subjekta koji bi bio upravljen protiv Hrvatske? Protu hrvatskoj se strategiji može parirati samo demokratskim metodama, dugoročnom tolerantnom politikom koja će osigurati suptilniju zaštitu bosanskohercegovačkih Hrvata, ujedno ostavljajući Muslimanima dovoljno prostora za demokratsko sazrijevanje. Glasovi i službene i neslužbene Hrvatske uvijek moraju voditi računa o povijesnim okolnostima i uzrocima sadašnjeg stanja. Samo na taj se način može izbjegći rušenje svih mostovaiza sebe. Svaka bi drugačija politika bila kratkovidna i neodgovorna.

IZ SADRŽAJA

DOGODILO SE U VELJAČI 1997	2
Prosudbe i raščlambe	
HRVATSKA LJUDSKA PRAVA (II)	3
Hrvoje ŠOŠIĆ	
Prosudbe i raščlambe	
HRVATSKA I BIH NA PRAVU	
NOVOG TISUČLJEĆA (I)	5
Ferdo ŠARIĆ	
Interview	
RAZGOVOR S DR. MILANOM	
BLAŽEKOVIĆEM	7
Razgovarao: Tomislav JONJIĆ	
Prosudbe i raščlambe	
NEPRAVILNA TUMAČENJA	11
Dr. Enver MEHMEDAGIĆ	
Ja tako mislim	
IZBORI	12
Slavko MEŠTROVIĆ	
Tko i kako pljačka hrvatsku?	
SIMBIOZA RIJEČKE GRADSKE	
UPRAVE I TVRTKE "GRUPPO HAPRO"	13
Mijat TOMIĆ	
PISMA IZ ISTRE	14
Blaž PILJUH	
Hrvatska knjiga mrtvih	
UBIJENI I PROGNANI HRVATI	
OPOMINJU	15
Mato MARČINKO	
Fragmenti	
HISTORIA MAGISTRA VITAE	17
Dokumenti	
BJELOVARSKI ŽRVANJ SMRTI	18
Stjepan DOLENEC	
Dokumenti	
ZADNJA NOĆ MARKA HRANILOVIĆA	
I MATIJE SOLDINA (II)	20
Josip MILLER, D.I.	
ŽENA OSUĐENA KAO MUŠKARAC	23
Stjepan DOLENEC	
Iz povijesti	
BIJELA KNJIGA O SLUČAJU DR. ANDRIJE ARTUKOVIĆA (II)	24
Michael C. McAdams	
Mnijenja i rasudbe	
IZMIŠLJOTINE MIRKA RAJČICA O "USTAŠIZACIJI" HRVATSKE	28
Josip-Bepo DOMINIS	
Priča	
PARTIJSKI UKOR	30
Stanislav PEJKOVIC	
Svjedočenja	
CRKVA U ISTRI U PORATNIM GODINAMA (1945.-1947.)	33
Don Ivan GRAH	
Obljetnice	
Deset godina od smrti ALIJE NAMETKA	36
Ferdo ŠARIĆ	
Svjedočenja	
JERKUŠA U ZAGVOZDU KOD IMOTSKOGA, GUBILIŠTE VIŠE OD 40 HRVATA	40
Vladislav PERIĆ	
Svjedočenja	
BILA SAM U BRATOVOJ SAMICI	42
Petar S. UJEVIĆ	
Svjedočenja	
ŽIVOTNA KALVARIJA SLAVKA IVANKOVIĆA (II)	43
Enver MEHMEDAGIĆ	
VRAĆANJE ODUZETE IMOVINE	47
Slavko RADIČEVIĆ	
DRUŠTVENE VIJESTI	49
IN MEMORIAM	50

DOGODILO SE U VELJACI 1997.

1. II. Odmah nakon vijesti da je VS UN predsjedničkom izjavom prihvatiло Pismo namjere hrvatske Vlade o mirnoj reintegraciji hrvatskog Podunavlja, lokalni Srbi započeli provokacijama i pojedinačnim nasilničkim činima. Idućih dana predstavnici lokalnih Srba izražavaju dvojbu glede mogućnosti održavanja izbora u Podunavlju 16. ožujka 1997. godine.
2. II. Zasjedanje Forum Federacije BiH u Sarajevu. Američki dužnosnik John Kornblum priopćio da hrvatsko-muslimanska suradnja pokazuje "znatan napredak".
5. II. U Vukovaru održana skupština tzv. Oblasti istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Kao prepostavke mirne reintegracije u hrvatski ustavnopravni poredak, lokalni Srbi traže "cjelevošt oblasti" i odlaganje služenja hrvatske vojske za Srbe u trajanju od 15 godina, lako nije rezolutno zašrazeno, sugerira se odlaganje izbora i produljenje mandata UNTAES-a do 15. siječnja 1988. U isto vrijeme u Vukovaru Srbi organizirali demonstracije pod krilicom "Ljudska prava svima".
5. II. Prvi hrvatski veleposlanik u SRJ, dr. Zvonimir Marković, predao vjerodajnice predsjedniku SRJ Zoranu Liliću.
6. II. Ministarstvo vanjskih poslova priopćilo da su hrvatske vlasti izdale 57.143 osobna dokumenta osobama koje žive u hrvatskom Podunavlju. Dosad je podneseno ukupno 68.310 zahtjeva, a hrvatske vlasti procjenjuju da u Podunavlju danas živi oko 88.000 Srba. Prije rata je bilo 67.576 Srba i 125.937 Hrvata, Madžara i drugih. Priopćeno je kako su hrvatske vlasti odobrile povratak u Hrvatsku za 40% izbjeglih Srba koji su takav zahtjev postavili. MVP naglašava kako je tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj vojsci sudjelovalo više od 9.000 Srba.
6. II. Hrvatski ministri i zamjenici ministara u vladu Federacije BiH napustili sjednicu vlade, nezadovoljni neusvajanjem nacrta zakona o konstituiranju sedam novih općina i promjeni granica općine Jajce. Hrvatski predstavnici ističu da je njihov prijedlog odbijen političkom, a ne nekakvom drugom argumentacijom. Vlada nastavila radom i bez nazočnosti hrvatskih ministara.
6. II. Osnovana Vladina Komisija za ratne zločine.
10. II. Nakon višednevnih provokacija i više granata ispaljenih na zapadni dio grada, na sam dan susreta Predsjednika Republike i prijelaznog upravitelja generala Kleina, kad se trebala donijeti odluka o izborima u hrvatskom Podunavlju, u Mostaru težak incident: sukob nekoliko stotina Muslimana koji su povodom bajramskih blagdana odnosno Dana šehida, krenuli posjetiti groblja u zapadnom dijelu grada, s hrvatskim civilima i redarstvenicima. Prema nejasnim vijestima, smrtno stradala jedna, a ranjeno više desetaka osoba. Međunarodne policijske snage i inozemni mediji optužili hrvatsku stranu za izazivanje incidenta koji je zaprijetio i krvoproličem širih razmjera. Na sastanku federalnih dužnosnika, predstavnika HDZ i SDA i predstavnika međunarodne zajednice, 13. veljače dogovoreno da se krivci za incident uhite i otpuste iz državne službe. Protjerane osobe vratit će se kućama. Jamči se sloboda kretanja, a međunarodne snage nastaviti će oduzimati ilegalno oružje. Međunarodno istražno povjerenstvo 25. II. 1997. javno optužilo zapadnomostarsku policiju odnosno hrvatsku stranu. Hrvatski predstavnici ogorčeni jednostranoču izvešća, smatrajući da je ono moralo u obzir uzeti i prethodne višednevne muslimanske provokacije.
12. II. Predsjednik Republike raspisao izbore za Županijski dom Sabora za 13. travnja. Za isti dan Vlada raspisala izbore za članove predstavničkih tijela jedinica lokalne uprave i samouprave.
13. II. Javnost obaviještena kako međunarodna arbitraža za Brčko ocjenjuje da suverenitet nad tim područjem ima BiH, a ne Federacija BiH ili Republika Srpska. Privremeno, do 15. ožujka 1998. godine, Brčko će ipak ostati pod postojćem (srpskom) vlašću, uz međunarodni nadzor. Prijedlog arbitražne odluke jamči slobodu kretanja, otvara mogućnost ograničena derogiranja srpskih zakona na području Brčkog, te Bosni i Hercegovini dodjeljuje riječnu luku. Vijest službeno priopćena 14. veljače. Istog dana VS UN zatražilo od svih strana u BiH da poštuju arbitražnu odluku.
17. II. Prigodom susreta Predsjednika Republike i generala Kleina, prijelaznom upravitelju predan popis 175 osoba iz hrvatskog Podunavlja, osumnjičenih za ratne zločine.
19. II. Hrvatsko izaslanstvo predvođeno ministrom vanjskih poslova dr. Mate Granićem, posjetilo Beograd.
23. II. Dr. Franjo Tuđman najavio predsjedničku kandidaturu.
24. II. HDZ, HSP i Madžarska narodna stranka Hrvatske stupile u državotvorni blok za izbore u Podunavlju.
25. II. Glavni tajnik UN Kofi Annan u izvešću Vijeću sigurnosti potvrdio 13. travanj kao nadnevak izbora u Podunavlju, pozvao Srbe da ostanu тамо kao lojalni građani Republike Hrvatske, te od Hrvatske zatražio čvrsta jamstva ravnopravnosti za Srbe.
25. II. Nastavak proturječnih procesa u BiH. Protuhrvatska kampanja u Mostaru, minirana katolička crkva u Donjem Vakufu, anonimnim pozivom zaprijećeno atentatom na Papu prigodom njegova dolaska u Sarajevo. U Sarajevu predstavljena policijska odora za sarajevsku veležupu. Hrvati zadovoljni udjelom u policiji i izgledom odore. Zamjenik federalnog ministra unutarnjih poslova, J. Leutar, izjavljuje kako je prihvaćeno više od 90% hrvatskih prijedloga.

REZULTATI JUGOSRPSKE OKUPACIJE HRVATSKE

Nakon prve dvije analize sumarnih otvorenih pitanja hrvatskih ljudskih prava sistematiziranih kao

1. RASPETA HRVATSKA,
2. HRVATSKA - NEPRIJATELJSKI TERRITORIJ

imamo treći pregled sumarnih otvorenih pitanja hrvatskih ljudskih prava sveden na 25. točaka u kojima su izvedeni rezultati jugosrpske okupacije Hrvatske na način prikazan u tabeli.

Progoni i teror u obje Jugoslavije, čak i za hrvatsku riječ a da se i ne govori o tome daje svaki govor o kršenju hrvatskih ljudskih prava proglašavan za zločin i bio temelj za batinjanje, mučenje i robiju, razlog je da danas vrlo malo znamo kako su i gdje sve kršena hrvatska ljudska prava. Zapravo i ne znamo što se sve radilo u obje Jugoslavije pa tako niti o onome što se dešavalо u Hrvatskoj dok je na Kosovu proglašavan lov na ljudе, koji su proglašeni hajducima, na temelju čega je dobivana nagrada za potkazivanje i pravo na ubijanje. Tako npr.

"Rješenjem načelnstva okruga prizrenskoga od 10. avgusta tek. god. br. 7886, a na osnovu čl. 10. i 12. pod b. Zakona o javnoj bezbednosti, proglašen je za hajduka Ibraim Uka iz Kabaša, u srezu šar planinskom okruga prizrenskoga, s time da je slobodno svakome ubiti ga. Ko ga ubije, uhvati i vlasti preda ili ga prokaže da ga vlast uhvati, dobiće 500 pet stotina dinara na ime nagrade od ovog načelstva."

U istom ovakvom natječaju je i ponuda Načelnstva okruga ohridskog koje nudi po 500 pet stotina dinara za 13 ljudi proglašenih hajducima, među njima i Sabri Eimaza, starog 16 godina. ^"

OTVORENA PITANJA KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA

U ovoj fazi rada na otkrivanju kršenja hrvatskih ljudskih prava možemo samo nabrojati pitanja i upozoriti što treba istražiti, odnosno u ime hrvatskog naroda tražiti:

1. 5. XII. 1918. godine - Jelačićev trg u Zagrebu. Mrtvi, ranjeni?
2. Veleizdajnički proces dr. Milana Šufflaya i njegovu povezanost s drugim procesima u to vrijeme.
3. Preotvaranje sudskega procesa o smrti dr. Milana Šufflaya

HRVATSKA LJUDSKA PRAVA (II)

4. Pravni temelji detronizacije Habsburga na Hrvatskom Saboru 1942. godine i eventualna njegova potvrda po Hrvatskom Saboru Republike Hrvatske

5. Utvrđivanje detalja i zauzimanje stava o pet pučeva kojima je Hrvatskoj 1918. godine nametnuta okupacija Srbije i nasilno uključivanje Hrvatske u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

Piše:

Dr. Hrvoje ŠOŠIĆ

6. Preispitivanje pravne utemeljenosti hrvatskih plaćanja dugova druge države, u državi koju Hrvatski Sabor i narod nije

nikada priznao. Izvedeno kao posljedica ratnih zločina, potraživanja za Otomanske dugove i ratne dugove države Srbije ne zastarijevaju.

7. Račun Blairovih zajmova u zlatu 1922. i 1929. godine, a eventualno i kasnijih tajnih novih zajmova.

8. Kršenje ljudskih prava tijekom 70 godina (tri generacije, na primjeru hrvat-

HRVATSKA IMALA	DOBILA
1. više od 3 milijuna Hrvata (popis 1911. 2,9 mil.)	gubitak od 1,5 do 2 milijuna rođenih i nerođenih i iseljenih Hrvata za 70 godina Jugoslavije
2. državnu samostalnost i suverenost, svoju vojsku (domobranstvo), svoje kraljevstvo, svoj Sabor, svojega bana, svoje plemstvo	nakon 35 stoljeća brišu iz naziva države ime Hrvatska, hrvatski narod proglašavaju srpsko-hrvatsko- "slovenačkim", hrvatski narod pretvaraju u pleme, Hrvatsku brišu s karte i razbijaju je na oblasti, ministar "unutrašnjih dela" Svetozar Pribićević pretvara hrvatskoga bana u svog činovnika, s ulaskom u komunizam hrvatsko plemstvo gubi pravo na isticanje svojih plemičkih titula, imendani se u javnoj upotrebi nasilno pretvaraju u rođendane
3. Europu	Balkan
4. zapadnu civilizaciju	
5. katoličanstvo	
6. zapadnu kulturu	
7. zapad	istok
8. hrvatski jezik	Vidovdanski sprsko-hrvatsko- "slovenački" jezik i ispadanje iz svih enciklopedija i zemljovidova svijeta Hrvatske i Hrvata, i to i pod slovom "H" i pod slovom "C" (Croatia)
9. hrvatsko Jadransko more, 50 većih i 300 manjih luka 114, tisuća brt. brodovlja	odljev prihoda s mora u Beograd
10. tisućljetnu hrvatsku pomorsku jadransku gospodarsku usmjerenost kao temelj hrvatskog gospodarskog čuda	blokadu hrvatskoga jadranskog pomorskog usmjerenja da bi se uhvatio povoljan trenutak za ostvarenje srpskog sna o usmjerenju sustava Dunav-Morava-Vardar-Solin, Dunav-Tisa-Dunav i sustava Đerdap na račun novca drugih, najviše Hrvatske, kao kod željezničke jaruge Beograd-Bar
11. glavni grad Zagreb	u zamjenu Beograd s potpunom centralizacijom svega
12. 13 stoljeća izgradnje Europe (Baščanska ploča, Klović, Bošković, Vrančić, Gundulić, Meštrović, Bukovac)	graditi Balkan i Srbiju, te u 1990. i 1991. za vraćanje u Europu platiti najveći danak u krvi i razorenju Hrvatskoj
13. na zapadnoeuropejsku civilizacijsku razinu, potencijale: duhovne, znanstvene, razvojne, kulturne, gospodarske, spomeničke	iseljeništvo, odljev mozgova (Brain Drain), razorenju baština
14. pravno uređenu državu s više od 300 godišnjom europski priznatom sveučilišnom tradicijom	nedoučeno, neškolovano, neiskusno i korumpirano činovništvo, carinike, žandare, finance, što su ubijali Hrvate za nekoliko kilograma duhana
15. upravnu autonomiju i povjesna hrvatska znamenja	u Hrvatskoj batinjanje na svaki spomen hrvatskog narodnog imena, zastave, grba, države, umirovljeni činovnici i intelektualci pretvoreni u "krunske" umirovljenike (ispłata mirovinu u krunama s ubrzanim padom rjezine vrijednosti)
16. europski civilizacijski prostor	tamnicu, represiju, tiraniju, diktaturu, centralizam
17. hrvatski narod s dokazanim postojanjem od 35. stoljeća	manja prava od urođenika što su ih dobili od Lige naroda kao mandatne zemlje, a poslije od UN kao zemlje pod starateljstvom
18. hrvatsku gospodarsku nacionalnu supstancu: spomeničku baštinu, razvijenje željeznice, razvijenje ceste, pomorske luke, poljoprivredne zgrade i opremu, razvijenje industrije, razvijenost poslovnih zgrada, drugih područja (trgovine, bankarstva, osiguranja, škola, uprave, kulture), inicijalni kapital uložen od industrije i trgovine	višestruko veće poreze u korist srpske nacionalne supstance (novoizgrađeni objekti i prometnice), manje racionalnu javnu potrošnju i plaćanje nerazmernoga broja srpskih činovnika, žandara, carinika, financa i vojske
19. nacionalnu štednju i nagomilano nacionalno bogatstvo - trud mnogih generacija Hrvata	srpske ratne štete, srpske zajmove još iz XIX. st., 100 mrtvih 5.XM.1918. na Jelačićevu trgu u Zagrebu, glad u hrvatskim pasivnim krajevima
20. srednjoeuropsko razvijeno tržište	enormne uvozne i izvozne carine u Beograd
21. za Hrvatsku potpuno otvoreno novčarsko tržište Srednje Europe	70 godina diskriminacije i blokade razvoja zbog novčarske politike Beograda, a 1991. i novčarske okupacije, uz isključenje s deviznog i emisijskog tržišta novca u državi u koju ju je doveo Svetozar Pribićević
22. 60 % bankovnih potencijala nove države	kontraudar osnivanjem i razvojem Narodne banke, Hipotekarne, privilegirane Aigrane i Zanatske banke uz satiranje hrvatskoga bankarstva 1930-tih godina
23. u državne monopole i državnu privredu "Belje", duhan, šibice, željeznicu, pošte, riječno brodarstvo	gubitak hrvatske nacionalne gospodarske supstance i profita s izravnim odlaskom u centralni (stvarno srpski) budžet
24. hrvatske državne granice od Zemuna preko Srijema do Boke kotorske	osporavanje svake hrvatske državne granice
25. zamjenu krune za dinare	pljačku nepoznatum kolonijalnim velikim silama

skog mučenika, prečasnog gospodina msgr Antuna Ivandije)²

9. Uništavanje hrvatskog bankarstva i financijalne snage osnivanjem srpskih banaka u Beogradu kao jugoslovenskih.

10. Uništavanje Hrvatske stabilizacijom dinara 1931. godine i propisima o seljačkim dugovima

11. Uništavanje Prve hrvatske štedionice za prve jugosrpske okupacije i nakon 1945. godine po drugi put.

12. Kršenje ljudskih prava i prava na naknadu štete za mučenje i smrt prema slučaju Stipe Javora, kao drastičnom primjeru za koji postoji dokumentacija, živi svjedoci i nasljednici.

13. Opseg kršenja ljudskih prava i učinjenih zločina i šteta tijekom i poslije Velebitskog, podvelebitskog ili brušanskog ustanka u Lici

14. Isto kao za Velebitski ustanak, ustaviti kršenje ljudskih prava skupnih žrtava kao Senjskih, Sibinjskih žrtava...

15. Kršenje ljudskih prava otvaranjem logora prije početka II. svjetskog rata i odvođenjem hrvatskih nacionalista u logor Kruščica kod Travnika, u lancima iz Lepoglave preko Zagreba

16. Strijeljanje za vreću brašna ili šećera poslije 1945. g.

17. Batinanje do pristanka na potpis "dobrovoljnog" predavanja zemlje jugosrpskokomunističkoj državi /SRZ/

18. Zatvor i zlostavljanja zbog zahtjeva za otkup više no što je rodilo /pšenice, kukuruza/ ili se okotilo /svinja, krava/

19. Bleiburg i hrvatski križni putovi

20. Odvođenje i ubijanje bez suda i poznata groba, u lovnu na hrvatske intelektualce u Zagrebu nakon Bleiburga

21. Kardinal Stepinac i hrvatsko svećenstvo

22. Ubijanje hrvatskih seljaka /osobito HSS-ovaca/ pred izbore 1945. godine

23. Krivotvorene rezultata izbora 1945. godine /uključivo pretresanje iz kutije bez liste /"ćorave" kutije/ u Brozovu /JNOF/ ili samo promjene oznake kutije /JNOF prazna a ćorava puna/

24. Križari i njihovi "jataci".

25. Kršenja ljudskih prava Hrvata islamske vjeroispovijedi, s posljedicama sve do danas s dokazom /Hrvati se morali u Bosni i Hercegovini izjašnjavati kao "neopredjeljeni", "Jugoslaveni", "Jugosloveni", "muslimani", "Muslimani"/

26. Ljudska prava Hrvata sada pod srpskom upravom, kao u Nevesinju, u kojem je, prema sjećanju još živih svjedoka,

jedinica Vlade Šegerta 14. II. 1945. navodno ubile 189 muslimana od 12 do 60 godina i 20 do 30 Hrvata, a nad jamom se napravila tvornica "Nevesinka", koja tako prikriva kosti ubijenih Hrvata

27. 1971. godine prebijanja u Karinu, Branko Perica, Bruno Bušić, Josip Oblak, Branko Jurišić /tamovanje i ubojstvo/

28. Tko će reći tko je izdao zapovijed da se prilikom hapšenja kontrarevolucionara Matice hrvatske 11. I. 1972. plijeni i ukrašeni tekst hrvatske himne /svjedok H. Šošić/

29. Jelačić-plac, prosinac 1971., prebijani, gonjeni, ranjeni, mrtvi?

30. Perica Đuro, Branko Vidaček, pukovnik Tvrtko Miloš, 1975. g.

31. 1980./1981. Tuđman, Gotovac, Veselica, Paraga, Braider;

32. Peticija državotvornih Hrvata za političke gonjenike;

33. 10.000 uhapšenih u Zagrebu za Broza, Šišanje, ludnica;

34. Bugojanska skupina - Feniks /Lutko Pavlović/;

35. 1989. godine, za vlasti sadašnjih SDP-ovaca bez prava javnog istupanja i 1990. Tuđman, Marko Veselica, Gotovac;

36. 1990. predano hrvatsko oružje okupatoru;

37. Republika Hrvatska kao država s 0 vojničkih pušaka;

38. Hrvatska-država s 0 deviza;

39. Hrvatska: 15,5 % novca iz emisije jugo država a 29 % obveza;

40. Himna u katedrali sa suzama frustirane nacije u očima predsjednika Matice hrvatske g. prof. dr. Ljudevit Jonkea 30. IV. 1971;

41. Potajno podignut spomenik Jelačiću banu za komunističkog pakla u Hrvatskoj;

42. U zagrebačkoj katedrali bez oznake godine u dubini komunističkog pakla podignuta spomen svim hrvatskim žrtvama u oba dotadašnja rata;

43. Hrvatski politički leksikon sadrži 3312 imena političkog života svih opcija;

44. Prigovor za pretjerani nacionalizam u Fancuskoj zbog hrvatske zastave u nazočnosti Svetog Oca /izvor: dr. Vladimir Horvat iz Beča/

PLJAČKE HRVATSKIH UMIROVLJENIKA I HRVATSKIH ŽRTAVA

45. "kunski umirovljenici" opljačkani promjenom odnosa dinar: kruna nakon 1918. godine 1 : 1 u 4 : 1 na štetu krune;

46. prvi kunski umirovljenici u Hrvatskoj i BiH nakon zamjena kuna u dinare na štetu Hrvatske i BiH;

47. **HRD** umirovljenici do 1994. godine opljačkani zbog tečaja dinara, emisije novca (15,5 : 29), pljačke mirovinskih zaklada;

48. **kunski umirovljeni** nakon 1994. opljačkani zbog višedesetljetnoga negativnog nasljeđa u odnosu na umirovljenike pod 45-47.;

49. umirovljenici pljačkani zbog pljačke Hrvatske za struju /građen Đerdap na račun Hrvatske, a Hrvatska bez struje/; za naftu, jer je hrvatska nafta bila i jugoslavenska, uz vožnju par nepar zbog **neulaganja** u istraživanje nafte i plina /Đelatovci!); zbog otimanja hrvatskih deviza za "opštajugoslovenske" potrebe umjesto da se unose u mirovinske zaklade; zbog srpskog trošenja hrvatskih deviza hrvatskih "gastarbajtera" umjesto da su orocavane za njihove današnje mirovine u inozemstvu /kao sada NBH s deviznim hrvatskim pričuvama/, za zlato (Hrvatskoj prodavano za 1185 US \$ unca dok je cijena u Londonu bila 512 US \$). Zato hrvatski radnici štrajkali s malim plaćama, a u mirovinske zaklade zbog plaćanja skupe srpske struje, nafte, zlata, bakra, uplaćivali male svote tako da su sada mirovinske zaklade prazne;

50. Sadašnje rješenje negativnoga srpskog nasljeđa umirovljenika je pogrešno, jer se sadašnjim uplatama sadašnjih hrvatskih umirovljenika za njihove buduće mirovine ne mogu isplaćivati **stari dugovi** opljačkanih mirovinskih zaklada tijekom 7 desetljeća jugosrpske okupacije Hrvatske. Prvorazredan hrvatski nacionalni problem o kojem valja državotvorno raspisati i isto tako rješavati pogažena ljudska prava starih hrvatskih umirovljenika i njihovih obitelji sve tamo od 1918. godine.

BILJEŠKE I VRELA

1) Službene novine Kraljevine SHS, br. 127., petak 27. VIII. 1920. (sve u tekstu potcrtao HS).

2) Hrvatski politički leksikon, leksionska jedinica **ANTUN IVANDIJA**, str. 292 - 298, Rijeka, 1993. godine

HRVATSKA I BIH NA PRAGU NOVOG TISUĆLJEĆA (I)

Neizbježna upućenost i vječne težnje

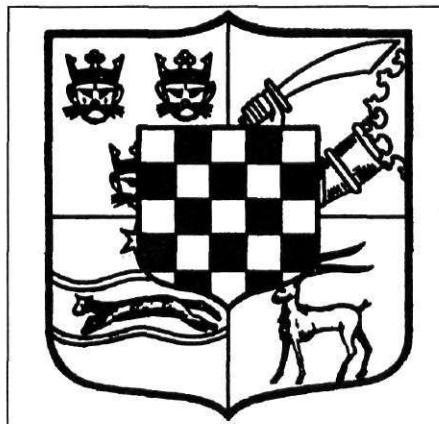
*Geopolitički, a nekad i etnički jedinstvene, Hrvatska i Bosna i Hercegovina pod tuđim su pritiskom stoljećima politički razdvojene. Politička je odijeljenost uvjetovala i vjersko, odnosno kulturno razlikovanje, koje se u najnovije doba pretvorilo i u čvrsto oblikovanje zasebnih političkih entiteta. Svi oni, koji žele sklad između Hrvatske i BiH, nužno upozoravaju na povjesnu bliskost Hrvata i Muslimana i njihove zajedničke interese danas. Oni, pak, kojima nije do trajne stabilnosti Hrvatske, proizvode sukobe i prekraju povijest. O hrvatsko-bosanskim temama za naš list piše hrvatski književnik i publicist **Ferdo Šarić**.*

U nizu povjesnihalogičnosti, koje su nam se nametnule nakon francuske revolucije, što milom, što silom, u nizu krađa i otimanja našega teritorija kroz povijest, poznata granica svetova, koju su uspostavili dva rimska cara, Dioklecijan i Teodozije, rijeka Drina, pomaknuta ka rjeci Bosni, uvereda je posebne vrste i nitko normalan nema što pametno reći tim povodom. A i kako bi se što pametno moglo reći kad ionako sve činjenice i sva povijesna mjerila govore protiv ove nasilne zaštite začetnika rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, vječitim otimača i lupežu tuđih prostora i onih koje agresore, srpsku politiku vrhušku i tzv. JNA u koljačku srpsku armiju transformiranu, na ovaj uistinu perverzan način žeće, ne samo zaštiti koničnog sloma i poraza, nego i abolidati od bjelodana zločina. A tu valja svakako uračunati i kredite koje Srbija još dobija za izazivanje Prvoga svjetskoga rata. Tako je davtonski sporazum ispaо ruglo kakvih je malo u povijesti čovječanstva, a sud za ratne zločine u Haagu (tek se sada vidi) ustavljen je, izgleda, da bi se jedan Hrvat bez dokazane krivice dvije godine povlačio po bjelosvjetskim medijima i - ako čak i jest kriv (od čega Hrvatska ne će pobjeći dokaže li se; nu, što je s agresorskim zločincima?!?) - tako izjednačio s doslovno desecima tisuća ratnih zločinaca srpskih vojevaca o kojima se ne piše, a upravo zato da bi se stvorio privid "jednakosti" krivnje. Koliku i kakvu psihozu stvara to uistinu sodomitsko izživljavanje gospode iz Haaga i njihovih tajnih nalogodavaca, najbolje do-

Piše:

Ferdo ŠARIĆ:

kazuje i oslikava činjenica da Hrvate puno više zanima ta zloča i himbenost onih koji tobote "dijele pravdu" nego sva buka oko slobode tiska u nas, za koju smo davno uočili dan nije ništa drugo do li prikrivanje halapljive gramzivosti za hrvatskim novcem. Nemjer-

Ijiva je šteta koju su Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini radili vodeći predstavnici engleske, francuske, ruske, te grčke i nizozemske politike, i ta šteta je davno izšla iz sfere "slučajnoga" te se udaljila od uljuđene diplomacije milijunima svjetlosnih godina. I nema tu "nehotičnoga" i "zabune"; sve je to identičnost stajališta sa srpskim imperijalnim apetitima, a nerijetko imamo dojam da ni sam Milošević i njegova potrkala ne mogu nositi toliko neprekrivene mržnje i odbojnosti prema nama. Teško je to objasniti, racionalno protumačiti, čak i pokušati

shvatiti, mada su nam korijeni te zloče jasni i prejasni. Nu, jasno je i to da mi te niti zla ne možemo prekinuti doli rezolutnim rezom, pa makar i prijekidom diplomatskih odnosa s onima koji nam dolaze u zemlju da bi nam na okolišan način rekli kako nas mrze; upravo, kako žeće da nas nema. I to stanje traje od početka raspada Sotonašlavije do suludog pritiska na Hrvatsku i predsjednika dra. Tuđmana da, po treći put, dignu kamen ispod kojega je leglo zmija otrovnica. Prije koji mjesec u "Hrvatskom je slovu" istaknuti naš pjesnik i profesor na sveučilištu u Torontu, g. dr. Vinko Grubišić, promišljajući o ovomu, upitao se, opravданo, ono što se pet milijuna Hrvata stalno pita po kuloarima: što su, na koncu, nama Englezi? I stvarno: što su to nama Englezi i svi oni koji bi htjeli voditi našu unutarnju i vanjsku politiku; koji prisiljavaju našu vlast da trpi pročetničke medije u Hrvatskoj, da najkriminalnije uvrede drže kao tobžnju "satiru", da državni odvjetnik ne smije takve optužiti, a ako ih i optuži, parnicu ne smije dobiti on, ma koliko baljezganje i kočijaške uvrede, u Engleskoj i Francuskoj nepromislive, a kamo li u tisku objavljive, bile očevide i protuhrvatski intonirane. Ali, zato g. Zoran Vukman, sjajni novinar "Slobodne Dalmacije", čovjek koji zna da nije Englez nego Hrvat, gubi rubriku samo zato jer je malkice opatrnuo vođe jedne minorne strančice koja će u Hrvatskoj vječno ostati minorna jer je gramziva, i jer su na terenu najveći kriminalci upravo iz njezinih redova. Mi već sada znamo, tko je priješao da se Hrvatska i Bosna i Her-

cegovina brane, primjerno naoružaju i barem tako nadoknade krađu oružja za koje su upravo ove dvije bivše republike Sotonoslavije najviše dale (Hrvatska u novcu, Bosna u sirovinama), a koje su im oteli slugani ratnog zločinca Veljka Kadijevića, o kojemu iz Haaga ništa, baš kao ni o Aksentijeviću, Rašeti, Adžiću, Abramoviću... Što znači da je savjet Miloševiću iz Inteligence Cervicea da brzo mijenja zločince na vojnem vrhu, kako bi "stupidni" Hrvati zaboravili tko ih je tukao, palio, klapo, silovao, itd. očito "upalio", jer takva je "pravda" imoralnih sile-džija. Međutim, puno je važnije imaju li Hrvatska i Bosna i Hercegovina odgovor na ovaj englesko-francuski imoralni prostakluk i, ako imaju, kakav je odgovor. Složimo se, dakle, s drom. Grubišićem: Englezi su nama - Ništa!

Logično je očekivati da svaka zrela politika ima zreo odgovor kada je u pitanju njezina opstojnost, sloboda i nezavisnost, kao i njezino autonomno pravo raspolažanja svojim zakonima bez rušenja ustava sa strane, ma kako se određena zemlja i asocijacija zemalja zvala. Stanovita strateška balanca, koju osmišjava sigurnost zemlje i regije, mora postojati; makar ona u početku bila crtana tek skicozno, bez svih čimbenika te strategije (i tak-tike, naravno). Ona vjerojatno i sada postoji, i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, mada vrlo dobro znamo da ju nije baš lako sprovesti, tim prije jer je pritisak, posebno na Hrvatsku, bestijalan, a najnovije priznanje Kleina, da baš i ne će priupustiti Hrvatsku vojsku u Podunavlje, samo kazuje koliko je sodomizma i sotonizma u igrama oko Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Što se pak strategije tiče, ruku na srce, pored svih osobnih razilaženja sa stajalištima vladajuće garniture u Hrvatskoj, ostvarenje obuhvatnijeg, širega plana, teško je očekivati u ovim okolnostima. Rat je uvjetovao ad hoc odлуke. Nekada je to bio i gotov čin ili ucjena (kao maloprije spomenuta zaštita agresora), a gdješto se i pogriješilo u procjeni. Sve to čini da Hrvatska tek sada, a stvarno i sasvim tek po povratku u Baranju, počne graditi svoju strategijsku osnovicu i njezinu dugoročniju viziju. Ali već sada neke stvari, svim engleštinama usprkos, izgledaju mnogo ružičastije nego što su

još do prije koju godinu i pol izgledale. Samo je jedna godina mira trebala Hrvatima da osjete što su dobili. Sve sljedeće godine trebale bi osmislit i afirmirati bit hrvatske političke, gospodarske i kulturne strategije. Pravo vrijeme za hrvatsku pamet tek dolazi, a ova vlast treba širom otvoriti vrata toj pameti, bez obzira na stranačku (ne) pripadnost. Nu, nužno i beskompromisno, ma što tko u svijetu rekao, s obzirom na feralizam. I to konačno jasno treba reći: na Sveučilištu, u institutima i institucijama, svugdje; a ne da upravo hrvatski domoljubi, i to zato jer su domoljubi, gube radna mjesta, (slučaj dra. Andrije Željka Lovrića, jedinog doktoranda ekologa kod nas). Hrvatska pamet nužno mora biti dobrohotna (ne renegatska) voljna pomoci (ali i zaraditi u svojoj zemlji), a ne da imamo slučajeve da hrvatski sveučilišni profesori diljem svijeta, i na naš račun, rovare protiv Hrvatske.

Na prvom mjestu treba biti eliminirano pretenciozno, oholo i protuhrvatsko nametanje tutorstva, pogotovo ako u njemu prepoznajemo istodobni juriš i na političko, nacionalno i vjersko određenje hrvatskog naroda. I po tomu je anglikanski protestantizam sa svojim beskrupuloznim, davealanovskim pragmatizmom, kudikamo u ovoj fazi opasniji od primitivnog srbjanskog pravoslavlja. I dobro je da smo od naše strategije uspjeli napraviti makar toliko, kada su nas nastojali omesti sa svih strana, da uopće opstanemo. Sutra bi trebalo dobijati nove i nove kamenčice u ovom mosaiku, očvrsnuti, osigurati Hrvatsku za sva vremena. Čak ni nakon devetstoljetne poluoduzetosti vladajućih organa u Hrvatskoj, hrvatska se pamet nije toliko loše snašla i izgubila kako bi mnogi očekivali, a, kao što vidimo, neki su to bjelodano (jedino to) i htjeli. Već sam čin snalaženja u obrani Doma, obrana sama i postignuće kakve - takve stabilnosti nakon "Oluje", pokazuju da ima dobre nade za Hrvate i Hrvatsku u budućem vremenu.

U našoj općoj strategiji Bosna i Hercegovina mora zauzimati posebno, posvećeno mjesto, baš kao i Hrvatska u strategiji Bosne i Hercegovine. Jer, ne samo da Bosna i Hercegovina tripi slične udarce izvana i iznutra kao i Hrvatska, nego je i njezina

bitna okrenutost i opstanak u budućnosti na istoj strani gdje i sudbina Hrvatske: u Europi. Ponajprije u Srednjoj Europi. Kao rubni prostor ove regije, Hrvatska i Bosna i Hercegovina imaju šanse koje ne smiju, a vjerujemo i ne će propustiti, usprkos svim trenutnim negativnim pojavama, a i naopakom uvjerenju jednoga dijela pripadnika muslimanske vrhuške da bi savršeno neprirodan "savez", i to tek po vjerskoj liniji, više pomogao Bosni od europskog koncepta i promišljanja razvitka i strategije. Oviše je pokazatelja koji ukazuju na nužnost što skorijeg usvajanja srednjeeuropskog koncepta u Bosni i Hercegovini, želi li se prije svega dobro toj zemlji i tom narodu. Tek strategija zajedništva s Hrvatskom, u čisto gospodarskom i po potrebi obrambeno vojnom smislu, može Bosni i Hercegovini dati puni zamah u razvoju i opravdati ambicije njezina sadašnjega vodstva da se ova zemlja dokaže pred svijetom. Uostalom, oslanjanje na pojedine arapske zemlje i nasjedanje na prosvrbsjanski gadafizam - košta, a koštat će još i više. A bilo kakvo igranje na nekakvo islamsko "zabiranje klina" Europi u srce može završiti tragično upravo po muslimane, i ne samo u Bosni i Hercegovini. K tomu, vrlo je čudno poistovjećivati vjeru i genetiku, što neki islamski intelektualci rade, a pojedinci iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, katolici, dakako, jednako im nebulozno sufliraju. Naravno, zagovarači suprotne, jednako neznanstvene i neutemeljene teze.

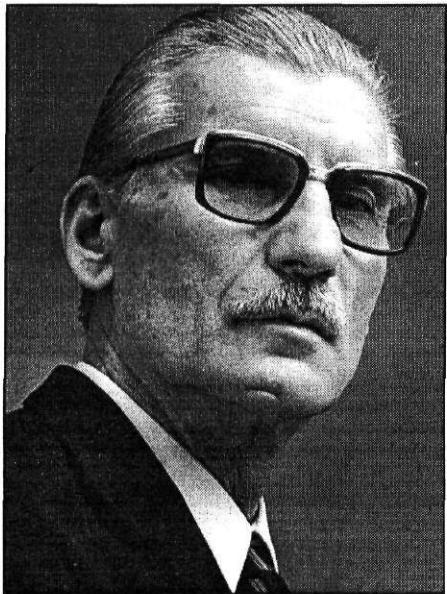
Opet, mnogo je nazivnika koji, osim fizičke bliskosti, pa i istovjetnosti, povezuju Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Uz politički, vojni i kulturni, tu je, možda prije svih, gospodarski odnos. Ono što, primjerice, povezuje katolike i muslimane u Maleziji, budiste, hinduse i muslimane u Singaporeu, ali i u bliskoj nam Albaniji imamo sličan primjer. Švicarci su to davno riješili, i - čini se - ne nedostaje im ništa. I Hrvatska i Bosna i Hercegovina trebaju se, prije svega, strateški osloniti jedna na drugu, učiniti sve da se što prije priključe Srednjoj Europi, a onda će nas i preostala Europa uvažiti. Što nam je ciniti, da to pospješimo?

(nastavit će se)

Razgovor s dr. MILANOM BLAŽEKOVIĆEM

"S OPTIMIZMOM GLEDAM U HRVATSKU BUDUĆNOST!"¹¹

O povijesti, sadašnjosti i budućnosti Hrvatske razgovaramo s pravnikom i diplomatom, jednim od najplodnijih i najtemeljitih hrvatskih publicista u emigraciji, dr. Milanom Blažekovićem, izdankom ugledne hrvatske obitelji. Nakon više od pola stoljeća emigracije, dr. Blažeković se vratio u domovinu, gdje i dalje neumorno piše i budućim pokoljenjima ostavlja dragocjena svjedočanstva.

Dr. Milan Blažeković

Dr. Milan Blažeković rođen je 1913. u Prozoru, u gradanskoj obitelji. Pučku je školu završio u Sarajevu, gimnaziju u Osijeku, a pravni fakultet u Zagrebu, gdje je 1937. promoviran u doktora pravnih znanosti. Radio je u kotarskom i okružnom sudu u Osijeku, a odvjetničkim je

Razgovarao:
Tomislav JONJIĆ

Formalno kao namještenik hrvatskog poslanstva u Berlinu, od početka 1942. studira na Fakultetu za inozemne znanosti (Auslandswissenschaften) u Berlinu. Sredinom 1943. godine postaje djelatnim tajnikom poslanstva NDH u Berlinu i na tom mjestu ostaje do kraja rata. Svršetak rata dočekuje kao otpovnik poslova

Rođen sam i odrastao u Bosni i Hercegovini, dakle, etnički prilično mješovitoj zemlji. Možda je to danas teško shvatiti, ali valja znati da u to doba nije bilo posebnih nacionalnih animoziteta između Hrvata i Srba. Zbog već prilično jasne velikosrpske promičbe, mi smo, Hrvati katoličke vjeroispovijedi, bili, doduše, puno bliži muslimanima i Židovima, negoli Srbima, ali se ne može reći da je postojala međusobna mržnja. Tako se je, naime, taj odnos doživljavao u mojoj obitelji, dok smo živjeli u Sarajevu. Postojaо je otpor protu velikosrpskoj politici, ali ne i protu Srbima kao narodu. Zapravo je jugoslavenstvo, koje je u biti predstavljalo kriku za velikosrpstvo, produbilo te suprotnosti. Činjenica da se srpski živalj nije ogradićao od režim-

"Promotrite li program i politiku HSS-a ili ustaška načela, vidjet ćete kako je u oba slučaja naglašen nacionalni momenat, ali i zalaganje za osobnu slobodu, slobodu pojedinca. Stoga bezuvjetno valja imati na umu da se Hrvati nisu priklanjali autoritarnim silama iz ideoloških pobuda. Mi smo imali prečih zadaća od raspravljanja ideoloških pitanja. Hrvatski nacionalisti bavili su se samo jednim problemom: problemom samoodržanja hrvatskog naroda, bez obzira kako i na koji način."

ad interim hrvatskog poslanstva u Trećem Reichu, koje je, skupa s njemačkim ministarstvom vanjskih poslova i diplomatskim zborom, evakuirano u Badgastein u Austriji. Tu su ga savezničke snage konfinirale i internirale u koncentracionom logoru u Glasenbachu kod Salzburga. Ipak je izbjegao izručenje Jugoslaviji, a tako i sudbinu oca i dva brata koji su

skih nasilja nad Hrvatima, nužno je za posljedicu imala produbljenje hrvatsko-srpskih animoziteta. Ipak, hrvatske su političke snage, poglavito Hrvatska seljačka stranka, sustavno izbjegavale bilo kakvo poistovjećenje srpskog naroda i velikosrpskog režima.

PITANJE: Uz zaoštrevanje nacionalnog pitanja, sredinom tridesetih godina dolazi i do oštire polarizacije na drugim razinama.

U mnogim se raščlambama političkih prijatelja u tadašnjoj Jugoslaviji iz vida ispušta jedan čimbenik, koji je imao značajne posljedice na kristalizaciju političkih pokreta. Riječ je o španjolskom gradanskom ratu. Hrvatski su nacionalisti iz vanjkopolitičkih, a ne iz kakvih ideoloških razloga, simpatizirali sa svakim pokretom koji je razbijao versailleski poredak. U tom su smislu hrvatski nacionalisti bili na strani revisionističkih sila, koje su podupirale španjolske nacionaliste, pa su tako simpatizirali i s generalom Francom.

Treba znati da su pobednici u prvom svjetskom ratu, Francuska i Velika Britanija, presudno pomogli stvaranje jugoslavenske države i predstavljali njezin najjači oslonac. Sva se ideologija hrvatskoga narodnog pokreta svodila na uspostavu hrvatske državnosti. To je bilo nemoguće polučiti naslanjanjem na pobjedičke, demokratske sile, jer su one, unatoč svomu verbalnom zalaganju za slobodu, bile izrazito nesklone razbijanju krajnje nedemokratske jugoslavenske države i uspostavi nezavisne Hrvatske. Kako je Turska bila predaleko, a bugarsko-srpski spor bio preslabom polugom za razbijanje Jugoslavije, Hrvatima je preostalo tražiti potporu samo u Madžarskoj, Austriji i Italiji. Njemačka je predstavljala poseban slu-

"Mislim da je ocjena kako je Banovina Hrvatska bila u funkciji učvršćenja Jugoslavije preoštra i neprecizna. Uspostava Banovine Hrvatske bila je u funkciji nerušenja Jugoslavije. Ona je bila logičan plod Mačekove politike, koja je bila vrlo koherentna. On je bio miroljubiv, nesklon ikakvim prevratima i odlučan bezuvjetno se naslanjati na zapadne demokracije. Oslonac na Francusku i Veliku Britaniju mogao je značiti samo jedno - opstanak Jugoslavije. U tom su svjetlu hrvatski separatisti morali biti uhićeni i bačeni u logor u Kruščici. Svaki se režim brani na sličan način..."

vježbenikom bio kod dr. Ferde Bošnjakovića i dr. Stjepana Hefera. U doba Banovine Hrvatske službovaо je u državnom pravobraniteljstvu u Novom Sadu, Sarajevu i Zagrebu.

Početak drugoga svjetskog rata zatekao ga je na mjestu potporučnika 1. bojne 41. pješačke pukovnije jugoslavenske vojske u Baranji. Sudjeluje u razoružavanju ove postrojbe. Uskoro odlazi u Zagreb, gdje postaje tajnikom Ministarstva vanjskih poslova i osobnim tajnikom tadašnjega državnog tajnika za vanjske poslove, dr. Mladena Lorkovića. Lorkovića prati u nizu važnih prigoda, pa tako i prigodom potpisivanja ugovora o pristupu NDH Trojnom paktu u Veneciji, kao i prigodom potpisivanja hrvatsko-bugarske kulturne konvencije u Sofiji.

životom platili svoju ljubav prema Hrvatskoj. Kao i veći broj istaknutih hrvatskih intelektualaca, preko Italije se sklanja u Argentinu, gdje je sve donedavno i živio.

U Argentini djeluje kao plodan kulturni radnik i publicist. Objavljuje niz vrijednih rasprava iz novije hrvatske pravne i političke povijesti, a nakon uspostave nezavisne Republike Hrvatske sa suprugom se Blaženom vraća u domovinu. Danas živi u Zagrebu.

PITANJE: Vi ste, doktore Blažekoviću, i u intelektualnom i u političkom pogledu stasali između dva svjetska rata, napose u razdoblju iza šestosiječanske diktature. Kad iz današnje perspektive promatraste duhovna i politička kretanja u tadašnjoj hrvatskoj javnosti, kako biste ocijenili to razdoblje?

čaj. Čim je došao na vlast, Hitler je onemogućio djelovanje hrvatske emigracije i zbog vlastitih interesa postao snažnim zaštitnikom jugoslavenske cijelovitosti. Hrvati ipak nisu bili neskloni Njemačkoj, jer je ona razbijala status quo, a to se u konačnici moralno odraziti i na slabljenje Jugoslavije.

"...Potpuno je logično da je Maček odbio proglašiti nezavisnu Hrvatsku pod njemačkim okriljem. Jednako je tako logično da su Krnjević i Šutej ostali ministrima u jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi. Oni su isključivali suradnju s revisionističkim silama, pa su samim time zagovarali opstanak Jugoslavije, ideološki su razlozi pritom bili od maloga značenja."

Promotrite li program i politiku HSS-a ili ustaška načela, vidjet ćete kako je u oba slučaja naglašen nacionalni momenat, ali i zalaganje za osobnu slobodu, slobodu pojedinca. Stoga bezuvjetno valja imati na umu da se Hrvati nisu priklanjali autoritarnim silama iz ideoloških potresa. Mi smo imali prečih zadača od raspravljanja ideoloških pitanja. Hrvatski nacionalisti bavili su se samo jednim problemom: problemom samoodržanja hrvatskog naroda, bez obzira kako i na koji način.

S druge strane, autoritarne sile, u prvom redu Italija, nisu pokazivale zanimanje za Hrvate iz ideoloških razloga, nego radi ostvarivanja vlastitih interesa. Kao što su demokratska Francuska i Velika Britanija podupirale nedemokratsku Jugoslaviju, tako je nedemokratska Italija pravila kombinacije sa slobodarskim i u biti demokratskim hrvatskim nacionalnim pokretom. U politici samo interesi ostaju trajnima. Ideologije su od perifernog utjecaja.

PITANJE: Ideološko-politička polarizacija u Europi sredinom tridesetih godina, utječala je i na polarizaciju hrvatskoga narodnog pokreta koji je dotad bio uglavnom složan oko HSS-a?

Od postanka Ustaškog pokreta, uglavnom se držalo kako nema bitnih razlika između Mačeka i Pavelića. Općenito je vladalo uvjerenje kako su posrijedi sami taktičke razlike i kako je cilj, uspostava nezavisne hrvatske države, jedinstven i neupitan. Međutim, negdje od 1935. ili 1936. godine te razlike poprimaju i drugačiji značaj te potpomažu raslojavanje unutar HSS-a. Hrvatska seljačka stranka, naime, nije bila monolitna stranka, nego široki narodni pokret. Divergencije između desnog i lijevoga krila u nekom su slučajevima bile oštire i dublje negoli u odnosu na, recimo, srpske političke snage ili Samostalnu demokratsku stranku. Dakako, te pojedinačne slučajevе ne treba generalizirati, ali ih treba uzeti kao ilustraciju i kao jedan od razloga kasnijeg raskola unutar HSS-a.

PITANJE: Taj je raskol, a posebice konflikt s hrvatskim nacionalistima, postao bjelodanom već u doba Banovine Hrvatske. Banovina je bila u funkciji učvršćenja Jugoslavije, pa su i nedemokratske mјere, odnosno uhićenja hrvatskih separatista, bile logičnom posljedicom njezina postanka?

Mislim daje ocjena kako je Banovina Hrvatska bila u funkciji učvršćenja Jugoslavije preoštra i neprecizna. Uspostava Banovine Hrvatske bila je u funkciji nerušenja Jugoslavije. Ona je bila logičan plod Mačekove politike, koja je bila vrlo koherentna. On je bio miroljubiv, nesklon ikakvim prevratima i odlučan bezuvjetno se naslanjati na zapadne demokracije. Oslonac na Francusku i Veliku Britaniju mogao je značiti samo jedno - opstanak Jugoslavije. U tom su svjetlu hrvatski separatisti morali biti uhićeni i bačeni u logor u Kruščici. Svaki se režim brani

na sličan način, pa se tako i ustaški režim branio represivnim mjerama protiv svih koji su hrvatskoj državi radili o glavi.

Nije, dakako, sporno da se Maček nikad nije suprotstavio brojnim nedemokratskim mjerama banovinskog režima, ali ipak držim da je on bio uvjerenim demokratom. Ključnu krivicu

jega hrvatsko-talijanskog saveznštva. Međutim su talijanski appetiti, koji su stari desetljećima i koji su u prvom svjetskom ratu i Londonskom ugovoru jasno došli do izražaja, bili neusporedivo veći. I, kad nisu dobili sve što su tražili, Talijani su počeli naoružavati četnike, ali i partizane - ako bi ovi na to pristajali - za borbu protiv Hrvatske. Tu himbenu talijansku politiku dobro je oslikao Vjekoslav Vrančić u knjizi "Urota protiv Hrvatske", koja je naprije, za njemačku publiku, tiskana na njemačkom jeziku. Ponešto o tome govori i Dido Kvaternik, s tim što je njezina prvotna težnja ocniti Pavelića.

Rimski su ugovori, dakako, imali vrlo teške posljedice. Bilo je onih koji su govorili kako bi radije da im se desnicu osuši, nego da potpišu takav dokumenat. Da, međutim, ugovori koji su posljedicom neravnopravnosti i diktata, ne mogu ostati trajno na životu, pokazao je 9. rujan 1943., kad je sám Poglavnik raskinuo Rimskie ugovore. Ta se epizoda u hrvatskoj historiografiji počesto zanemaruje, a valja imati na umu da je Mussolini sa svojom Republikom Salò odbio priznati raskid Rimskih ugovora. Međutim, Italija više nije predstavljala značajan čimbenik, pa Mussoliniju nije pošlo za rukom prisiliti Pavelića na uzmak, a značajno je i to, da se ni tada nije mogao pozvati na postojanje nekih ranije preuzetih Pavelićevih obveza prema Italiji. Zbog svega toga, u Hrvatsku nije došao novi talijanski poslanik.

Inače, treba također spomenuti kako je talijanska protuhrvatska politika uvjetovala snažnu mržnju i na Italiju i na fašističku ideologiju. Fašizam u Hrvatskoj nije mogao pustiti korijena, dok se NDH, tražeći zaštitu od Rima, sve više priklanjala Berlinu i popuštalala Nijemcima. Sami se, naime, nismo mogli obraniti, jer smo bili preslabi.

Sjećam se kako smo mi iz kabineta ministra

za te mjere snosi ban Ivan Šubašić, pouzdanik beogradskog dvora, koji je zauzeo bansku stolicu umjesto planiranoga ing. Augusta Koštića.

Ja pritom ne mislim braniti Mačeka, čije političke poglede nisam uvijek dijelio i čije sam uspomene još u emigraciji oštro kritizirao. Uostalom, još iz studentskih dana imao sam jedno razočaravajuće iskustvo. Naime, godine 1935., kao predsjednik Kluba slušača prava, sudjelovaо sam u izaslanstvu Interkluba, koje je uoči petosvibanskih izbora posjetilo predsjednika HSS-a, tražeći naputak za ponašanje pri-godom izbora. Mi smo sveučilištarci misili kako će nam biti povjerena posebna zadača, a Maček je samo lakonski izjavio: "Držite se kao što se drži cijeli hrvatski narod!" Sjećam se da smo otigli strašno razočarani.

Dakle, moja je ocjena da je Banovina imala krupnih negativnih posljedica, poglavito glede podjele BiH, jer držim da je svaka dioba BiH protivna hrvatskim interesima. Ne valja, međutim, ispustiti izvida i pozitivne posljedice; ponajprije činjenicu da je izgrađeni banovinski upravni i sudski aparat omogućio brzo i relativno lako osnovnih tijela vlasti NDH.

"Sjećam se kako smo mi iz kabineta ministra vanjskih poslova, ogorčeni talijanskim ponašanjem već na samom početku, došli predstojniku Političkog odjela ministarstva, dr. Viliju Bačiću i zatražili da se tome oštro odupremo. 'A kako?', pitao je dr. Bačić: 'Ta, mi nemamo ni tisuću obučenih i oboružanih vojnika. Čime ćemo se suprotstaviti Italiji?'"

PITANJE: Uspostavu NDH pratili su, ipak, značajni problemi. S jedne strane, Maček i središnji dio HSS-a odbili su proglašiti državu, odnosno sudjelovati u njezinoj izgradnji, a s druge su strane uskoro potpisani Rimski ugovori, kojima je dio Dalmacije pripao Italiji. Obje su te okolnosti imale teške posljedice...

Kao što rekoh, potpuno je logično da je Maček odbio proglašiti nezavisnu Hrvatsku pod njemačkim okriljem. Jednako je tako logično da su Krnjević i Šutej ostali ministrima u jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi. Oni su isključivali suradnju s revisionističkim silama, pa su samim time zagovarali opstanak Jugoslavije. Ideološki su razlozi pritom bili od maloga značenja. Uzaludno je danas nagadati o tome što bi bilo da je Maček prihvatio njemačku ponudu, iako je vjerojatno da bi tada razmjeri stradanja bili znatno manji, jer bi se manji dio protivnika hrvatske države odmetnuo u borbu protiv nje.

Možda bi se Hrvatska, unatoč Hitlerovoj potpori Rimu, lakše odupirala i talijanskim pre-sizanjima. Naime, nema nijednog dokumenta iz kojega bi se dalo zaključiti da je Pavelić ranije pristao na teritorijalne ustupke Italiji. Štoviše, vidljivo je kako Pavelić pokušava parirati talijanskim teritorijalnim zahtjevima ponudama tješn-

vanjskih poslova, ogorčeni talijanskim ponašanjem već na samom početku, došli predstojniku Političkog odjela ministarstva, dr. Viliju Bačiću i zatražili da se tome oštro odupremo. "A kako?", pitao je dr. Bačić: "Ta, mi nemamo ni tisuću obučenih i oboružanih vojnika. Čime ćemo se suprotstaviti Italiji?"

PITANJE: Vi ste tijekom rata uglavnom bili u Berlinu. O tome ste ponešto i pisali u emigraciji, a vjerojatno najzanimljivija epizoda iz tog dijela Vašeg života jest "nota Sambugnach", odnosno oštār prosvjed protiv njemačkih zločina u Hrvatskoj.

Pisao sam o tome u Jubilarnom zborniku "Hrvatske revije" 1951-1975., objavljenom 1976. godine. Naime, u suradnji s četnicima, jedna je postrojba njemačke SS-divizije "Prinz Eugen" u travnju 1944. izvršila strahovit pokolj hrvatskoga civilnog pučanstva u Otoku, Grudi i Gatima, odnosno Poljicima. Ubijeno je četiri stotine ljudi. Ministar za oslobođene krajeve, dr. Edo Bulat, slao je oštare brzozave ministru vanjskih poslova, dr. Stipeperu, a on ih je samo uputio nama u Berlin. Bilo je to protivno diplomatskoj praksi, jer redovito prosvjednu notu formulira Ministarstvo vanjskih poslova, a poslanstvo ju samo uručuje.

U to je vrijeme poslanik dr. Stjepan Ratković, radi srčanih tegoba, bio na liječenju u Beču, pa je poslanstvo, kao zamjenik poslanika, vodio dr. Tomislav Sambugnach, fini i uglađeni sudska nadsavjetnik iz Dubrovnika. Kad su nam prisjeli ti brzozavi, u našem smo pribježištu u Linow-Seeu, stotinjak kilometara od Berlina, gdje smo se sklanjali od savezničkog bombardiranja, dr. Sambugnach, kulturni attaché poslanstva Luka Fertilio i ja, sastavili prosvidnu notu. U njoj smo zatražili od njemačkih vojničkih vlasti da slučaj istraže i krvice primjereno kazne, jer će hrvatska strana, u protivnom, sebi pridržati pravo na poduzimanje i drugih koraka. Kad je dr. Sambugnach predao tu notu pročelniku Političkog odjela njemačkog ministarstva vanjskih poslova, poslaniku Erdmannsdorffu, ovaj je kazao da je to isto što i navještaj rata Njemačkoj.

Incident je izglađen dolaskom novog poslanika, dr. Košaka. Fertilio i ja nismo imali posljedica, dok se Sambugnach vratio u domovinu. Čuo sam da je nakon rata živio kao umirovljenik, negdje u Istri.

PITANJE: Iako niste bili u Hrvatskoj, kao hrvatski diplomat u Njemačkoj nesumnjivo možete kvalitetno suditi o tzv. aferi Lorković - Vokić. Stječe se dojam da se tom epizodom manipulira i da se istina često šrtvuje osobnim i političkim probicima. Mislite li da je taj pokušaj imao izgleda na uspjeh?

Riječ je o vrlo delikatnoj temi, a nesumnjivo je najteže govoriti o samom raspletu slučaja i uhićenju Mladena Lorkovića i Ante Vokića. Kako nisam bio u Hrvatskoj, ne bih se upuštao u spekulacije. Međutim, moje je uvjerenje da NDH u slučaju pobjede protuhitlerovske koalicije nije imala nikakvih izgleda na opstanak. Mogli smo se nekako provući samo u slučaju njemačke pobjede ili sporazumno okončanja rata. Angloamerikanci, međutim, nikad nisu dali ni najmanjeg znaka da bi prihvatali nezavisnu Hrvatsku, bez obzira na njezin unutarnji poređak. Jer, daje s njihove strane došao i najmanji mig u tom pravcu, nastala bi "ustaška šuma". Hrvatska bi vojska listom stala na savezničku stranu. U tom su smjeru, uostalom, u proljeće 1944. izdane i zapovijedi. Da je došlo do sa-

robljeništvu. Babić je izabrao treću mogućnost, jer bi prve dvije predstavljale izdaju.

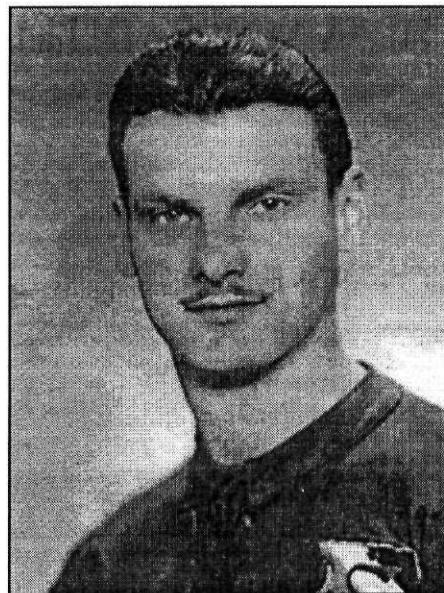
Saveznički nisu htjeli opstanak Hrvatske, a hrvatska vojska i sâm Poglavnik nisu mogli likvidirati hrvatsku državu. Toga su morali biti svjesni i Lorković i Vokić. Nije uopće sporno da

neki tvrde, Hrvatska i dalje mogla braniti ili je povlačenje bilo nužno?

Moje je duboko uvjerenje da povlačenju nije bilo alternative. U protivnom bi i sâm Zagreb bio razoren, a deseci, možda i stotine tisuća ljudi pobijeni. Treba znati da se u Zagreb

"Da ugovori koji su posljedicom neravnopravnosti i diktata, ne mogu ostati trajno na životu, pokazao je 9. rujan 1943., kad je sâm Poglavnik raskinuo Rimske ugovore. Ta se epizoda u hrvatskoj historiografiji počesto zanemaruje, a valja imati na umu da je Mussolini sa svojom Republikom Salć odbio priznati raskid Rimskih ugovora. Međutim, Italija više nije predstavljala značajan čimbenik, pa Mussolini ju nije pošlo za rukom prisiliti Pavelića na uzmak, a značajno je i to, da se ni tada nije mogao pozvati na postojanje nekih ranije preuzetih Pavelićevih obveza prema Italiji."

je Pavelić bio upućen u pojedinosti pokušaja, ali valja imati na umu da je on za vratom imao Nijemce i da su baš ti Nijemci bili naš jedini saveznički na svijetu. Nitko nam drugi nije bio ni prijatelj ni saveznički.

Zdenko Blažeković

slila riječka ljudi koja je bježala pred partizanskim zverstvima. Dakako da nitko nije predviđao bleiburšku tragediju. Nitko nije mogao ni pomisliti da će Angloamerikanci dopustiti predaju ratnih zarobljenika i njihov pokolj. Uostalom, dr. Vrančić je početkom svibnja 1945. savezničkim vojnim vlastima u Caserti ponio memorandum hrvatske državne vlade, koji zbog brže kapitulacije Njemačke nije mogao predati. Taj su memorandum hrvatskim zrakoplovima prenijeli i zarobljeni američki zrakoplovci. Oni su ga pre-dali savezničkim vojnim vlastima u Bariju. Međutim, to se pokazalo uzaludnim. Trebalo je očekivati postupak sukladan međunarodnom pravu, a ispalo je obrnuto.

Ostanak u Hrvatskoj i obrana Zagreba neozbiljna je priča. Ta, nije bilo ni hrane, ni streličiva, ni oružja. Nije bilo nikakve mogućnosti uspiješno se braniti, a Hrvatska je na političkom polju već pretrpjela poraz: Jugoslavija je bila gotova činjenica.

PITANJE: Za neuspjeh pregovora o predaji Hrvata, u emigrantskoj se publicistici povremeno optuživalo hrvatske pregovarače u Bleiburu, posebice prof. Danijela Crljena.

Sve su te optužbe neutemeljene. Sudbina Hrvata i Hrvatske bila je odlučena prije pregovora u Bleiburu i na tome ništa nije mogao promijeniti ni Crljen ni bilo tko drugi. To pokazuju i angloamerički i jugoslavenski dokumenti, a dopunjivo ih Crljenove tadašnje bilješke, koje je on sačuvao i koje je "Hrvatska revija" objavila 1966. godine, pod naslovom "Bleiburg".

PITANJE: Vi niste došli do Bleiburga, ali se Vaša sudbina nije bitno razlikovala od one koju je prošla većina Hrvata u to doba.

Mi smo u poslanstvu još 10. travnja 1945. proslavili dan uspostave hrvatske države, a onda smo 13. travnja od njemačkog ministarstva vanjskih poslova izviđeni o evakuaciji ministarstva i diplomatskog zboru u Badgasteinu, otvoreni grad u Austriji. U to sam vrijeme obnašao dužnost otpovjednika poslova ad interim. Krenuli smo 14. travnja i do Badgasteina putovali sedam dana. Zapravo, putovali smo uglavnom noću, a danju smo se sklanjali od bombardiranja.

U Badgasteinu su se sklonili i talijanski odnosno japanski veleposlanici Filippo Anfuso i Hiroshi Oshima, veliki muftija jeruzalemski Amin Husseini itd. Tamo sam zatekao i vojskovodu Slavku Kvatemiku koji je došao sa Semmeringa, a uskoro je došao i dr. Košak. Košak je imao nalog stupiti u dodir s Hitlerovim naslijednikom, admiralom Donitzom. U Flensburgu su ga Saveznički uhitili te izručili Jugoslaviji.

PITANJE: Imali ste prigodu razgovarati sa Slavkom Kvaternikom i tako zabilježiti

"Zatražili smo od njemačkih vojničkih vlasti da slučaj istraže i krvice primjereno kazne, jer će hrvatska strana, u protivnom, sebi pridržati pravo na poduzimanje i drugih koraka. Kad je dr. Sambugnach predao tu notu pročelniku Političkog odjela njemačkog ministarstva vanjskih poslova, poslaniku Erdmannsdorffu, ovaj je kazao da je to isto što i navještaj rata Njemačkoj."

vezničkog iskrcavanja na hrvatskoj obali, hrvatske bi se snage povukle i Angloamerikancima osigurale mostobran, jer je bilo uvjernjivih znakova (koji su danas potvrđeni povjesnim izvrima), da bi komunistički partizani u tom slučaju nasrnuli na savezničke postrojbe. Danas je, međutim, posve jasno da se saveznički nisu kanili iskrctati na dalmatinskoj obali.

Hrvatska je u savezničkim planovima bila osuđena na smrt. Pogledajte primjer pukovnika Ivana Babice koji je početkom 1944. godine hrvatskim zrakoplovom prešao u Bari i pokušao izboriti savezničku potporu opstanku hrvatske države. Ponudene su mu tri mogućnosti: stupiti u Titove partizane, pristupiti snagama jugoslavenske izbjegličke vlade ili ostati u ratnom za-

PITANJE: Hrvatski povjesnik dr. Ivo Omrčanin sebe naziva designiranim hrvatskim poslanikom u Trećem Reichu i istaknutim sudionikom Lorkovićeva i Vokićeva pokušaja...

Dr. Ivo Omrčanin zaslужan je hrvatski istraživač i povjesnik. Poznata mi je, dakako, njegova priča da je došao u Berlin po nalogu ministra vanjskih poslova dr. Mehmeda Alajbegovića, preuzeti poslanstvo nakon uspjeha "puča" i prelaska NDH na stranu Saveznika. Ta je priča besmislena!

Dobro se sjećam da je Omrčanin u ljeto 1944. doista došao u poslanstvo. Došao je kao tekić, a ne kao "designirani poslanik", jer je, uostalom, nerazumno i pomisliće da bi Njemačka, koja je u to doba bila ranjeni lav i koju je upravo prodramao pokušaj atentata na Hitlera, trpjela hrvatski prelazak na savezničku stranu i uspostavu poslanstva jedne neprijateljske države. Ni u kom slučaju Njemačka ne bi priznala pučističku hrvatsku vladu, a osoblje bi poslanstva bilo ili uhićeno, ili bi moralno pobjeći.

PITANJE: Ako je u slučaju njemačkoga poraza bio neizbjježan i hrvatski poraz, je li on morao biti tako strašan? Je li se, kako

neka njegova dragocjena sjećanja. Opišite nam ukratko te razgovore?

Neke zanimljivosti iz razgovora s vojskovođom Kvaternikom objavio sam u "Hrvatskoj misli", ponajprije njegovo svjedočenje o Mačekovoj desetotravanjskoj izjavi i o tome jesu li bila dva ili jedno proglašenje NDH. Našim su razgovorima bili nazočni ministar dr. Mehmed Alajbegović i dr. Bozo Šarkanji, koji su također bili smješteni u američkom koncentracionom logoru "War Crimes Detention Camp Marcus W. Orr" kod Salzburga.

Razgovori su započeli na moju molbu. Zamolio sam vojskovođu da nam kao jedan od klijenčnih sudionika uspostave NDH, opiše događaje u kojima je sudjelovao. Valja imati na umu, da je u ono doba, 1946. godine, pamćenje preživjelih sudionika bilo jedino vrelo naših saznanja, lako je svima nama budućnost bila neizvjesna, kanio sam na neki način spasiti ta sjećanja i sačuvati ih za buduće naraštaje. Na temelju tih razgovora i mojih tadašnjih bilježenja Kvaternikova kazivanja, nastali su kasnije moji članci: "Žašto je i kako nastao proglašenje dra Mačeka 10. travnja 1941.", koji je objavljen 1956. godine, "Kvaternikovo proglašenje NDH u Banskim dvorima", objavljen 1957. te "Dr. Vladko Maček i 10. travnja 1941.", objavljen 1958. godine.

Vojskovođa Slavko Kvaternik izručen je komunističkoj Jugoslaviji 9. rujna 1946. godine, zajedno s dr. Mehmedom Alajbegovićem, posljednjim hrvatskim ministrom vanjskih poslova. Nakon što su obojica u tamnici opisali svoj život i rad, bili su osuđeni na smrt "zbog veleizdaje" i strijeljani. Tako su kod mene ostali zapisi Kvaternikova pripovijedanja, dok sam, sjećajući se Alajbegovićeva kazivanja, u "Hrvatskoj reviji" 1987. objavio članak "Kako je dr. Mehmed postao ministrom vanjskih poslova Nezavisne Države Hrvatske."

"Nema dvojbe da je u Jasenovcu stradalo puno nedužnih ljudi, ali se stalno zaboravlja da je još više ljudi izšlo iz logora. Evo vam jednog primjera. Služavka hrvatskog^ poslanstva u Berlinu dobila je petnaest dana dopusta, a nije se vratila na posao ni nakon tri mjeseca. Uhićena je i odvedena u Jasenovac. Tamo je provela tri mjeseca i vratila se - na rad u poslanstvo."

PITANJE: Vi ste uspjeli izbjegići izručenje jugoslavenskim vlastima i skloniti se u Argentinu. Kako se to odigralo?

Nakon početne konfinacije u Badgasteinu te internacije u jednom hotelu i istomu gradu, bio sam odveden u koncentracijski logor Glasenbach kod Salzburga. U njemu je već bilo mnoštvo Hrvata. Tu sam proveo 27 mjeseci. Bilo nas je oko 14.000, a nakon što su Nijemci odvedeni u Njemačku, ostalo je 7.000 zarobljenika. Nakon godinu i pol, započela su otpuštanja, pa je kraju izdvojeno nas oko četiri stotine. Među nama je bio i Aleksandar Cankov, bivši bugarski ministar-predsjednik. Rekli su nam da smo mi predviđeni za izručenje. Moj brat Zdenko izručen je već 12. veljače 1946. godine. Vojskovođu Kvaternika izručili su sedam mjeseci kasnije. Konačno, pred Božić 1947. ja sam bio "discharged", tj. oslobođen, a da nikad nisam saznao zbog čega sam bio zatočen. Već sam se bio i zaposlio u američkom "Post Exchangeu", kad sam doznao da je bečka policija raspisala tjeralicu za mnom i Odmah sam napustio Salzburg i sa šogoricom i dr. Šarkanjem došao u Innsbruck. **Tu** nam je od neprocjenjive pomoći bio franjevac Patrik Redolfi, rodom iz Tirola. On nam je dao vodiča, uz čiju smo pomoći kroz duboki snijeg pregazili

Alpe, preko Brennera, a on nam je do Bolzana prenio prtljag i tamo nas smjestio kod svoje rodbine. Potom nas je uputio vlakom do Rima, a onda smo uz pomoći Krunoslava Draganovića krenuli za Argentinu.

Počesto se zaboravljuju okolnosti, koje su uvjetovale sklanjanje brojnih Hrvata u Argentinu. Naime, vlasti generala Perona tražile su radnike, pa smo svi mi tamo došli kao fizički

skoj javnosti povećava nostalгију i oživljava osjećaj lojalnosti prema bivšemu državnom poglavaru. Neki su se stoga osjetili pogodenima, pa je drugo krilo, koje se okupljalo oko Pavelića, iz uredništva "Hrvatske" izbacilo Nikolića i Nevistića. Tu je zametak najznačajnije hrvatske emigrantske kulturno-političke publikacije, "Hrvatske revije", koja počinje izlaziti u ožujku 1951. godine.

"Moje je uvjerenje da NDH u slučaju pobjede protuhitlerovske koalicije nije imala nikakvih izgleda na opstanak. Mogli smo se nekako provući samo u slučaju njemačke pobjede ili sporazumnog okončanja rata. Angloamerikanci, međutim, nikad nisu dali ni najmanjeg znaka da bi prihvatali nezavisnu Hrvatsku, bez obzira na njezin unutarnji poredak. Jer, da je s njihove strane došao i najmanji mig u tom pravcu, nastala bi "ustaška šuma". Hrvatska bi vojska listom stala na savezničku stranu. U tom su smjeru, uostalom; u proljeće 1944. izdane i zapovijedi."

radnici, a ne kao intelektualci. U prvo smo vrijeme svi radili takve poslove. Draganoviću su predbacivali da je pomagao i Nijemcima, a on bi na to odvraćao da "svaki Nijemac plaća brodsku kartu za tri Hrvata". Nije se, naime, radilo ni o kakvim humanitarnim akcijama. Brodsku je kartu valjalo platiti po punoj cijeni...

PITANJE: Malo nakon što su se smjestili u Argentinu, hrvatski su intelektualci počeli politički i kulturno djelovati?

U Argentini su, unatoč progonima u doba rata, još postojali ostaci organizacije "Hrvatski domobran", koju je 1931. po Pavelićevim naputcima utemeljio dr. Branimir Jelić. Značajnu je okolnost predstavljala i činjenica da je tridesetih godina u Argentinu, kao namještenik jugoslavenskog ministarstva iseljeništva, radio dr. Vjekoslav Vrančić, koji je poznavao argentinske prilike i koji je mnogim hrvatskim iseljenicima svojedobno izlazio u susret. Angažiranjem tih veza, olakšan je smještaj Hrvata u Ar-

PITANJE: U emigraciji prava politička djelatnost ipak nije bila moguća?

Prilike su bile vrlo nepovoljne, a hrvatski narod bez jednog saveznika, osim ako računamo narode koji su i sami bili u sličnu položaju. Stoga ni političko sazrijevanje i ustrojavanje prvih stranaka (poput Oršanićeve Hrvatske republikanske stranke, koja je utemeljena 1951. godine), nije moglo unijeti bitne promjene. HOP i poglavito HSS smatrali su se legitimnim nositeljima hrvatske borbe, pa su u velikoj mjeri čak i blokirali različita nastojanja da se stvorи općeprihvaćeno predstavničko tijelo hrvatske emigracije. O tome svjedoči prvo Hrvatsko Narodno Vijeće, proizvedo iz Svehrvatskoga kongresa u New Yorku 1962. godine. Nastojanja da se stvorи hrvatsko predstavničko tijelo dolazila su od hrvatskih franjevac i drugih političkih ljudi, a svoj su vrhunac doživjela tek 1975. godine, u stvaranju Hrvatskoga narodnog vijeća u Torontu, lako je uloga emigracije bila velika, ipak je oslobođenje moglo doći samo iz domovine, dakako, u okviru globalnih političkih promjena.

PITANJE: Kako gledate na uspostavu današnje nezavisne Hrvatske?

Doživljavam je kao ostvarenje svojih snova, iako moram reći da zbivanja u BiH i posebice hrvatsko-muslimanski sukob držim jednim od najvećih razočaranja u životu. Ipak je najvažnije da smo postali subjektom međunarodnoga javnog prava, a tako i međunarodne zajednice država, makar mnogi još nisu svjesni važnosti te činjenice. Ali, međunarodna zajednica, koja nam i nije baš sklonila, posjeduje vrlo snažne poluge pritiska za postignuće vlastitih ciljeva. Od toga se možemo obraniti samo zajedničkim snagama. Pretpostavke za takvu zajedničku obranu su, ruku na srce, prilično slabe: pretjerana vegetacija političkih stranaka i strančica te stoljetno naviknuće na oporbu državnoj vlasti i državnom poglavaru. U Republici Hrvatskoj kada je moderno i suvremeno biti u opoziciji i tražiti radikalne promjene, a domovina još nema rješene sve granične probleme. Opozicija bi trebala surađivati s državnom vlašću, pa čak i onda kad glasuje protiv vladinih prijedloga u Saboru. Sabornica je, pak, kako na televizijskim prijenosima vidimo, sablasno pusta: oporba glasuje odsutnošću, skoro kao u Argentinu! Međutim, argentinski si stranački čelnici takvo što mogu priuštiti, jer argentinskoj državi već stoljeće i pol nitko ne radi o glavi. A na čemu smo mi Hrvati? O tome treba razmišljati. Valja čuvati naše temeljne državne ustanove, Sabor i Predsjednika Republike, kao vrhovnog zapovjednika Hrvatskih oružanih snaga. A u državnoj politici samo snaga vrijedi.

gentini. Od pomoći je bilo i to što su Hrvati tamo uživali dobar glas.

Čim smo stekli najosnovnije za život, odmah se počelo razmišljati o političkom djelovanju. Međutim, još ranije, u studenom 1947. godine, bez ikakve su ekonomске podloge Vinko Nikolić i Franjo Nevistić pokrenuli novine koje su se zvalile "Hrvatska, Glasilo Hrvata Južne Amerike". Te su prve novine probudile pripadnike "Domobrana" i list se počeo razvijati.

Iduće godine u Argentinu dolazi Poglavnik. Ono malo uštedevine što je imao, potrošio je u Europi, pa je, kao i svi drugi, u Argentinu došao bez ičega i počeo se baviti građevinskim obrtom. Sve je to bilo vrlo skromno i on je u velikoj mjeri živio od tuđe, dakako hrvatske, pomoći. Ona mu je pružana jako diskretno. Mnogima je Poglavnik još uvijek bio personifikacijom hrvatske državnosti, pa se oko njega okupljaju pojedinci i skupine koji se s nostalgijom prisjećaju razdoblja hrvatske državne nezavisnosti. Tu nostalgiju treba shvatiti, jer je riječ o vremenu kad se hrvatski narod nalazio u bezizlaznu položaju.

List "Hrvatska" bio je državotvoran i općehrvatski, ali se pod uredništvom dr. Nevistića i prof. Nikolića zalagao za vođenje hrvatske politike bez prevelika naglašavanja nedavne prošlosti. Poglavnika pojava u tamošnjoj hrvat-

NEPRAVILNA TUMAČENJA

Iz dana se u dan pokazuje kako hrvatska diplomacija ili nije dorasla talijanskoj, ili je izložena takvim pritiscima da mora popuštati, kao u slučaju sklapanja ugovora s Italijom. Tako se i u hrvatskom tisku pojavljuju nepravilna tumačenja mnogih stvari koje su od ključne važnosti za hrvatsko-talijanske odnose, dakle, za hrvatsku državu. Primjerice, u "Vjesniku" od 28. siječnja Inoslav Bešker, prikazujući tijek pregovora koji se s Talijanima vode o obeštećenju za imovinu oduzetu u Bujštini, propušta spomenuti neke bitne elemente, a spominje (i iskrivljuje) ono što je manje važno.

Bešker tako zaboravlja naglasiti da Italija odbija primiti dionice hotela na najatraktivnijim dijelovima hrvatske obale, na ime dijela kompenzacije za imovinu oduzetu Talijanima. Time jasno pokazuje da joj nije stalo do obeštećenja u pravom smislu riječi, nego želi stići nekretnine i time doći u položaj iz kojega će se moći upustiti u kombinacije s Istrom odnosno - učjenjivati Hrvatsku.

Bešker, međutim, ne zaboravlja kazati kako je "Nezavisna Država Hrvatska bila međunarodno nepriznata..."

Nije mi nakana ni slaviti ni kudit NDH, a još sam manje raspoložen braniti neke događaje koji su i na tu državu i na hrvatski narod bacile negativno svjetlo (iako narod nikad ne valja identificirati s režimom!). Ipak moram upozoriti da je NDH bila **međunarodno priznata država**. Potrebno je i znati da međunarodno priznanje nema konstitutivni, nego deklaratori učinak: države postoje i onda kad su međunarodno nepriznate.

Nešto možemo naučiti i iz priznanja današnje Republike Hrvatske. Ona je postojala kao država i prije međunarodnog priznanja, a da to priznanje nema konstitutivni učinak (premda ne valja zanemarivati njegovu političku važnost!), pokazuje i činjenica da su je druge države priznавale sukcesivno, a ne odjednom (Slovenija, Island, Sveta Stolica, Njemačka itd.)

Često se ponavlja da su NDH priznale samo sile Osovine i njihovi saveznici. Time se hoće umanjiti važnost priznanja i dati mu "ideološki" prizvuk, a da se pritom zaboravlja kako nikome nije palo na pamet nijekati državnu opstojnost Njemačke, Italije, Japana, Bugarske, Rumunjske, Finske itd. Ako su te države postojale (a jesu!), mogle su valjano i s međunarodno-pravnim učincima priznati NDH, što su i učinile.

Piše:

Dr. Enver MEHMEDAGIĆ

Uostalom, NDH je priznala i neutralna Španjolska, a faktično i Švicarska odnosno Sveta Stolica. I nakon sloma NDH u Barceloni je postojao počasni hrvatski konzulat. Kao međunarodno priznata država, NDH je postala punopravnom članicom Međunarodnoga poštanskog saveza i Međunarodnoga Crvenoga križa.

Jednako se tako uz NDH još uvijek često stavlja pridjevak "kvislinská". Taj naziv potječe od V. Quislinga, norveškog pukovnika koji je simpatizirao s nacional-socializmom i djelatno pomogao njemačku okupaciju Norveške. Taj čin predstavlja izdaju vlastite domovine.

U slučaju NDH situacija je bila bitno drugačija. Hrvatska kao samostalna država nije postojala, a Njemačka i Italija su napale Jugoslaviju, s režimom i postojanjem koje su Hrvati s razlogom bili duboko nezadovoljni. U tom je međunarodnom političkom okruženju Hrvatima pošlo za rukom proglašiti i uspostaviti vlastitu državu. S gledišta međunarodnog prava, nje-

mačke su i talijanske postrojbe u njoj bile savezničke, a ne okupacijske (bez obzira što su se posebice Talijani, ali i Nijemci, često ponašali kao okupatori).

Termin "kvislinská" se prije može primjeniti na protivnu, partizansku stranu, jer su baš partizani krenuli u rušenje hrvatske države, djelatno pomažući uspostavu Jugoslavije s izrazitom srpskom dominacijom.

Stoga je napokon potrebno prestati s nabranjem ideoloških besmislica i povjesnih neistina, koje samo opterećuju unutarhrvatske odnose.

Bešker, povrh toga, izmišlja (dijelom proturječeći vlastitom tekstu) kako je Demokratska Federativna Jugoslavija za Hrvatsku oslobođila Istru. Ta je DFJ Istru osvojila od Talijana, ali ju nije oslobođila za Hrvatsku, nego baš naprotiv. To pokazuje i kasnija kolonizacija Srba, Albanaca i nacionalno neosvještenih muslimana iz Bosne. A jednostrano proglašeno pripojenje Istre Jugoslaviji (kao što je Pavelić u rujnu 1943. jednostrano proglašio pripojenje Istre Hrvatskoj!) međunarodno-pravno je sankcionirano tek idućih godina, u nizu različitih pravnih akata, što, uostalom, i sâm Bešker ne može zanijekati.

Tomislav Pećarina

U ČELIJI

Moj je život čelija - 50 kubičnih metara zraka.
Vani škroto nebo, kletva stražara
i pljesniva rijeka mraka.

A ja bih htio biti velik i jak i ići
sa svojih dvadeset ravno do raja
i biti plamen i vatrica u očima
i govoriti kao radio bez kraja
i biti bune uskličnik
i pjesma koja počima
i krik i veslo i nebo
i reflektor da svijetlim u noćima.

Lepoglava, jesen 1946.

Ja tako mislim

IZBORI

"... Ima nešto što može i mora biti nezaobilaznim mjerilom biranja onih koji će nas predstavljati. To nešto je poštjenje, čovječnost, ljudska postojanost... Oni koji su pošteni, pošteno će se odnositi prema svim zadaćama i problemima s kojima će se susretati i u kušnjama u kojima će se nalaziti."

Upravo raspisanim izborima za lokalnu upravu i samoupravu, te za Županijski dom hrvatskog Sabora, Hrvatska ulazi u stranački vrlo turbulentno razdoblje. Malo iza ovih izbora, već ovoga ljeta ili jeseni, predstoje nam i predsjednički izbori, pa se s punim pravom ova godina može nazvati izbornom.

Svakim novim izborima, počev od 1990., Hrvatska sve više poprima fizionomiju istinske višestračke demokracije. Sve manje će njezino izborno obilježje biti pokret "za" ili "protiv", a sve više strahačko odmjeravanje u kojem ćemo doći u situaciju da ni jedna stranka, ma kako se ona zvala, neće imati natpolovičnu zastupljenost u saborskim domovima ili predstavničkim tijelima lokalne uprave i samouprave. Kad se dogodi, da ni jedna stranka ne bude imala natpolovičnu većinu mandata u Saboru, Hrvatska će biti sretna, jer će umjesto argumenta podignutih ruku, početi prevladavati sučeljavanje istinskih ideja, prijedloga i koncepcija za svekoliku našu dobrobit. Prestat će silovanje, nestat će arrogancije, a što je najvažnije, mjesto stvarnog odlučivanja postat će uistinu Sabor. Time će se vratiti dignitet hrvatskom Saboru, jer on treba biti jedino mjesto koje odlučuje o našoj sveukupnoj sudsibini, a ne neki "fluidni centri političke moći". Hrvatska će biti sretna i zadovoljna zemlja, kad u njezinu Saboru ni jedna stranka ne bude imala natpolovičnu većinu i kad njezina sudsibina bude u rukama samo njezina Sabora, a ne bilo kojega pojedinca ili neformalnih skupina oko njega. Hrvatska mora doći u poziciju da je nitko, i kad bi htio, ne može zauzdati i o njezinoj sudsibini odlučivati. U Hrvatskoj se ne smije stvarati fama o nezamjenjivima, o onima bez kojih ona, tobože, ne bi mogla. Nema nezamjenjivih. Nezamjenjiva je samo Hrvatska i njezin Sabor u kojem su po volji naroda zamjenjivi zastupnici. Na zamjenjivost se trebamo naviknuti, jer politika nije ping - pong igra uvijek istih aktera. To je bit i osnovni smisao demokracije. Ovi će izbori bit početak takvoga puta. Nakon njih i nakon predsjedničkih izbora, u Hrvatskoj će se stvoriti, ili početi stvarati, jedna sasvim nova politička matrica stranaka i pojedinaca. To se, doduše, neće zbiti odmah, u jednome trenutku, već će se početi događati kao nešto što traje, kao proces. Mi ćemo sigurno imati, poput europske matrice, svoju desnicu, ljevicu, liberalce i centrističke stranke, umjesto po nekoliko razjedinjenih istoimenih sebi konkurentnih stranaka (npr. nekoliko pravaških, nekoliko demokršćanskih, nekoliko "seljačkih" itd.).

Piše:

Slavko MEŠTROVIĆ

Osim ove značajke nadolazećih izbora, značajnije od svega je to, da će ovo biti prvi demokratski izbori na cijelom hrvatskom teritoriju. Nakon njih će Hrvatska uistinu i na cijelom svomu području postati suverena država. Oni i formalno i u biti označuju stvarni završetak nametnuta joj rata. Nakon ovih izbora, mi i misaono izlazimo iz iracionalnog stanja kakvo je uvjek, htjeli mi to ili ne, stanje rata. Stanje rata uvijek je iracionalno, pa je u njemu otežano racionalno ponašanje, pogotovo masa. Izlaskom na svoje granice, mi ćemo izaći iz iracionalnoga te ući u racionalno stanje duha i raspoloženja. A to, novo, racionalno stanje, podrazumijevat će i novo, racionalno ponašanje i u samom činu izbora (biranja) i poslije izbora. Takvo stanje i ponašanje neće trebati mitove i nedodirljive vođe, neće stvarati kult ličnosti. To Hrvatskoj ne treba. Samo joj je uteg oko nogu u europskim političkim i gospodarskim integracijama.

Dakle, poslije ovih izbora, Hrvatska će još snažnije, htjeli to neki ili ne, krenuti normalnim, racionalnim putevima s normalnim ljudima, u izgradnju normalne demokratske zemlje slobodnih i zadovoljnih građana. To je, naravno, proces, nešto što će možda i dugo trajati, ali će se sigurno zbiti i tog se procesa ne treba bojati. Da-pače! To će joj osigurati dugovječnost.

Kad je već o izborima riječ, prigoda je i još jednom ponoviti da naše Društvo, HDZ, nije politička stranka i da kao društvo nema vladajućih ambicija. No, mi nismo apolitični ljudi, pa ćemo svoje političke ambicije i građansku dužnost, svatko po svome uvjerenju, ostvarivati kroz političke stranke.

Svake izbore, kao građansku obvezu, treba shvatiti i ozbiljno i odgovorno. Drugim riječima, njih treba shvatiti kao **biranje**. Biranje političkih stranaka i osoba, jer će naša Hrvatska i mi u njoj o tome bitno ovisiti.

Kad je riječ o biranju, onda se uvijek postavlja pitanje mjerila. Koja su mjerila za biranje? Njih nije ni malo lako odrediti. Teško bi ih bilo sve i pobrojati. Gotovo nemoguće. Uostalom, oni su uvijek stvar interesa, procjene i vlastitog ukusa.

Meni se čini da je osnovni i najvažniji kriterij - **Čovjek**. Svaki izbori podrazumi-

jevaju biranje stranaka (i ljudi u njima) i nestranačkih pojedinaca. Dakle, u oba je slučaju kriterij čovjek u svoj punini toga značenja. U višestračkoj parlamentarnoj demokraciji presudnu ulogu čine stranke i teško se u toj borbi s njima mogu nositi usamljeni nestranački pojedinci ma kako krasni ljudi bili. Teško mogu dobiti povjerenje birača, jer ih kao pojedinci teško mogu uvjeriti u svoju snagu. Nu, i unatoč tome, čovjek, ipak, ostaje kriterij. Jer, i stranke čine, pored programa i ustrojstva, ljudi. Dakle, i u jednom i u drugom smo slučaju došli do ljudi. Do čovjeka. Zato se postavlja pitanje: kakav on treba biti? Kakav, npr. treba biti zastupnik u hrvatskome Saboru? Koje on odlike treba imati? Kad bi bilo moguće, bilo bi idealno da bude idealan. Ali, to, naravno, nije moguće. Nema idealnih. Nema idealnih i sveznajućih ljudi (zastupnika), a u Saboru se raspravlja o svim temama našega zakonodavstva iz svih životnih područja: od ekologije, unutarnje i vanjske politike, gospodarstva, obrambene, carinske, monetarne i fiskalne politike do pobačaja. Dakle, više je nego sigurno da nema čovjeka koji je u svim ovim područjima stručnjak, vrhunski znanac i nepogrešiv, iako se o svakoj ovoj temi mora izjasniti. Ovaj problem stranke mogu donekle ublažiti tako da na svoje liste planski stavljaju ljudi različitih profila, ali ni to nikad nije idealno. U zemljama razvijenije parlamentarne demokracije, i bogatijima od nas, to rješavaju tako da zastupnici imaju (plaćene) savjetnike za neka važnija tematska područja. Oni im pomažu u pripremama za sjednice svojim stručnim savjetima i mišljenjima. U nas to do sada nije bila, ili nije mogla biti praksa, jer stranke nemaju mogućnosti platiti takve stručnjake, pa su naši zastupnici, u većini slučajeva, bili ostavljeni samima sebi. Zato u kriteriju izbora nije realno očekivati sveznajućeg zastupnika koji jednako meritorno može govoriti o svim temama od zdravstva do poljodjelstva. Niti to treba biti prizma ocjenjivanja čovjeka. Ali, ima nešto što može i mora biti nezaobilazni kriterij biranja onih koji će nas predstavljati. To nešto je **poštjenje, čovječnost, ljudska postojanost** ...

Oni koji su pošteni, pošteno će se odnositi prema svim zadaćama i problemima s kojima će se susretati i u kušnjama u kojima će se nalaziti. Oni će imati uvijek prave odgovore na sve teme i dileme, koje će pred njima stajati i iz svake situacije izaći kao pobjednici, dakle, kao ljudi. Zato samo takve treba birati. Zato je to naš kriterij. Čovjek.

Tko i kako pljačka Hrvatsku?

SIMBIOZA RIJEČKE GRADSKE UPRAVE I TVRTKE "GRUPPO HAPRO"

Komentirajući poslovanje tvrtke "Gruppo Hapro", koja hrvatskoj državi duguje pozamašan iznos novca na ime poreza i drugih davanja, riječki gradonačelnik, g. Stavko Linić, izjavljuje da ga se ta stvar ne tiče. Neobično je takvo stanovište gradonačelnika jednoga hrvatskog grada, zar ne?

U jednu od brojnih priča koje svakako odgovaraju ovoj rubrici, spada i ona o suradnji riječke gradske uprave i poduzeće "Gruppo Hapro". Priču je najbolje pratiti kroz službene dokumente državnih organa, kako nas nitko ne bi optužio za pristranost.

Prava ljubav između gradske uprave i tvrtke "Gruppo Hapro", iako je suradnje bilo i prije, započela je 19. siječnja 1995. godine, kad je pročelnik Odjela gradske uprave za komunalni sustav, Vladimir Bizjak opunomoćio "Gruppo Hapro" za: nastupanje u ime i za račun davatelja punomoći prema osiguravateljima, odnosno društvima za osiguranje, radi pregovora o uvjetima ugovora o osiguranju, traženja svih podataka o prijavama štete i likvidaciji šteta nastalih od 1993. godine na dalje, provođenje cijelokupne obrade šteta, izvid, podnošenje odštetnog zahtjeva, usklajivanje s osigurateljima, izvođenje radova na sanaciji štete, fakturiranje izvedenih sanacijskih radova i sli. Šteta se isplaćuje na račun Grada Rijeke, žiro račun broj 33800-630-539, s pozivom na broj odobrenja model 21 i šifra prihoda 7706 - REGOB - 250.

Nakon punomoći, direktor "Gruppo Hapro", Marinko Prostran i Vladimir Bizjak 17. ožujka 1995. godine potpisuju ugovor o poslovima tekućeg održavanja i intervencija na stambenim i poslovnim prostorima, te zajedničkim dijelovima i uređajima stambenih, stambeno-poslovnih i poslovnih zgrada, kojima upravlja i koje održava naručitelj, to jest grad Rijeka. Prije toga, dvadesetak godina ovaj je posao obavljalo nekoliko kooperantskih poduzeća, izvođača radova koji su izravno surađivali s gradom Rijekom.

Od potpisivanja ugovora posao ekskluzivno pripada tvrtki "Gruppo Hapro", koja za posredovanje ubire proviziju od 13 posto, a za izvođenje poslova angažira ponovno kooperante, s tim što im, kao tvrtka s vlastitim skladištima građevinskog materijala, uvjetuje dobivanje posla kupovinom materijala u skladištima "Gruppo Hapro". Upućeni kažu, po cijenama za deset posto većim od tržišnih. Dakle, "Gruppo Hapro" uz pomoć Grada postaje monopolist koji, nažalost, što će kasnije utvrditi finansijska kontrola, uredno naplaćuje svoju proviziju od Grada, ali ne plaća porez na promet usluga. Primjera radi, "Gruppo Hapro" je u 1995. godini gradu Rijeci ispostavio fakture u ukupnoj vrijednosti od 1.661.371,31 kuna, a grad je Rijeka kao naručitelj usluga isplatio iznos od

Piše:**Mijat TOMIC**

smislu pravne zaštite moguće je još pokretanje postupka pred Upravnim sudom.

PRIČUVNE TVRTKE

996.359,28 kuna. Dakle, "Gruppo Hapro" naplaćuje usluge, ali "zaboravlja" platiti porez na promet. Nu, tvrtka je, kako je utvrdila finansijska policija, s gradom Rijekom imala poslovne odnose i tijekom 1994. godine, jer je Gradu isporučivala fakture za obavljanje inženjeringu i konzalting usluga, ali i tada je "zaboravljena" uplata poreza. Finansijska je policija utvrdila kako je "Gruppo Hapro" za razdoblje od 1. siječnja 1993. godine do 21. svibnja 1995. godine dužan uplatiti više od četiri milijuna kuna poreza i kamata. Kasnije je Ministarstvo finansija umanjilo obvezu uplate 2.844.554 kuna poreza na promet i pripadajućih kamata za nešto više od 400 tisuća kuna, ali je ostala obveza prema državi od 1.347.627 kuna poreza na promet, plus 302.999 kuna kamata, plus 1.158.833,31 kuna neplaćenog poreza na dobit iz 1993. i 1994. godine i pripadajućih kamata. Od pozamašnog duga državi, na ime neplaćenih poreza "Gruppo Hapro", poslovni partner grada Rijeke, do 27. 4. 1996. godine uplatio je svega 246.052,37 kuna, te još 19.925,01 kuna 13. 6. 96. godine i 156,49 kuna 30. 7. 1996. godine. Dakle, riječki se gradonačelnik ne srami suradnje s tvrtkom koja dvije godine nije plaćala porez na promet robe i usluga, a kako ćemo kasnije vidjeti, u istom razdoblju nije vodila niti trgovačke knjige. Naime, inspektor za prekršajni postupak je 13. srpnja 1995. godine donio rješenje kojim izriče novčanu kaznu pravnoj osobi "Gruppo Hapro" u iznosu od 938.000 kuna, a odgovornoj osobi, direktoru Marinku Prostranu, kaznu u iznosu od 122.760,70 kuna. Time je inspektor sankcionirao prekršaje iz Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga, a za počinjeni prekršaj iz Zakona o računovodstvu inspektor je izrekao kaznu od 6,00 kuna zakonskom predstavniku - direktoru Marinku Prostranu. Sve u svemu, kako se to kaže stručnom terminologijom, ukupni iznos izrečene novčane kazne pravnoj osobi i odgovornoj osobi u pravnoj osobi je 1.066.760,70 kuna. Na ovo rješenje uložena je žalba Komisiji za prekršaje Centralne službe Finansijske policije, nu žalba je odbijena, odnosno potvrđeno je rješenje riječkog inspektora za prekršajni postupak. U

Kako tvrtka "Gruppo Hapro" u svom skladištu u Kraljevcima od 1. siječnja 1993. godine do 30. travnja 1995. godine nije vodila trgovačku knjigu, što se po Zakonu o trgovini, smatra privrednim prijestupom, reagiralo je i Državno odvjetništvo u Rijeci, te uputilo Trgovačkom sudu optužni prijedlog. Sud je u veljači prošle godine potvrdio da se radi o propustu vođenja trgovačkih knjiga o izvršenju maloprodaje robe, te da se radi o privrednom prijestupu, odnosno kršenju Zakona o trgovini, pa je "Gruppo Hapro" kažnjen s 30 tisuća kuna, a Marinko Prostran s 4 tisuće kuna, plus troškovi postupka u istom iznosu.

Kako je poznato, Finansijska je policija svojim rješenjem od 10. lipnja 1995. godine privremeno zabranila obavljanje svih registarskih djelatnosti pravnoj osobi "Gruppo Hapro", zato što su njeni inspektorji u tri skladišta "Gruppo Hapro" u Rijeci, Kraljevcima, te u Korčuli, kao i prodavaonici u Korčuli zatekli robu bez vjerodostojne dokumentacije o nabavi, odnosno zaduženju. "Gruppo Hapro" je uložio žalbu na rješenje o prekršaju, a za ostala rješenja je pokrenut upravni spor. No, kako porezi i prekršajne kazne nisu plaćeni, "Gruppo Hapro" je još uvijek na prinudnom mirovanju. Kako je poznato, suvlasnici "Gruppo Hapro" aktivirali su novu tvrtku, "Supernove", koja je do tada bila u mirovanju i nastavili posao i suradnju s Gradom izravno na dvorani Kozala, a posredno na objektima Krnjevo 200 E u kojima su stanovali stradalnici Domovinskoga rata. Osim "Supernove", suvlasnici ove tvrtke i tvrtke "Gruppo Hapro" imaju, naravno, u priču još jednu, zlu ne trebalio. Svi su izgledi da će u dogledno vrijeme i ona postati ugledni poslovni partner grada Rijeke. Riječki je gradonačelnik izjavio da se ne srami poslovanja s tvrkom koja je prema nalazima finansijskih inspektora, državnog odvjetništva, Trgovačkog suda i drugih državnih organa, kršila Zakon o porezu, Zakon o računovodstvu i Zakon o trgovini, te nije plaćala porez dvije godine, iako je naplaćivala svoje usluge gradu Rijeci. Linić je javno na sjednici Gradskog vijeća izjavio da Grad Rijeka nije imao štete od poslovanja s ovim poduzećem, a da ga se neplaćeni porezi hrvatskoj državi ne tiču, jer nisu njegov problem. Neobino stanovište za jednog, hrvatskog gradonačelnika, zar ne?

PISMA IZ ISTRE

Piše: Blaž PILJUH

ISTRIJANSKI DOKTOR FAUST

Ste čuli za doktora Fausta? Ta sigurno ne znate da se je radija u Knittlingenu - Kundlingenu u njemačkoj pokrajini Würtenberg. He, he, ne morete to nanke ponoviti, priznajte. Benj, sad i to znate. A ko se z pametnin i učenin ljudima, kako ča san ja, budete družili, čete još ča lipega doznavati. A uti Faust da je stija biti pametniji i šegaviji i ud boga i ud vraga. I da je jako voljia zemaljske stvari. Zato da je potpisa z vragon ugovor. "In bjanko". I mu proda dušu, samo da bi moga na zemlji uživati. I kad je sve lipo postiga, je doša vrag po svoje. I ga je leva z sobon u paka.

Inšoma deboto svi europski kulturni narodi imaju svoju verziju Fausta. A imamo svojega Fausta i mi Istrijani. Samo, ni doktor nego magistar. I on je Sotoni potpisa ništo "in bjanko". I sad je doša vrag po svoje. I mu brižnen ne da nideri mira. Ni dosta ča je kako Adam, doživija izgon iz raja. Pak si mora iskati drugi Eden. Sjeveroistočno od raja! Doduše, ne vjerujem da će biti ni goli ni bosi, ni on ni njigova Eva. Ma mu vrag mira ne da, ni u Zagrebu, ni u poslaničkoj klupi. A naš narod ima jenu lipu poslovicu u kojoj je sažeta čila storija o Faustu: "Ki z vragon tikve sadi, po glavi mu se razbijaju!". I tako sad naš brižni doktor, to jest magistar Faust, moli sotonu samo da ga pusti na miru, da ga barem po Saboru ne lovi, daje bolan i da ima gripu. A vero neka se lijeći! Lipo piše u glasu Istre: "Alkohol je lijek! Da su Amerikanci utkrili da poboljšava cirkulaciju u nogami. Da moreš bolje bižati. Kad dojde vrag po svoje.

I ča mi nikoji prigovaraju, da vajk o politiki pišen i tučen po lokalnim čelnicima. Di san ja u uven pismu, nanke z jednon besidon, spomenuja ni Delbjanka ni Jakovčića. Vero nišan.

HALO, HALO...!

Se domišljate još une humoristične serije, u kojoj se bivši saveznici smiju i ratu i sebi i bivšen neprijatelju. Svi su smišni. I Francuzi i njihov pokret otpora i Britanci i njihovi piloti i Nijemci i njihov "Gestapo". Ni više svetogrđe delati cirkus ud krvave arene, kako ča je bija 2. svjetski rat. I sve je to u redu; humor je univerzalni lik za svaku bolest. Ma svejeno je na svakoj bočici medežije uputa o uporabi. Koliko se tega srni popiti i u koje vrime. A Britanci i Francuzi se Nijemcima i sebi smiju tek kad je pasalo deboto pedeset lit ud događaja koji su bili sve, samo ne smišni. Barem unima ča su hi doživili.

Gledan ja tako, koji put, une naše simpatične "Smogovce". I se i ja nasmijen unen ča se uglavnen samo dica smiju. A kako ja nišan ni naivan ni bezazlen kako dica, mi zajno počmu padati na pamet i nika pitanja. Pak se pitan, da nismo ipak jeno malo prerano počeli delati sprdačinu, ud unega ča bi još tribalo biti jako ozbiljna stvar? I ča je u redu se smijati ratu, dokle još nismo sigurni da je finija? Dokle nikre matere još ne znaju iz koje će masovne grobnice iskopati njihovu dicu. Dokle se još po bolnicah i toplicah niki mladi ljudi privikavaju na proteze i invalidska kolica. Dokle je u Hrvatskoj još toliko ruševinah išaranih četničkin parolami.

Forši mi sve to skupa nebi smetalo, da san vidija barem jedan ozbiljan, kvalitetan hrvački film o Domovinskom ratu. Ovako, ne moren a da se ne domisljin, koliko su filmova o partizanima snimili za bivšega režima. Više nego svih drugih skupa. I svi su uglavnen bili "crno-bijeli" i kada su bili u tehnikoloru. Neprijatelja nidan ni zva doma, ni kuha mu paštašutu. Di su sada naši režiseri, naši glumci, ča delaju, ča čekaju. Da namisto njih Srbi snimaju filmove o Maslenici, "Blijesku", "Olui"? Kako ča su o Vukovaru.

MAŠKARE, ČA MOGU MAŠKARE..!

Niki govore da je naša domaća politička scena vruća. U svakem slučaju je vruć županijski pečat. Zato si ga hitaju iz ruke u ruku bivši župan Delbjanko i novoimenovan čuvan Županijskog pečata, Juričić. A i županska fotelja je još prazna. Bo! Ja san zaspravlje pensa da će se potuči okolo tega ki će u nju sisti. A forši je i ona užarena, kako una ud Matije Gupca. Ki zna. Uostalen, političari sada imaju pametnjega posla. Triba na vrime početi z promičbon. Ma ni dosta samo imati šoldi za velike oglase i za deklaracije. A ko ste pročitali jedan takov u "Glasu Istre", di nas jedna novokomponirana istarska stranka zove u 21. stoljeće, čete kako i ja reći: sve je to "već viđeno". Koja se to stranka ne zalaže: za regionalni razvoj Hrvatske, pravnu državu, ljudska prava, toleranciju, privatno poduzetništvo, socijalnu državu, suradnju za susjedima i z sridnjom Europom? Koja se to stranka ne obraća svim građanima, intelektualcima, radništvu, mlađeži, umirovljenicima?

Reču da je politika "umijeće mogućega". Forši je, ma kada je u pitanju predizborna promičba, politika je prije svega "umijeće obećavanja nemogućega". Tako je bilo udvajk. Kako je, vržimo reći, Hitler doša na vlast? Je obeća Nijemcima da će svi imati delo, hižu i auto. Folcvagen! I da će gospodariti z cilin sviton. A svi drugi narodi da će njeni biti sluge. I da na sve to imaju pravo jer da su Nijemci "nad-ljudi". Da su izabrani narod. Inšoma da su posebni. Tako su i niki poli nas obećali narodu da će imati autonomiju. "Istru-državu", je pisalo po zidima, a po novinah "transgraničnu regiju". I da neće biti vojske! I da će biti "istarska lisnica u istarsken žepu". I da će Istra poći u Europu prez Hrvatske. I da na sve to imamo pravo jer da smo mi Istrijani "narod i nacija". Da smo posebni. Ne, nišan to ja stija reci da su "niki poli nas" Hitleru podobni. Ja san samo stija reći da uspješan političar ne smi biti ni realan, ni skroman, ni iskren, ni pošten, ni dalekovidian, ni odgovoran. A ni preveč obziran. Ča će ti narod. Kada je tako lakovjeran, je vero i zaslужila da ga varaš. A glavno je da tebi gre. Pak dokle gre, gre. Kako unen ča je bija reka da une stvari največ voli delati u portunu. Pak "ako ide, ide, a ako ne ide... netko ide!"

A ako se uti narod jenega dana bude pita, ča je z tin pustin obećanjima, češ reći da je niki drugi kriv ča hi nisi održa.

Inšoma, ja san kako preidzborni slogan, i to univerzalni, naša jedan naslov u "Glasu Istre". "Prvo se maskiraj, a onda kandidiraj!" I da su mene pitali, ja bin izbore bija raspisa sad zajno u veljači. Dokle traju maškare. A ovako će repriza biti u avrili.

UBIJENI I PROGNANI HRVATI OPOMINJU

Dne 14. siječnja 1997. u Iloku je iz automatske puške ubijena četrdesetšest godišnja DRAGICA BOĐANAC. To je od godine 1991. pedeseta građanska žrtva ubijena na području Iloka, Bapske i Šarengreda. Prije toga, 7. siječnja 1997., ispred iločke crkve sv. Ivana Kaptistrana podmetnuta je razprsa naprava od razprsnuća koje bijahu oštećena zazidana ulazna crkvena vrata. "Istu crkvu Srbi su oštetili u tri navrata, i to 19. i 25. travnja te 8. srpnja 1993., a u tijeku božićne mise za prognane Hrvate 24. prosinca 1996. vjernike u crkvi napali su građani srpske narodnosti, koji su prosvjedovali ispred crkve, te tom prilikom oštetili i sakristiju." (**Glas koncila**, god. XXXVI., br. 3./1179., Zagreb, 19. siječnja 1997., str. 2.).

U povodu 100. obljetnice Matice hrvatske (1842.-1942.) Glavni pododbor Matice hrvatske u Sarajevu tiskao je dvobroj mjesecne revije **Hrvatska misao** (broj 1.-2., studeni-prosinac 1943., uredili: Ahmed Muradbegović, dr. Dragutin Kamber i Alija Nametak kao odgovorni urednik), u kojem uvodničar, dr. Dragutin Kamber, piše:

"Po svjedočanstvu Konstantina Porfirogeneta Hrvatska kralja Tomislava početkom 10. veka imala je vojsku od 100.000 pješaka, 60.000 konjanika sa 180 lađa na moru. Ako se uzme, da je vojska sačinjavala desetinu pučanstva, Hrvatska je brojala blizu dva miliona stanovništva. A godine 1080.-1086., dakle iz dobrih 150 godina, Vilim Osvajač dieli Englezku i popisuje u svom "doomsday booku" ("knjizi sudnjega dana") pučanstvo, koje se sastoji od 600 velikih barona, 800 vitezova, vazala baronskih, 10.000 slobodnih ljudi, te 100.800 seljaka - kmetova - u svemu 2,000.000 žitelja. Hrvatska i Englezka u 11. stoljeću imale su dakle približno jednak broj ljudi. A danas (god. 1943.) je Engleza u matici zemlji i po svetu oko 20 (dvadeset) puta više nego Hrvata u domovini i izvan domovine, iako je demografska snaga Engleza opala davno prije, nego snaga Hrvata. Toliko je težak dio europske sudbine pao bio na hrvatsku leđu i razarao hrvatske snage! Hrvatski je čovjek jedva imao vremena da poore njive na nemirnom tlu svoje povesti, jedva sredstava da sagradi kućicu u neprestanoj pljački i paležu ratnih stoljeća ..." (**Hrvatska misao**, Sarajevo, prosinac 1996., str. 5.-6.).

Svojom bulom od 4. svibnja 1493. papa Aleksandar VI. dodijelio je Španjolskoj - povlačeći crtu oko zemaljske kugle - sve zemlje koje nije zauzeo Portugal. U doba portugalskih osvajanja u

Piše:

Mato MARČINKO

Africi već je nazočna turska opasnost u Europi. "S kretanjem pak Španjolaca u odkrivanje zapadnih zemalja i zapadnih morskih putova javlja se nova opasnost za Arapu i Turke - da im Španjolci, i kršćani uopće, dođu s leđa zapadnim pravcima i udruže se s kršćanskim Kopljima u borbi protiv Turaka. Desetljećima će Hrvati čuvati leđa Španjolcima i Rimu da im Turci ne dođu kopnenim putovima preko Hrvatske (morskim putem

ostataka nekada slavnog Hrvatskog Kraljevstva i u XVI. i XVII. st. pretvorena u khototine. Ugrožena bijaše i sama obstoјnost hrvatskoga naroda. O razmjerima gubitaka u borbi s Osmanlijama, kao i sa Srbima od god. 1991.-1995., dr. Ive Mažuran kaže:

"Mi smo u svojoj prošlosti izgubili velik dio svog srednjovjekovlja na svim prostorima (zaposjednutim tijekom osmanske invazije). Izgubili smo tisuće naselja, više od pet stotina crkava i samostana ... To je golem duhovni potencijal. Ali, izgubili smo i ljude. Zaprepašćujuća je činjenica da je Hrvatska u tom razdoblju velikih ratova izgubila više od šezdeset posto stanovništva. Satrveni

Bapska gotička grobljanska crkva Majke Božje

Snimio 1979. M. Marčinko

takva mogućnost uglavnom nije postojala jer su Turci bili konjanici i svoju su vojnu moć razvijali izgradnjom kopnene vojske za osvajanje katoličke Europe). - Turci zauzimaju Carigrad 1453. godine. U nadiranju na Europu pred njima su jedino Hrvati. Presudna je hrvatska uloga u zaustavljanju Turaka i u tome je njihovo značenje "predzida kršćanstva". Da Hrvati nisu zaustavljali Turke (konačno su zaustavljeni u njihovim najezdama na katoličku Europu na tlu Hrvatske bitkom kod Siska 22. lipnja 1593.), pitanje je bi li ikada bio pokatoličen, odnosno kasnije i šire kristijaniziran tzv. Novi svijet." (Dr. Hrvoje Sošić, **Slom hrvatskog komunističkog proleće 1971.**, izd. Školske novine, Zagreb 1997., str. 217.-218.).

U četiristogodišnjemu očajničkom hrvanju s golemlim i silnim Osmanskim Carstvom Hrvatska je spala na ostatke

smo i od Hrvatske je ostala tek četvrtina nekadašnjeg državnog i etničkog prostora. Dakle, riječ je o fragmentu, koji je onda još pretvoren u khototine ... To je jedno od najkrvavijih i najtužnijih razdoblja hrvatske povijesti, a trajalo je puna četiri stoljeća, sa svim onim mijenjama i nedraćama koje su pratile hrvatski narod i dovele Hrvatsku do posve mašnje razvedenosti, raskomadanosti... ono što zovemo Hrvatska u tom je vremenu, pod ingerencijom (nadzrom) hrvatskoga bana i Hrvatskog sabora činio prostor desetine etničkog prostora Hrvata od kraja četrnaestoga stoljeća. Drugim riječima, cijeli je prostor Hrvatske početkom osamnaestoga stoljeća iznosio svega 8100 četvornih kilometara. Sav ostali prostor pod nečijom je upravom: Venecijom, pretvoren u Vojnu krajinu, najbogatiji dio - sjever između Save, Drave i Dunava (dakle Sla-

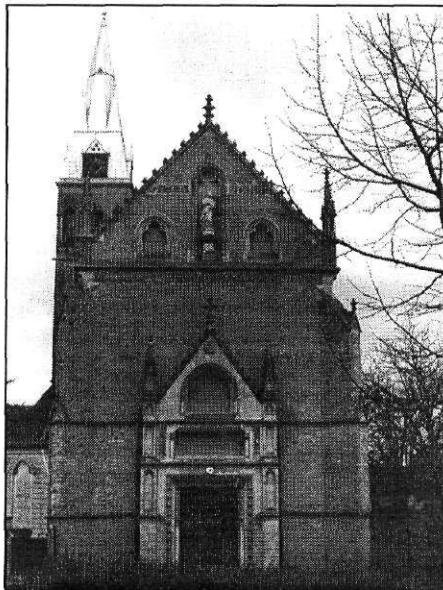
vonija i zapadni Srijem), dvorska je komora prisvojila i pretvorila u svoje dobro. Trebalо je smoći snage i oporaviti se iz takve situacije, a nakon svih ratova za oslobođenje od osmanske vlasti u kojima Hrvatska nije dobila ništa ... Osijek je ... podnio najveće žrtve od svih obranjenih gradova u Domovinskom ratu (više od pet tisuća četiristo ranjenih, više od tisuću mrtvih) i da se on nije obranio, gdje bi bili rezervni položaji?! Grad je spao na dvadeset tisuća stanovnika i obrana mu se sastojala od dvije tisuće i petsto branitelja. Osijek je branio svoj i hrvatski integritet (cijelost) i ne traži priznanja. Ali malo pažnje zaslужuje." (*Vijenac*, god. V./br. 80., Zagreb, 30. siječnja 1997., str. 12.-13.).

U borbi s Turcima istaknuli su se i stanovnici prastare starohrvatske župe Poljica, koja je u različitim povijesnim razdobljima nazivana još i općina, knežija i republika. Ta je župa već od početka XIII. stoljeća bila samostalna politička i upravna jedinica. Pravni temelj njezine samostalnosti bila je Statut, konačno uzakonjen godine 1440. i kasnije nekoliko puta dopunjavan. "Povijest je čvrsto zabilježila hrabro sudjelovanje Poljičana u borbi protiv Turaka na širokom području od Splita, preko Sinja i do Imotskoga. Tako su, primjerice, godine 1648. u petnaestodnevnoj krvavoj bitki za oslobođenje Klisa od Turaka, uspješno sudjelovali i Poljičani s 1.200 momaka ..." (Frane Mihanović, **Ponižena i uvrijeđena Poljica**, "Poljica", god. XIX., broj 19., Gata 1994., str. 8.). U borbi s osmanlijskim bijesom Poljica su često i stradala, poškropivši žrtvenik domovine krvlju i suzama svojih kćeri i sinova.

Ni u doba Nezavisne Države Hrvatske Poljica nisu bila pošteđena. Poljičku krv projio je novi neprijatelj s Izkoka, Srbi. "Četnički pokolj dogodio se je 1. listopada 1942. U tom pokolju najviše su stradala Gata s Čišlama, a bilo je i ljudskih žrtava i paleža kuća u Ostrvici i Zvečanju - 82 žrtve četničkog pokolja ... U Podgracu, u Gatima četnici popa Đujića, u pratrni talijanskih okupatorskih vojnika, zaklali su 12 mljekarica, koje su nosile svako jutro mlijeko u Omiš. To su uglavnom bile djevojke, pa su neke od njih prije klanja bile silovane. Pokolj nevinih žitelja, kao i palež i pljačka njihovih kuća u spomenutim selima nastavila se cijelog tog dana, vraćali su se, pijani od krvi i vina kroz ista sela, dok su drugi sutradan, 2. listopada 1942. preko Gornjih Poljica, Kotlenica i Dugopolja, nastavili pokoljem i pustošenjem, poklavši još osamdesetak osoba." ("Poljica", god. XV., broj 15., Gata 1990., str. 125.-126.).

Godinu i pol kasnije, Srbi su učinili novi genocidni zločin u poljičkom selu

Donji Dolac. Prerušeni u njemačke vojničke odore, srbočetnici su u Donji Dolac ušli 26. ožujka 1944. "Tog dana, kojemu nikad dočekati kraja, poubijaše 272 osobe i popališe gotovo cijelo selo. U tom paklu nestadoše kuća i u njima sve. Siromašni inventar i namirnice koje uštedješe u tim ratnim danima za gladno proljeće. Organj je progutao i mnoge osobe, djecu i odrasle. Oni, koji tog dana poginuše od metaka ili noža imali

Snimio 1979. M. Matišić

su "blaženju" smrt za razliku od onih, koji su izgarali u vatri." ("Poljica", god. XIX., broj 19., Gata 1994., str. 101.).

Još od stare Jugoslavije srbsko je geslo za uništavanje Hrvata: "Trećinu Hrvata treba izseliti, trećinu ćemo assimilirati s mješovitim brakovima, a trećinu ćemo pobiti kad za to dođe vrijeme. U znaku toga gesla, kako piše Tomislav Karaman, ubijen je i njegov otac Mato, žandar u doba kraljevinske Jugoslavije. "Njega su srbo-komunisti 19. veljače 1942. bacili u neku jamu u Svilaji, kao oružničkog poručnika Nezavisne Države Hrvatske." ("Poljica", god. XXI., broj 21., Gata 1996., str. 125.).

Godine 1991. Srbi ocijenile su, da je opet došlo njihovo vrijeme za ubijanje Hrvata. Posljedak toga su naprijed opisana ubojstva Hrvata u Iloku, Bapskoj i Šarengradu. Nisu ostali pošteđeni ni Tovarnik ni Lovaš. U svim tim mjestima Hrvati su prije srbskih ubojstava i progona bili golema većina. Jezikoslovna ispitivanja u Bapskoj i Tovarniku pokazala su, da tamošnji Hrvati ne žele da ih nazivaju Šokcima - uztrajali su u tvrdnji da su oni Hrvati katolici. U Lovašu je prije izbjegavanja Hrvata bila samo jedna srbska kuća (obitelj), a selo je imalo oko 1.700 stanovnika u oko 600 kuća. Slično

je stanje bilo i u Bapskoj: u oko 500 kuća bilo je oko 1.700 stanovnika, od toga 99% (devedesetdevet posto) Hrvata. Tovarnik bila je selo s oko 1.000 kuća; većina stanovnika Hrvati.

U pripremanju okupacije rečenih mjeseta i progona i ubijanja Hrvata u njima, sudjelovali su i srbski jezikoslovcu. Jedan od njih - po zlu poznati Pavle Ivčić - na **Dijalektološkoj karti štokavskog narječja** (objavljena je u knjizi: **Jezik: srpskohrvatski / hrvatskosrpski / hrvatski ili srpski**, JLZ, Zagreb 1988. prikazao je iločku skupinu gorova **istim grafičkim znakom i unutar prostora koji pripada vojvođansko - šumadijskom narječju**. "Kako se sada post festum (prekasno) može vidjeti, time je najavljenko ako nije i prejudicirano (unaprijed određeno), a po istoj u polazištu iskrivljenoj logici i na neki način opravданo sve ono što se koncem 1991. godine dogodilo s Hrvatima iz Iloka, Bapske, Lovaša, Tovarnika i drugih sela u iločkomu kutu, za koja sve (srbske) dijalektološke (narječeslove) rasprave do danas tvrde da im govori pripadaju šumadijsko-vojvođanskomu dijalektu (narječju). **Post festum** bi se mogla u naizgled bezazlenoj dijalektološkoj podjeli i nazivu dijalekta kojim govore Hrvati u iločkomu kutu raspoznati naJAVA okupacije i prisvajanja teritorija na kojemu su Hrvati uvijek, i tijekom povijesti i u vrijeme egzodusa (izbjegavanja) 1991., činili gotovo jedino pučanstvo ..." (Iva Lukečić, **Polazišta i teze za opis iločke skupine govora, Croatica**, god. XXVI., svezak 42./43V44., Zagreb, 1996., str. 215.).

Ubijeni nas i prognani Hrvati opominju, da Srbi ni nakon poraza nisu odustali od svoje velikosrbske namisli. "Nakon pune dvije godine poglavar Srpske pravoslavne crkve, patrijarh Pavle, ponovno je došao na Pale. Njegov susret s političkim vodstvom bosanskih Srba, na čelu s Biljanom Plavšić i Momčilom Krajišnikom, pokazao je da je SPC ostala dosljedna sebi. Brigom za pastvu na zapadnoj strani Drine, Srpska je pravoslavna crkva demonstrirala kako ne diže lako ruke od velikosrpskog projekta ... Upravo odustajanje od ratnog projekta okupljanja u jednu državu svih prostora u bivšoj Jugoslaviji, na kojima su živjeli Srbi, na što je prije dvije godine bio primoran srbijanski predsjednik Slobodan Milošević, bio je razlogom da SPC Miloševiću definitivno okrene leđa ... Uz radikale Vojislava Šešelja, Srpska pravoslavna crkva ostala je uvjerenja ne samo u "pravednost", nego i u mogućnost ostvarenja "svetog srpskog cilja". ("Vjesnik", god. LVIII./br. 17715., Zagreb, 10. veljače 1992., str. 4.).

HISTORIA MAGISTRA VITAE

Koncem prosinca 1942. godine, četnici su na Resniku zatkli Nikolu Peršića, rođenog 1883. i dvije godine mlađu ženu mu Katu. Njihovu krv utočili su u već kuhan objed i prisilili Nikolina i Katina dvanestogodišnjeg sina Ivana da pojede objed, začinjen očevom i majčinom krvlju. Potom su i njega okrutno ubili.

*

Mate-Mateša Muhar, 70-godišnji starač. Četnici ga mučili, stavili mu košnicu pčela na glavu, a zatim ga ustrijelili u leđa.

*

Ivan-Ljica Simeon, rođen 1898. u Rujdopolju, Varoš. Bio općinskim povjerenikom u Mazinu. Četnici ga zarobili i mučili. Život mu izrezivali srce iz grudi i ubili ga na Čememici, kolovoza 1941. godine.

*

Između 29. srpnja i 4. kolovoza 1941. srpski ustanci ubili, odnosno žive u jamu bacili, dvadesetsedam osoba iz roda Ivezica, u selu Brotnja, općina Donji Lapac. Najstarija žrtva rođena 1859., najmlađa 1938. godine.

*

Početkom kolovoza 1941. pobunjenici pod vodstvom Gojka Polovine do temelja spalili selo Boričevac i poubjiali cijelokupni živalj, među njima i više desetaka jedva prohodale djece. U isto vrijeme, na sličan način, istrijebljeni su Hrvati u župi Krnjeuša, općina Bosanski Petrovac.

*

"Knežević, Marica, Milina, rođena 1920. godine. Djevojka-djevica. Četnici su je obeščastili, prezali joj dojke i u proreze zatakli ruke. Zatim je zatkli na Malovanu 1941. godine."

*

U noći između 18. i 19. ožujka 1943. u kuću Marka Pešuta u Smokriću, zaselak Dolac Pešutov, banuli su partizani. Markova kći Kata (rođ. 1937.) sjeća se: "Nisam se uplašila jer su oni često dolazili. Imali su petokrake i partizanske označke. Odveli su nas u kuću Danežovu u kojoj je na ognjištu gorjela vatra. (...) Posjeli smo na tronošće oko ognjišta. Mama Ika držala je u naruču malog Franu (rođ. 1942.). Jedan je partizan rekao tati: "Druže Marko, novac ili život!" Na ovo je mama odmah iz njezina izvadila novac, a imala je i dukat s novcem. Zločinac je pokupio novac i du-

kat uz bezočnu psovku. U isto je vrijeme drugi partizan podigao pušku i pucao u tatu Marka. Tata je odmah pao na sobnim vratima i nije više davao znakove života. Vidjela sam da je imao i vezane ruke. Zatim su nas klali. Najprije su zatkli malaša Franu, pa onda Stipu (rođ. 1939.). Tada sam počela zapomagati i rekla: "Mama, što to oni rade?" Zatim su klali mene, pa mamu i najzad strinu Amaliju, suprugu Danežovu, a najzad su iz puške

ubili strica Danu (Daneža) Šegotu. Poslije ovoga zločinci su otišli. Meni, mami i teti Amaliji bili su probodeni vratovi, ali smo ostale pri svijesti. (...) Pokolj su izvršili Dane Gnjetović, (...), Petar Ličina Todorov (...) i Marko Malović."

(Prema knjizi Luke Pavičića: **Kronika stradanja Hrvata južne Like**, Zagreb, 1996.)

Radovan Grgeč

JUNAK NAŠEG VREMENA

Bio je mali čovjek, tih, bez velikih riječi,
ne previše nježan, pomalo tužan, nikad zao.
Kao dijete volio je roditelje, braču i drugove male,
s kojima je dijelio ono što je imao i znao.

Strpljivo je podnosio udarce sudbine i
ujede bližnjeg,
nadao se i vjerovao mnogo, i mnogo dao.
Primao je sa zahvalnošću darove ljudi
i plodove života
i dizao se uporno kad god bi pod teretom pao.

Drugi su imali velike plaće, vile i automobile,
a on je imao gomilu djece i nemirne noći.
Ipak nije zavidio ni hudi proklinjao udes.
Spremao se hrabro za sreću koja će sigurno doći.

Jednoga dana odvedoše ga tamo gdje čovjek
čovjeka muči.

Rekoše mu: "Priznaj", a on je stisnuo zube,
udahnuo duboko.
I pao je udarac prvi i oblio usta mu krvlju,
i pao je udarac drugi i tamom mu prekrio oko.

Vikali sumu: "Ime! Kaži to ime! Sjeti se crve,
da su ti kod kuće žena i nejaka djeca!"

Niz obraz mu je kliznula topla suza,
dok su mu psovali majku, Boga i sveca.

Po njemu su pljuštali udarci strašni čovjeka-zvijeri,
a on se čudio koliko podnijet može stvorenje.
Tonuo je polako u mrak gubeći svijest i život,
vapeći svakom novom ranom sve bliže oslobođenje.

Jedva je čuo gdje krvnik viče; "Ubit ću te, huljo!"
Zadrhtao je još jednom, al' odao imena nije.
Njegova se tama pretvarala u veliku svjetlost
u kojoj se izgubi siktanje pobijedene Zmije.

(iz knjige "Reći ime")

BJELOVARSKI ŽRVANJ SMRTI

/ sim bivši hrvatski vojnik i dugogodišnji politički uznik, g. Stjepan Dolenc istražio je djelatnost jugoslavenskoga Vojnog suda u Bjelovaru u ljetu 1945. godine. U znak priznanja za njegov mukotrpan rad, a istodobno kao poticaj drugima da od zaborava i uništenja spase dragocjene dokumente, objavljujemo imena osuđenika, uz kratki auktorov uvod.

Koliko je pripadnika Hrvatskih oružanih snaga i civila bez ikakva suda i suđenja ubijeno i bačeno u jame u bjelovarskoj okolini, nikad se neće dozнати. Dugotrajnim smo i sustavnim radom, međutim, ustanovili točan broj osuđenih pred jugoslavenskim vojnim sudištem u Bjelovaru, u ljetu 1945. godine. Od velike pomoći u istraživanju bili su nam djelatnici Povijesnog arhiva u Bjelovaru i gospodin Stjepan Vrban iz Koprivnice.

Javnosti, evo, predajem popis osuđenih u Bjelovaru, neposredno nakon "oslobođenja". Na popisu se nalazi 1661 osoba (!), s tim da pod

Piše:

Stjepan DOLENEC

rednim brojem 43 nema upisana imena, dok je br. 1555 jednostavno izostavljen. Ima i slučajeva da se pod istim brojem nalazi više osoba. Tako su, primjerice, pod br. 672 upisani Baletinec i Keleminac, na br. 1130 su Tomo i Milica Sabolek, na br. 1205 su Sebastijan Šantalab i Zvonimir Žagi. Nadalje, na br. 1267 su Rok Sokač, Mato Pavlović i Franjo Sušec, a na br.

1287 su Dragica Korjanić i Josip Srebračić.

Od ukupnog broja osuđenih, strijeljano je 295 osoba. Njihova čemo imena objaviti na početku. Unaprijed se ispričavam zbog možebitnih pogreješaka ili krivo napisanih imena. Za njih je kriv tanki i požutjeli, dijelom oštećeni, papir, s kojega ni povećalom nije uvijek bilo lako odgonetnuti slova.

Vjerojatno će netko od čitatelja našeg mjeseca među ovim imenima pronaći koga poznata. Tako se i meni dogodilo. Svojedobno sam u "Zatvoreniku" objavio članak "Manolićeva

Prezime i ime	Mjesto rođenja	Datum presude	Datum izvršenja kazne
1. ANDROTIĆ, Franjo	Peteranec	08.07.45 smrt	
2. BABEC, Petar	Bukovlje	21.08.45 smrt	
3. BABIĆ, Ivan	Garešnica	09.07.45 smrt	
4. BABIĆ, Tomo	Križevci	14.07.45 smrt	
5. BAČIĆ, Grga	Bjelovar	09.07.45 smrt	
6. BADALIĆ, Đuro	Dežanovac	08.07.45 smrt	
7. BADANJEK, Mile	Kletište	08.07.45 smrt	
8. BAJS, Stjepan	Vlainička	10.07.45 smrt	
9. BARANIĆ, Stjepan	Velimučna	08.07.45 smrt	17.07.45 strijelj.
10. BARANJA, st. Ivan	Bjelovar	09.07.45 smrt	
11. BARANJA, ml. Ivan	Bjelovar	08.07.45 smrt	
12. BARBI, Vladimir	Križevci	11.07.45 smrt	
13. BARTOLIĆ, Ivan	G. Mosti	08.07.45 smrt	
14. BARULEK, Dragutin	-	15.07.45 smrt	
15. BAZIĆ, Vladimir	Bjelovar	21.06.45 smrt	07.07.45 strijelj.
16. BEDEKOVIĆ, Josip	Virje	13.08.45 smrt	03.11.45 strijelj.
17. BEDNAIĆ, Petar	Novo Virje	13.07.45 smrt	
18. BEGIĆ, Dr. Vladimir	Bjelovar	09.07.45 smrt	
19. BELIĆ, Mato	Trepća	10.07.45 smrt	
20. BELOŠEVIĆ, Josip	Gudovac	09.07.45 smrt	
21. BENČAK, Stjepan	Križevci	01.07.45 smrt	
22. BENKEK, Fabijan	Novo Virje	04.07.45 smrt	
23. BENKOVIĆ, Stevo	Čurlovac	08.07.45 smrt	
24. BETLEHEM, Stjepan	Peteranec	14.06.45 smrt	
25. BETLEHEM, Stjepan	Peteranec	08.07.45 smrt	17.07.45 strijelj.
26. BIONDIĆ, Stjepan	Međugora	09.07.45 smrt	
27. BIROVČEC, Josip	Pod.Sesvete	09.07.45 smrt	

Prezime i ime	Mjesto rođenja	Datum presude	Datum izvršenja kazne
28. BIŠKUP, Antun	Farkaševac	09.07.45 smrt	
29. BLAŽEKOVIĆ, Stjepan	Kopr.Bregi	08.07.45 smrt	17.07.45 strijelj.
30. BLAŽINČIĆ, Stjepan	Križevci	07.06.45 smrt	
31. BOROVEC, Marko	Bjelovar	27.06.45 smrt	07.07.45 strijelj.
32. BRADIĆ, Stevo	V.Korenovo	08.07.45 smrt	
33. BREKA, Milivoj	Križevci	30.06.45 smrt	
34. BRODAR, Tomo	Sokolovac	09.07.45 smrt	
35. BUBNjar, Ivan	Velika	09.07.45 smrt	
36. BUGAR, Leon	Hudovljani	06.07.45 smrt	
37. BUŠIĆ, Ivan	Novo Virje	09.07.45 smrt	
38. CAR, Andrija	Obrez	08.07.45 smrt	
39. CRLJENJAK, Miško	Ivanjska	09.07.45 smrt	
40. CRNJIĆ, Mato	Vrtljinska	04.08.45 smrt	03.11.45 strijelj.
41. CRNJAK, Marica	Gor. Mosti	09.07.45 smrt	
42. CRNJAK, Stjepan	Gor. Mosti	09.07.45 smrt	
43. CVITAŠ, Valent	Kaniška Iva	09.07.45 smrt	
44. CVRS, Ivan	Kalinovac	15.06.45 smrt	01.07.45 strijelj.
45. ČADOVEC, Ivan	Kopr.Bregi	09.07.45 smrt	
46. ČAVLOVIĆ, Vjekoslav	Bjelovar	25.06.45 smrt	07.07.45 strijelj.
47. ČAVLOVIĆ, Slavko	Bjelovar	09.07.45 smrt	
48. ČESI, Martin	-	22.06.45 smrt	06.06.45 strijelj.
49. ČIKVOR, Đuro	Ždala	04.06.45 smrt	
50. ČIŽMEŠINKIN, Stjepan	Novo Virje	08.07.45 smrt	
51. DEBAĆ, Josip	Bjelovar	20.07.45 smrt	24.10.45 strijelj.
52. DELIJA, Ivan	D.Vlainička	10.07.45 smrt	
53. DOJAK, Marijan	Bjelovar	26.05.45 smrt	07.07.45 strijelj.
54. DOLENEC, st. Franjo	Hlebine	08.07.45 smrt	

amnezija", u kojemu sam opisivao sudbinu mojih školskih drugova: Markeša, Ledinskog, Posavca, Puhalja i Pevača, koji su došli u Bjelovar iz logora u Prečkom. U Bjelovaru im se gubi svaki trag. Na ovom se popisu, pod br. 696, nalazi Stjepan Markeš iz Novigrada, koji je 6. lipnja 1945. osuđen na smrt i strijeljan. Ne mogu tvrditi da je ovdje riječ o mom vršnjaku, Ignacu Markešu iz Novigrada, rođenom 1929. godine, ali poznajem sve tri obitelji Markeš u Novigradu. Samo je

jedan Stjepan među njima, Ignacov brat. Stjepan je, hvala Bogu, i danas živ. Stoga sve upućuje na to da je strjeljan baš Ignac, a krivo napisano ime ne mora presudno utjecati na valjanost procjene, kad je riječ o "sudu" koji je na smrt studio ženu (Katulmbri), proglašivši je krivom kao muškarca ("Imbro Katak").

Nije moguće objaviti sve presude, ali je zanimljivo napomenuti da uz imena osuđenih na smrt nema drugih

podataka, osim moguće napomene o nadnevku izvršenja kazne. Kod zatvorskih su kazni navedeni i razlozi: djelatno ustašvo, agitacija u korist neprijatelja, špijunaža, skupno iseljavanje ili zarobljavanje Srba itd.

Presude i obrazloženja sliče jedna drugoj kao jaje jajetu, a uz osnovne su kazne redovito izricane druge mjere: konfiskacija imovine, trajni ili ograničeni gubitak građanskih prava i slično.

Prezime i ime	Mjesto rođenja	Datum presude	Datum izvršenja kazne	Prezime i ime	Mjesto rođenja	Datum presude	Datum izvršenja kazne
55. DOLENEC, Ignac	Koprivnica	28.07.45 smrt	04.11.45 strijelj.	93. HAT, Vinko	Bjelovar	03.06.45 smrt	20.07.45 strijelj.
56. DOLENEC, Pavle	Kopr.Bregi	09.07.45 smrt		94. HENC, Stjepan	Šemovci	13.07.45 smrt	
57. DONČEVIĆ, Imbro	Crkvena	08.07.45 smrt		95. HERCEG, Matija	Garešnica	09.07.45 smrt	
58. DONČEVIĆ, Mato	Blatnica	09.07.45 smrt		96. HERMAN, Stjepan	Bjelovar	03.07.45 smrt	
59. DRVENKAR, Ivan	Dinjevac	07.06.45 smrt	01.07.45 strijelj.	97. HORVAT, Đuro	Štefanac	09.07.45 smrt	
60. ĐOPAR, Zdravko	Prgomej	02.06.45 smrt		98. HORVAT, Ivan	Koprivnica	18.08.45 smrt	07.11.45 strijelj.
61. FERDERBER, Josip	Mrkopolje	23.06.45 smrt	04.07.45 strijelj.	99. HORVAT, Marko	Ždala	11.06.45 smrt	01.07.45 strijelj.
62. RLIPOVIĆ, Mijo	Šumećani	09.07.45 smrt	17.07.45 strijelj.	100. HORVAT, Pero	Babinac	08.07.45 smrt	
63. FORUNGLAŠ, Josip	Ždala	09.07.45 smrt		101. HRVOJ, Stjepan	Koprivnica	09.07.45 smrt	Pobjegao??
64. FRANCETIĆ, Tomo	Podgorci	08.07.45 smrt		102. IVAČIĆ, Dragutin	Mučna Reka	06.07.45 smrt	17.07.45 strijelj.
65. FRANKOL, Stevo	Jakopovac	10.07.45 smrt		103. IVANČAN, Cvetko	Bjelovar	08.07.45 smrt	
66. FRIDRIH, Eduard	S.Plavnice	15.07.45 smrt		104. IVČIĆ, Šimun	Bjelovar	26.06.45 smrt	07.07.45 Strijelj.
67. FRIDRIH, Ivan	N.Plavnice	08.07.45 smrt		105. IVKOVIĆ, Josip	Bjelovar	01.07.45 smrt	
68. FUČKAR, Stjepan	Đurđevac	09.07.45 smrt	04.07.45 strijelj.	106. JAKOPOVIĆ, Martin	Ždala	09.07.45 smrt	
69. FUNTEK, Tomo	Bjelovar	10.07.45 smrt		107. JAKUPIĆ, Ivan	Kopr.Bregi	08.07.45 smrt	17.07.45 strijelj.
70. GALKOVSKI, Dr. Nikola	Bjelovar	08.07.45 smrt		108. JAKUPANEC, Mijo	Koprivnica	08.07.45 smrt	
71. GANZI, Milan	Peščenik	06.07.45 smrt		109. JAMBREČINA, Franjo	Šumećani	15.07.45 smrt	24.10.45 strijelj.
72. GAŠČIĆ, Dr. Ivan	Bjelovar	08.07.45 smrt		110. JAMBRUŠIĆ, Ivan	Bjelovar	01.07.45 smrt	
73. GAZI, Tomo	Gola	09.07.45 smrt		111. JANČIJAR, Mato	Bjelovar	09.07.45 smrt	
74. GEROVEC, Ivan	-	06.06.45 smrt		112. JARMIĆ, Franjo	3jelovar	07.07.45 smrt	
75. GLOŽENIĆ, Ivan	Vel.Mučna	08.07.45. smrt		113. JOSIPOVIĆ, Nikola	Motika	08.07.45 smrt	
76. GOLUBIĆ, Đuro	Grkin	08.07.45 smrt		114. JURANIĆ, Ivan	Višnjevac	09.07.45 smrt	
77. GONDEK, Josip	Lepavina	09.07.45 smrt		115. JURANIĆ, Jandro	Višnjevac	09.07.45 smrt	
78. GRBAŠ, Stjepan	Bedenik	27.06.45. smrt	04.07.45 strijelj.	116. JURJEVIĆ, Franjo	Peteranec	18.06.45 smrt	01.07.45 strijelj.
79. GRČIĆ, Đuro	Ždala	04.06.45. smrt	30.06.45 strijelj.	117. KANIŽANEC, Đuro	Hlebine	09.07.45 smrt	
80. GRČIĆ, Ivan	Ždala	09.07.45 smrt		118. KARAŠ, Maksimilijan	Križevci	09.07.45. smrt	
81. GRČIĆ, Imbro	Ždala	20.06.45 smrt	04.07.45 Strijelj.	119. KARLO, Edo	Kutina	08.07.45 smrt	
82. GRDAN, Josip	Bjelovar	10.07.45 smrt		120. KATIĆ, Marko	Domankuš	08.07.45 smrt	
83. GRDAN, Izidor	Margičan	08.07.45 smrt		121. KELEMINAC, Franjo	Mučna Reka	27.06.45 smrt	12.07.45 strijelj.
84. GREGURKA, Vladimir	Koprivnica	24.07.45 smrt	04.11.45 strijelj.	122. KEMENOVĆ, Stjepan	Novo Virje	09.07.45 smrt	
85. GRGINČAN, Stjepan	Kozarevac	08.07.45 smrt		123. KERŠUN, Ignac	Koprivnica	09.07.45 smrt	
86. GRIVIĆ, Andrija	Koprivnica	21.06.45 smrt	04.08.45 strijelj.	124. KEVANJA, Franjo	3jelovar	11.06.45. smrt	07.07.45 strijelj.
87. GRIZELJ, Nikola	Predgrađe	21.06.45 smrt	04.07.45 Strijelj.	125. KICOVOJ, Milan	Miholjanac	09.07.45 smrt	
88. GODINA, Ljudevit	Vel. Korenovo	09.07.45 smrt		126. KIRIN, Dragutin	D.Kovačica	09.07.45 smrt	
89. GRUJIĆIĆ, Valent	Siščani	25.07.45 smrt	24.10.45 strijelj.	127. KLŠ, Ivan	Dežanovac	09.07.45 smrt	17.07.45 strijelj.
90. HABAJEC, Zvonko	Ravan	09.06.45 smrt	01.07.45 strijelj.	128. KLICI, Miško	Ferdinandovac	21.06.45 smrt	04.08.45 strijelj.
91. HABDIJA, Milan	Osijek	18.06.45 smrt	01.08.45 strijelj.	129. KLIS, Andrija	Koprivnica	09.07.45 smrt	
92. HAMPOVČAN, Martin	Bjelovar	07.06.45 smrt	24.06.45 strijelj.	130. KNAUS, Antun	Vel.Korenovo	08.07.45 smrt	

ZADNJA NOĆ MARKA HRANILOVIĆA I MATIJE SOLDINA (II)

U ovom broju objavljujemo drugi, završni dio opisa zadnje noći hrvatskih boraca Marka Hranilovića i Matije Soldina, iz pera uzničkog isповједника, isusovca Josipa Millera. Tekst donosimo bez lektorskih i drugih intervencija.

Bilo je već negdje 8 i po sati na večer. Sad je tek došla večera. Ja preuzem ulogu kućedomačice i stanem im servirati večeru, sa svim mogućim komplimentima. Bilo je i tu dosta šale. Večerati nije htio ni jedan od njih. Ja uzeх prednjačiti dobrim primjerom i stanem jesti. Ni to nije pomo-glo. Nevolja je htjela, da nam nisu donijeli

"Bio je Hranilović kudikamo duševno jači, te je cijelu noć sačuvao onu jaku bistrinu uma. Soldin nije bio tako nadaren. Brzo se pokazalo daje umoran, čim bi zašli malo dublje u razgovore, nije mogao Soldin pratiti. Sve su to opazili i žandari, te napose isticali nadarenost Hranilovićevu. Samo su htjeli pri-kazati obojicu kao ljude, koji rade za-vedeni po drugima. Na to ja primjetim. 'Ovako, narednice, ne umiru ljudi tu-dega uvjerenja. Ovi dobro znadu zašto ginu!'

vina. Tada ponudim stražaru Jovi, da meni doneše vina. Nije htio, jer ne dozvoljava slavna žandarmerija. Nekoliko minuta iza toga doneše jedan sudska stražar pol litre crnoga vina za Marka, a pol litre bijeloga za Matiju. Ovo je vino došlo s dozvolom upravnika uza po naređenju suca. Sad su i stražari šutili. Malo su pili obojica, a i meni se nije račilo. Stadosmo opet razgovarati o ovom i onom, tom prilikom spomenuh kako sud ne dozvoljava da pođu u kapelicu na sv. Pricest. - "Zašto?" - upita Marko. Kad mu kazah da se žandari boje da si što ne učine, reče mi tiho Marko: "Imam ve-lečasni dva žileta uza se. - Ne ču ništa učiniti, jer ne želim umrijeti kao kukavica." - Soldin se smijao tolikoj brižljivoj pažnji, te je znao više puta istaknuti: "Toliki žandari na dva goloruka čovjeka." - Sve to nije nas smetalo, da u nedužnoj šali skraćujemo svoje vrijeme.

Tako je došlo deset i po sati. Umolim ih, da se lijepo pripreme na sv. islovijed. Naročito napomenuh, neka se tako vladaju, da svatko o njima mora najljepše govoriti. Nije im trebalo to isticati, jer su

"Marko i Matija oprštaju se, zagrle se, poljube jedan drugoga, umole za oproštenje i Soldin se vraća u svoju ćeliju. Nije nego ušao, kad u ćeliju stupi sva njegova rodbina. Nastane plač i lelek. To je Soldina jako rastužilo. U toj očajnoj tuzi reče ovako: 'Zašto ste došli. Tako mije bilo lijepo cijelu noć. Znate, da mi je teško, kad gledam vaše suze i čujem vaš plač.'"

Piše:

Josip MILLER, D. I.

obojica bili vjerski duboko osvijedočeni. Kad sam, na primjer, poslije podne upitao Soldina hoće li se islovijediti, reče Soldin: "Koji pravi Hrvat umire bez islovijedi?" Stoga nisam ni jednom rječju spomenuo potrebu i važnost islovijedi. Sve su to oni znali i vršili.

U 11 sati pođem u hodnik, da se Bogu pomolim. Oni su u ćelijama sjeli i lijepo se pripravljali za islovijed. Oko pol 12 čujem da razgovaraju. To je bio ugovoren znak da su pripravljeni. Uđem u ćeliju i stanem

komedije iz djetinjskog života i spominjući sve lopovlukе šegrti i pomoćnici, smijao se Marko u sav mah, odakle ja to sve tako točno znadem. Sekundirao mu je Soldin, upućujući ga, da sam i ja bio dijete, živio među šegrtima i imao prilike kod svoga ujaka dobro upoznati pekarske pomoćnike. I to je sve bilo onako djetinjski naivno, čisto i vrlo lijepo. Nitko ne bi rekao, da je to priprava na zadnju islovijedu.

Točno u 12 sati počela je islovijed Matije Soldina. Pošli smo pod sam prozor ćelije, Matija je klekao između zida i one stolice. Prignuh se posvek njemu i rekoh mu neka mi šapče u uho. Žandari su stajali kod vrata, a Marko u protivnom kutu ćelije. Iza islovijedi Soldina, islovijedio se je na jstom mjestu i na isti način Marko Hra-

Grobnica obitelji Hranilović na zagrebačkom groblju Mirogoj

ih točno pripravljati na skrušenu islovijed cijelog života. - Prešli smo djetinjstvo, preletili doba šegrtovanja, zavirili u svaki kutić života pomoćnika. Koliko god smo pazili na svetost ovoga čina, opet smo se iz svega srca nasmijali. Nabrajajući male

nilović. Bili smo gotovi u jedan sat po noći. Sjeli smo opet stolu i stali razgovarati o budućem životu. Tom prilikom upade Soldin: "Marko, još čemo živjeti samo četiri sata". "Šuti, Soldin", rečem ja, "i onako moraš jednom umrijeti. Vidiš, Ti znadeš kad ćeš umrijeti, a mi drugi ne znamo. Zato reče jedan duhovnik koji je ljude u tamnici pripravljao na smrt: 'Vi ste najsretniji, znadete kad ćete umrijeti, te se možete lijepo pripraviti i tako sigurno spasiti.' - Ovoj upadici Soldina nije Marko podavao nikakove važnosti. Bio je Hranilović kud i kamo duševno jači, te je cijelu noć saču-

vao onu jaku bistrinu uma. Soldin nije bio tako nadaren. Brzo se pokazalo da je umoran, čim bi zašli malo dublje u razgovore, nije mogao Soldin da prati. Sve su to

"Jest, ja sam Marko Hranilović!" Nakon odrješenja svećenikova, poljubi križ, te pred vješalima i pod njima govori zanosnim i snažnim glasom: 'Vježajte slobodno, koliko hoćete, ali Hrvatska je bila slobodna i bit će opet slobodna! Zivila slobodna Hrvatska!"

opazili i žandari, te napose isticali nadarenost Hranilovića. Samo su htjeli prikazati obojicu kao ljudi, koji rade zavedeni po drugima. Na to je primijetim: "Ovako, narednice, ne umiru ljudi tuđega uvjerenja. Ovi dobro znaju zašto ginu!"

Dok smo razgovarali o budućem životu spomenuh, da će se tamo sastati sa svim našim borcima. Tamo će vidjeti sve niti sadanje svjetske politike. Tom prilikom reče Marko: "Ali tamo će vidjeti i Schlegela." - Žandari nakrive uši, nisam znao zašto to. Na to primjetih Marku: "I Schlegel sada drugačije misli." U to sat udari dva noću. Opet Soldin primjećuje: "Marko, još samo tri sata života." - Hranilović ne paži, a ja primijetim: "Ne misli na to, sve će biti u jednu minutu gotovo." - Razgovarali smo dalje o misijama. Oni su se jako zanimali za našega brata Kečkeša, koji je također tipograf, te je nedavno otisao u misije. Tjekom toga razgovora reče mi Marko: "Zar ne vidite, da sam obrijao brkove. A znate zašto?" - "Zašto?" upitam ja "Noćas sam imao biti spašen, tako mi je rekla sestra." Vidio sam, da je sestra htjela samo utješiti, pa nismo o tom dalje ništa govorili. Još je Marko pitao bi li bilo uputno, da on pod vješalima štogod vikne. Htio je valjda kazati, dolje ovo ili ono. Ja primijetim da nije kršćanski tako govoriti i da bi se to tumačilo kao osveta. On je to razumio i drugačije odučio. Tijekom ovog razgovora video sam posve jasno, da su oni računali sa vješanjem i davno već bili sprljateljeni s tom mišlju. Opazio se to kad su nešto prije tri sata obukli čisto rublje, da se spreme za sv. Pričest i smrt. Nisu uzimali kragne ni ogrlice, da krvnik nema s njima previše posla. Kad su se uredili, pokrijemo onaj dugi tamničarski stol jednom bijelom plahom, što ju je Marko sobom donio. Sad će oni u duhu prisustvovati sv. Misi i pripraviti se, da dostoјno prime Spasitelja, kome će za dva sata zauvijek poći. Dočekati će Gospodina Boga klečeći u skrušenoj molitvi.

U tri sata počela je u kapelici sv. Misa za njih. Nažalost, nisu mi dali podvornika za sv. Misu. Zaboraviše ga probuditi i otključati. Tako na misi nije bilo nikoga do jedne žene, koja je tada redila kapelicu. Kada sam svršio sv. Misu, ponesem sv. Tijelo u njihovu ćeliju. Zvoncem je davala znak ona žena reduša. Kad smo stigli u ćeliju dočekaše obojica sv. Tijelo klečeći i sklopljenih ruku. Činilo mi se, da gledam dvoje nevine dječice, koja prvi puta pri-

maju sv. Pričest. Lijepu ovu sliku ne ću nikada zaboraviti.

Prije same sv. Pričesti upitam ih da li opravštaju svima i svakomu. Na njihov ja-

san i stalan odgovor pružim im Janje Božje i umolim ih, da se još malo Bogu pomole, a sam iziđoh na hodnik, da ih u kratkoj i vrućoj molitvi Bogu preporučim. Četiri sata udara. Sad će započeti tragedija. Dadem svakomu malo onog lijeka,

Stanko Hranilović u siječnju 1945. godine

da ojačaju živce i po jednu čašicu konjaka. Ljudi stali dolaziti, straža već javlja, da su došli Soldinu roditelji. Marko i Matija opravštaju se, zagrle se, poljube jedan drugoga, umole za oproštenje i Soldin se vraća u svoju ćeliju. Nije nego ušao, kad u ćeliju stupi sva njegova robina. Nastane plač i lelek. To je Soldina jako rastužilo. U toj očajnoj tuzi reče ovako: "Zašto ste došli? Tako mi je bilo lijepo cijelu noć. Znate,

"Na vješalima visi Soldin, pred njega staviše španjolsku stijenu. Ona je tako kratka, da mu siže samo do glave. Hraniloviću nisu ni to dali. Onim kriminalcima iz Prpićeve bande bilo je sve to lijepo uređeno. Zbilja, jedni političari, ni živima ni mrtvima ne daju ništa, pa ni poštena vješala."

da mi je teško kad gledam Vaše suze i čujem Vaš plač." Dozove tada mene, dade mi komadić papira na kome su bile napisane ove riječi: "Zadnji pozdrav svima. Matija Soldin." Umoli me da to predam sucu i da nitko k njemu ne dolazi. Dao sam ovaj papir naredniku, dalje nisam poduzeo ništa. Tko će zamjeriti ocu i materi, ženi i braći kad dolaze, da se oproste s njim.

Žandar narednik, kad je primio ovaj Soldinov list, zatraži da mu dadem i one pokrovce, što smo ih jučer napisali. Sve moje molbe, da mi to ostavi, nisu ništa koristile. Pozivao se uvijek na to, da su i drugi to vidjeli, pa ne smije radi njih. Opažio sam te noći kako dobro, kako se žandari jedan drugoga boje. Tad su uzeli i ono pismo, što ga je Marko pisao na jednom arku bijelog papira. Bilo je to njegovo oproštajno pismo upravljeno materi, sestri i bratu. Puno je nježnosti, lijepo zahvalje i nacionalnoga junaka. Kod predavanja ovih stvari u ćeliji Markovoj bile su nažočne mati i sestra njegova u dubokoj crnini, a suha oka molile su sina odnosno brata za zadnji potpis, ni to nisu dobile.-

Ostavim Hranilovića i Soldina, da razgovaraju sa svojima.

Pođem dolje na portu, da dočekam o. Predragovića. Sav je Sudbeni Stol bio blokirani od policije i žandarmerije. Bojao sam se, da ga možda ne će pustiti unutra. Kako oca nije bilo, telefoniram u samostan, odakle mi javiše, da već dolazi. U to pristupi k meni upravnik Lazić i zamoli me, da podem gore k njima, jer vas sada najviše trebaju.

Odgovaram: "Kod njih je rodbina, a osim toga čekam o. Predragovića". "Rodbina je izašla, a o. Predragovića dovesti ću ja. Budite bez brije" završi g. Lazić.

Bilo je četiri i po sata u jutro. Dolazim Soldinu. Nalazim kod njega dr. Jakovljevića. Soldin je potišten, ubila ga tuga roditelja. Dobio je još i krč u srcu, upozoriv me na to i Marko, i toga sam se i najviše bojao. Upitam Soldina kako mu je, a kad mi on reče, da će to brzo proći, navratim se Hraniloviću, te se odmah povratim Soldinu. Marko je bio vrlo miran, šetao je gore dolje po sobi, razmišljajući, nije bio ni malo uzrujan.

Soldin se malo smirio. Kad sam stupio u njegovu sobu, ostavi ga dr. Jakovljević. Mirim Soldina, tješim ga, da će sve brzo proći i upućujem ga, da bude jak. "Ne bojte se, velečasni. Ovo će brzo proći". Donesem malo vode, on gutne i razgovaramo nekako teško dalje.

Točno u pet sati pristupi k meni narednik i reče: "Velečasni, idemo". Kad je to čuo Soldin, strese se i pade na klupu, te

stade nogama udarati po njoj. Bio je to srčani napadaj. Svi se sletjeli oko njega i netko pošalje po liječnika dr. Riesnera. Pristupim Soldinu pogledam ga, a naredniku koji je stajao do mene, rečem: "Što ćete sada?" - Narednik odgovara: "To nas ništa ne smeta." Dolazi dr. Riesner i tješi Soldinu: "Ne boj se, Matija. Znaš, da se pravda mora svršiti." Soldin umoli, da ga puste samo jedan čas, jer će to brzo proći

i zatraži opet malo vode. Ja sam htio donijeti malo konjaka, ali doktor ne dade. Soldin uzme malo vode, dok je on pio, počaže mi dr. Riesner gestama svojih ruku kako on ne može ništa, te neka ja tješim Soldina. Soldin se polako digne, pogleda dr. Riesnera, te mu reče: "Poznam ja Vas. Vi ste veliki ništkoristi." Što je to značilo, zašto je tako govorio, ne znam još ni danas.

Soldin se digne i korakom, na kojem si mogao opaziti, da malo koleba, inače vrlo mirno i junački izide iz ćelije. Pred ćelijom svezaše mu straga ruke lancima i mi kreñemo put stratišta. Išao sam s njim na lijevoj strani upućujući ga na Boga, konačno rješenje svih muka. Kad smo silazili stubama u prizemlje, stanu na protivnim stranama plakati gorko roditelji i braća Soldinova. To je na njega strašno djelovalo i on se jako trznuo cijelim tijelom. To se jasno opazilo. Na vratima dvorišta, gdje su bila smještena vješala, dočeka Solina o. Predragović.

Vraćajući se, uhvatim jednog stražara te mu rečem; kako su mogli pustiti rodinu Soldinovu da ga gledaju kad ide na stratište. Stražar se ispriča, da on nije kriv. To je pomoglo, jer kasnije nije nikoga bilo na onim stubama.

Dođem Hraniloviću, on je miran, kao da ništa nije. Sjede do mene i reče: "Dovolite, velečasni, da Vam se zahvalim za sve što ste nam učinili. Napose Vam hvala za ovu noć. Bojao sam se, da će mi biti najgora u životu, a bila mi je najljepša." Poljubi mi ruku i čvrsto je stisne. Na to mu ja rečem: "Marko, ja Ti se divim. Drugi su

"Hranilović prevezen je isti dan u Sošice, 26. rujna, dakle, jedan dan iza ukopa, otkopaše grob Hranilovićev, otvoriše ljes i nađoše u njemu Marka. Oči su mu zatvorene, usta pokazuju lak i blagi smiješak, na vratu opažaju se jaki tragovi konopca. I to puno govori."

prije smrti izgubili živce. Baš iz ove sobe vodili su Marijana Krmpotića na stratište. On je sat prije bio blijed kao smrt, nervozan do skrajnosti, a Ti si tako miran." "Hvala Bogu", reče Marko.

Žandari pristupe, zavežu i Marku ruke na ledjima. Lijepo reče Marko žandaru, koji ga je vezao: "Mogao bi ipak malo lakše." Skočim na stražara, što ga muči, on se pozivlje na svoje propise, ali ipak popusti. Jedan drugi žandar držao je za lanac, kom je Marko bio vezan. Ja prigovorili zašto ga drži, opet drugi žandar nije dao, da ja idem uz Hranilovića. Tek na nalog narednika pusti ovaj žandar spojni lanac, a onaj drugi ostavi mene na mojem mjestu. Kreñusmo dolje i kad smo izašli iz uza, vidi Marko toliko mnoštvo policije i žandara, te ih finom ironijom pecne: "Koliko Vas ima? Tako sjajne pratnje niste mi još nikada dali." Siđosmo niz stube i na vratima dvorišta doviknem Hraniloviću: "S Bogom, Marko". On kimne glavom u znak odzdrava.-

Prvi je moj korak sada bio, da utješim roditelje jednoga i drugoga. Stajali su bijednici u onom dijelu prvoga kata, gdje je kancelarija dr. Jovana. S njima je bio jedan stražar. Dočekaše me Soldinovi sa teškim plačem i strašnim naricanjem. Ono

sve rodbine, što je dolazila iz prvoga kata Sudbenog Stola.

Hranilović odgovara snažnim i zvučnim glasom ponosno na upit suca: "Jest, ja sam Marko Hranilović." Nakon odrješenja svećenikova, poljubi križ, te pred

"Par sati iza justifikacije, odvezeno je tijelo Soldina i zakopano na župnom groblju u Stupniku. Seljaci doznaše brzo tko je tu zakopan. Danas je njegov grob lijepo urešen i svi paze na taj grob, kao grob svoga mučenika."

se pojačalo, kad su doznali, da je Soldin već umro. Hranilovićka, mati i kći zapitaše samo jedno: "Je li Marko junački umro?" Moj je odgovor bio kratak: "Ne bojte se, on će junački umrijeti." Kako me jedni i drugi roditelji moliše, da im pribavim dozvolu ukopa, podem opet do dr. Marijaševića. U predsjednikovoj sobi nije bilo njega. Našao sam druga dva suca. Bio je to dr. Maurović i dr. ... Oba blijedi kao smrt. Dr. Maurović spremi se da napiše zapisnik o justifikaciji, dok je drugi sudac sjedio u naslonjaču posve iznemogao, ruke mu se vidljivo tresle od uzbuđenja.

Malo iza toga eto dra. Marijaševića. Bio je ljuti i nekako navali na mene: "Reče mi žandar, da Vi imadete nekoje spise Hranilovića i Soldina." Planuh ljuto i oštros rečem: "Što laže, sam je sve oduzeo." Iznesem molbu jedne i druge matere, ali uspjeha nije bilo. Jadne majke, u ime pravde i zakona ne daju im ni mrtve djece. Javih žalostan rezultat roditeljima i bježim iz te kuće jada. Prolazeći mimo prozora, što gledaju na stratište, opažam još i ovo. Na vješalima visi Soldin, pred njega sta-

vješalima i pod njima govori zanosnim i snažnim glasom: "Vješajte slobodno, koliko hoćete, ali Hrvatska je bila slobodna i bit će opet slobodna! Živila slobodna Hrvatska! Živila slobodna Hrvatska!" Podignut na vješala, umire s poklikom: "Živila Hrvatska!"

Gовор и покlici bili su tako snažni, da su ih čuli u svim ćelijama Sudbenog Stola. To je valjda upeklo jednog žandara, odatile njegova primjedba: "Sad imaš slobodu."

Nakon justifikacije obojice, ulazi u sobu predsjednika Sudbenog Stola šef policije s pozdravom: "Faljen Isus i Marija! Senzacija! Hranilović je priznao da je ubio Schlegela i Tremskoga. Priznao je svećeniku, a čuo žandar narednik." Iza toga diže čašicu rakije i nazdravlja suce, da su se tako dobro držali te završava s riječima: "Sad smo opet spasili Kralja i državu."

I zbilja istog dana dođoše k meni nekoj katolici da se upitaju, što je na stvari. Valjda je tužni narednik čuo onu primjedbu Hranilovića o Schlegelu. To je uzeo za isповijed i stvorio svoju jarku izjavu. Ja sam svima jedno i isto kazao: "Hranilović je mrtav, Soldina više na životu nema, a Miller ne smije o ispovijedi ništa govoriti, sad može narednik pričati što hoće."

Kasnije sam čuo, da su mnogi suci graknuli na ovu izjavu narednika, jer da izgleda, da se moraju sakriti pod plašt ispovijedne tajne u pomanjkanju drugih dokaza. Kasnije nitko više nije to spomenuo. Žalosno je, da ima službenih ljudi, koji se u ovakvim časovima igraju sa najsvetijim tajnama svojih državljanima.

Par sati iza justifikacije odvezeno je tijelo Soldina i zakopano na župnom groblju u Stupniku. Seljaci doznaše brzo, tko je to zakopan. Danas je njegov grob lijepo urešen i svi paze taj grob kao grob svoga mučenika.

Hranilović prevezen je isti dan u Sošice, 26. rujna, dakle, jedan dan iza ukopa - otkopaše grob Hranilovića, otvoriše ljes i nađoše u njemu Marka. Oči su mu zatvorene, usta pokazuju lak i blag smiješak, na vratu opažaju se jaki tragovi konopca. - I to puno govori.

Zagreb, 19. siječnja 1932.

ŽENA OSUĐENA KAO MUŠKARAC!

Da su tzv. narodni sudovi nakon rata u smrt slali ljudi bez pravoga sudskog postupka i bez zakonskog uporišta, prilično je poznato. Sudilo se samo da se izrekne što više osuda, da se pogubi i uništi što više "narodnih neprijatelja". Sudila je, dakako, OZN-a, a ne sud.

U nizu tih tragedija, jedna je skoro smiješna. Između 1661 osobe, koja je

Piše:

Stjepan Dolenc

pred bjelovarskim Vojnim sudom osuđena u srpnju i kolovozu 1945. godine, osuđena je i gospođa Kata Imbri iz Delova, općina Novigrad Podravski, dugogodišnja članica Hrvatskog društva političkih zatvorenika. U na-

šem sam listu o njoj već pisao, spominjući kako su joj dobri ljudi izgradili lijepu kuću u kojoj, uz zaslženu mirovinu, proživljava svoju starost.

Gospođa je Kata, dakle, u ljetu 1945. godine, pod rednim brojem 347., osuđena na smrt. Dio presude br. 1251 /45 od 20. srpnja 1945., koji se na nju odnosi, glasi doslovce:

"KATAKIMBRO, Andrije, kućanica, 06. 01. 1917. iz Delova, opć. Novigrad, Koprivnica (...) na kaznu smrti streljanjem i trajan gubitak građanskih prava." U obrazloženju se navodi da su razlozi takvu pravorijeku: "špijunaža, sakrivanje jataka i terorista".

I tako bi naša Kata otišla u smrt, da se nije našao jedan partizan iz susjednog Peteranca, koji je u Katino ime napisao žalbu. Na ponovljenom je sudsjuju Kata Imbri osuđena na deset godina prisilnog rada i pet godina gubitka građanskih prava.

Nije se ona, dakako, bavila nikakvom špijunažom, a još manje terorizmom.

Jedini je njezin grijeh što je jednom pripadniku "Crne legije" dala komadić kruha i "prgu" sira (izvorno ime za domaći sušeni sir). Jadnik je sutradan pao OZN-i u ruke i pod mukama odao tko mu je dao hranu...

Kata je izdržala punih pet godina u Slavonskoj Požegi. Uništili su joj mladost, pa je starost dočekala sama, u bijedi. S obzirom da je lako zamisliti ozbiljnost "suda" u kojem se griješi kod optuženikova spola, ona je živi svjedok partizanske pravde i zakonitosti!

Mario Bilić

Kletva

bodi mi oči
krvnice
da me smoči
plač
ove priče

bodi mi žile
krvnice
jer evo u mojoj
kri
zloslutno sâanje
izniče

bodi mi meso
krvnice
zar ne čuješ
kako ti željeno
kliče

bodi mi kosti
krvnice
da ovo tijelo
konačno
zariče

ne bodi mi srce
krvnice

pričekaj malo

nek' još koji
trenutak
za sobom pjeva i
nariče

Iz povijesti

BIJELA KNJIGA O SLUČAJU DR. ANDRIJE ARTUKOVIĆA (II)

U drugom dijelu rasprave o Andriji Artukoviću i o političkoj pozadini jugoslavenskog zahtjeva za njegovim izručenjem, američki povjesnik Michael C. McAdams raščlanjuje optužbe na račun hrvatske politike prema Srbima, a posebnu pozornost posvećuje položaju savezničkih ratnih zarobljenika u NDH. Oni su, prema vlastitom priznanju, bili najbolje tretirani saveznički ratni zarobljenici u čitavoj Europi...

Nakon što je upozorio na srpsko (i ne samo srpsko) napuhivanje broja ratnih žrtava te podsjetio da su Srbi na više mjestu ustali oružjem protiv hrvatske države odmah nakon njezina proglašenja, američki povjesnik **Michael C. McAdams** u brošuri "Bijela knjiga o slučaju dr. Andrije Artukovića", prelazi na problem nasilnog preseljenja. On odmah ističe kako je preseljenje Slovenaca u Hrvatsku i Srbiju odnosno Srba u Srbiju naložilo njemačko ministarstvo vanjskih poslova. Samo je Njemačka mogla dati i izvršiti takav nalog.

"*Sudjelovanje u deportiranju Srba koje je hrvatska vlada smatrala prijetnjom svojoj sigurnosti, mogao bi biti jedan od 'zločina'*

Piše:**Michael C. McAdams**

trani su 'neprijateljskim strancima'. Često puta je tim američkim državljanima ostavljeno svega 24 sata da rasprodaju ili razdjele svoju imovinu, spakiraju se i napuste

ma njemu dobro ponašalo. U pismu upravljenom Hrvatsko-latinskoameričkom kulturnom institutu, dopukovnik Paul E. Harden, koji je dulje vrijeme proveo kao ratni zarobljenik u Hrvatskoj, govori:

'...Činjenica je da su, koliko ja znam, hrvatski narod i hrvatske vlasti postupali uzorno i u skladu s međunarodnim pravom. U okviru svojih mogućnosti i pri-

"Dok je Židov ili Srbin s polovicom hrvatske krvi ili Srbin prelaznik na katoličanstvo smatrani 'Hrvatom', američki državljanini sa samo jednom šesnaestinom (1/16) japanske krvi, smatrani su 'neprijateljskim strancima'. Često je puta tim američkim državljanima ostavljeno svega 24 sata da rasprodaju ili razdjele svoju imovinu, spakiraju se i napuste vlastiti dom. Sveukupno je u logorima u Topazu, Utahu ili Riversu, Arizona, na taj način smješteno 106.925 Japanoamerikanaca..."

vlastiti dom. Sveukupno je u logorima u Topazu, Utahu ili Riversu, Arizona, na taj način smješteno 106.925 Japanoamerikanaca. Možda najfanatičniji zagovornik utamničenja američkih državljanina zbog njihove rase, bio je kalifornijski državni odvjetnik Earl Warren. Ima, dakako, ironije u činjenici da je g. Warren, postavši istaknutim službenikom američkoga Vrhovnog suda, sudjelovao u postupku protiv Dr. Artukovića."

lika, hrvatski je narod osobljivo američkih oružanih snaga tijekom II. svjetskog rata pružao pravodobnu i vrijednu pomoć.'

(...) Harden spominje fotografiju desetaka američkih pilota u Hrvatskoj. S njima je o. Benković, rođeni Amerikanac hrvatskog podrijetla, koji je studirao u Hrvatskoj u trenutku izbijanja rata, barunica Nikolić i njezina nećakinja. Američki su ratni zarobljenici snimljeni s barunicom jer su živjeli na njezinu imanju, lako je mjesto čuvalo nekoliko domobrana, nije bilo ograda, a barunica je zrakoplovce držala svojim gostima i tako se prema njima ponašala. Američki su i britanski piloti dobivali najbolju moguću hranu, svakodnevno uključujući i vino. Često je zarobljenim zrakoplovциma

NDH I SAVEZNIČKI RATNI ZAROBLJENICI

Raščlanjujući optužbu da je Artuković naložio pogubljenje desetaka američkih zrakoplovaca, auktor **Bijele knjige** ističe

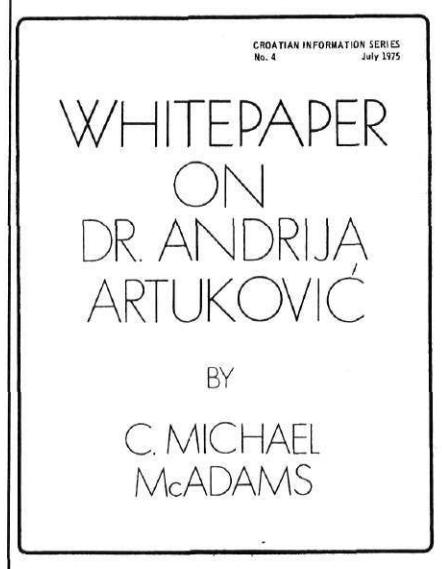
"...Dopukovnik Paul E. Harden, koji je dulje vrijeme proveo kao ratni zarobljenik u Hrvatskoj, govori: '...Činjenica je da su, koliko ja znam, hrvatski narod i hrvatske vlasti postupali uzorno i u skladu s međunarodnim pravom. U okviru svojih mogućnosti i prilika, hrvatski je narod osobljivo američkih oružanih snaga tijekom II. svjetskog rata pružao pravodobnu i vrijednu pomoć.'"

da nitko nikad nije objavio niti jedan dokaz u prilog tvrdnji da su hrvatske vlasti u drugom svjetskom ratu maltretirale američke pilote koji su uživali status ratnih zarobljenika.

"Da je bilo tko" - nastavlja McAdams - "od onih koji ponavljaju absurdne optužbe glede sudbine američkih pilota, stupio u dodir s bilo kim od tih nekadašnjih ratnih zarobljenika, doznao bi kako su oni bili najbolje hrpanjeni i tretirani možda od svih europskih ratnih zarobljenika. Svaki bivši ratni zarobljenik posvjedočit će da se pre-

pružan luksuz poput čokolade ili cigareta, što je hrvatskim vojnicima na bojištu, pa i većini građana tijekom rata, bilo nedostupno. Dok su ranjeni ili bolesni hrvatski vojnici mogli očekivati jedva nešto više od mršava obroka u poljskoj ambulanti, američki su ratni zarobljenici liječeni u najboljim zagrebačkim bolnicama. Državni poglavari dr. Ante Pavelić često ih je posjećivao, provjeravajući jesu li briga i skrb za njih dobri u svakom pogledu.

Početkom 1945. pokušalo se evakuirati američke pilote iz područja koje je

za koje je hrvatska vlada kriva. Prema službenim jugoslavenskim brojkama, iz Hrvatske je tijekom rata deportirano 1.785 osoba. Može se pretpostaviti da su većina tih ljudi bili Srbi.

Dne 29. siječnja 1942. ministarstvo obrane SAD naložilo je prve mjere protiv američkih državljanina japanskog podrijetla. Izvršna uredba (američki naziv za dekret) br. 9066 uslijedila je 19. veljače. Prvi su američki koncentracijski logori ustrojeni izvršnom uredbom br. 9102. Dok je Židov ili Srbin s polovicom hrvatske krvi ili Srbin prelaznik na katoličanstvo smatrani 'Hrvatom', američki državljanini sa samo jednom šesnaestinom (1/16) japanske krvi, sma-

zbog napredovanja Crvene armije uskoro imalo postati bojištem. Zrakoplovni se general Rubčić pobrinuo da dvanaest Amerikanaca uvežba upravljanje hrvatskim vojnim letjelicama (riječ je o dvanaest letjelica koje su predstavljale posljednju nadu za zračnu obranu glavnoga hrvatskog grada). Obučivši se, 14 Amerikanaca i jedan hrvatski časnik za vezu, preko Zadra su odletjeli u savezničku Italiju. Ti su zrakoplovci pokušali uvjeriti američke snage da se iskrcaju na dalmatinskoj obali i na Drini presretu Crvenu armiju. Bio je to drugi hrvatski pokušaj da se Saveznici uvjere kako bi američko iskrčavanje u Hrvatskoj skratilo rat.

Godine 1943. hrvatski dopukovnik Ivan Babić odletio je u Italiju koju su u međuvremenu zaposjeli Amerikanci, kako bi im prispjelo da savezničko iskrčavanje ne bi naišlo na otpor hrvatskih snaga i da bi hrvatska vojska, štoviše, uspostavila mostobran Amerikancima. (...)

"Zrakoplovni se general Rubčić pobrinuo da dvanaest Amerikanaca uvežba upravljanje hrvatskim vojnim letjelicama (riječ je o dvanaest letjelica koje su predstavljale posljednju nadu za zračnu obranu glavnoga hrvatskog grada). Obučivši se, 14 Amerikanaca i jedan hrvatski časnik za vezu, preko Zadra su odletjeli u savezničku Italiju. Ti su zrakoplovci pokušali uvjeriti američke snage da se iskrcaju na dalmatinskoj obali i na Drini presretu Crvenu armiju. Bio je to drugi hrvatski pokušaj da se Saveznici uvjere kako bi američko iskrčavanje u Hrvatskoj skratilo rat."

Mnogi su Amerikanci ponudili svoje usluge Hrvatima, želeći spasiti Hrvatsku pred Crvenom armijom. Američki puk. Edward J. Benkoski pokušao je, skupa s britanskim časnicima Rodneyem Woodsom i Johnom Grayom, pregovarati za Hrvatsku. Jedan je Amerikanac pratit hrvatske predstavnike prigodom pregovora na Bleiburgu, kako bi spriječio izručenje Hrvata natrag u Jugoslaviju, gdje ih je čekala sigurna smrt od partizanske ruke. (...)

Amerikanac o. Benković postao je predvodnikom zarobljenih zrakoplovaca. On ovako opisuje postupak prema njima:

'Unatoč stalnomu američkom bombardiranju, kod Hrvata se nije probudila mržnja na Amerikance, budući da su fatalistički vjerovali kako je to potrebno... Gledao sam moje (američke, op.) sunarodnjake dok su ih provodili kroz Mostar, kako ih je narod gledao sa simpatijama, nudeći američkim letaćima posljednje cigarete koje je Imao; kako su me, kao Amerikanca, ljudi molili da svojim zemljacima izrazim njihovu nadu da će ih Amerikanci osloboditi.'

Nikto se od američkih zrakoplovaca ne sjeća da bi bilo koji ratni zarobljenik bio na

Saveznički ratni zarobljenici na imanju barunice Nikolić

bilo koji način maltretiran. Nema potrebe isticati kako nije bilo nikakvih streljačkih vodova, nemilih proizvoda nečije maštice."

O ČEMU SE ZAPRAVO RADI?

Odbijajući tvrdnje da je dr. Artuković pobjegao od suda za ratne zločine u Nürnbergu, McAdams napominje kako su materijali s nürnbergskog suđenja uvezani u 43 sveska, od kojih svaki prosječno ima

8. srpnja 1947. do 19. veljače 1948. posebno ispitivalo ratna zbivanja na području jugoistočne Europe. Za ratne je zločine optuženo dvanaest ljudi. Dr. Artuković, dakako, nije među njima.

Prema tome, samo i jedino Titov režim optužio je dr. Andriju Artukovića za ratne zločine. Međutim, raščlanjuje dalje auktor, taj režim nije uspio navesti ni jednog valjana dokaza na kojemu bi se temeljila ta optužba, lako su američke vlasti na zah-

10 April 1967

Dr. Milan Blazekovic, President
Instituto Croata LatinoAmericano De Cultura
Carlos Pellegrini 743 P.3 of 16
Buenos Aires, Rep. of Argentina

Dear Dr. Blazekovic:

I apologize for the extended time period which has elapsed since your letter was written. Your letter finally reached me approximately a month ago. However, it was mislaid and I was able to locate it only this past week.

Though I was not present at the time your enclosed picture was taken, I recognize the majority of those individuals reflected thereon.

It is a fact that in my association with the Croatian people and authorities, their actions were exemplary and adhered to International Law. Within their resources and facilities, the Croatian people provided timely and competent assistance to the United States Armed Forces personnel during the period of World War II.

If I can be of further assistance, please advise.

Sincerely,

[Signature]
PAUL E. HARDIN, Lt Colonel, USAF
6 Marian Drive
Newburgh, New York 12550

Faksimil pisma dr. Miljanu Blažekoviću

oko 700 stranica. Artukovićevo se ime u tim materijalima ne spominje nijednom!

Hrvatima se sudjelovanje u ratnim zločinima spočitava samo u jednom slučaju: u slučaju pripadnika 7. SS-divizije "Prinz Eugen", koju su tvorili Volksdeutscheri. Povrh toga, američko je povjerenstvo od

tjev Beograda, protivno američkim zakonima, u kolovozu 1951. godine Artukovića uhitile i pritvorile, niži su sudovi odbili zahtjev za izručenje. Predmet je 10. ožujka 1958. dospio pred Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država.

"U Jugoslaviji se čini sve što je moguće kako bi se sjećanje na drugi svjetski rat održalo živim. Sve dok je rat živ, može se nastaviti 'borba protiv fašizma i imperializma'. Disidenti mogu biti označeni 'fašistima' ili 'ustaškim teroristima', bez obzira na to što su rođeni i odrasli pod komunističkim sustavom. U prosincu 1971. uhićene su tisuće mladih ljudi, nakon previranja te godine. Mnogima su narodni sudovi utvrdili 'povezanost s ustašama u inozemstvu', makar su mnogi od njih bili članovima komunističke stranke i nikad nisu bili u inozemstvu."

Državni je povjerenik Theodor Hocke 15. siječnja 1959. godine, nakon sedmopgodisnjega sudskog procesa, bio prisiljen izjaviti kako "tužiteljev zahtjev za izručenje okrivljenika valja odbiti zbog nedostatka uvjerljiva dokaza da ima razumna razloga vjerovati kako je okrivljenik kriv za bilo koju od optužbi navedenih u zahtjevu za ekstradiciju."

S obzirom da je nezadovoljna (jugoslavenska) strana plasirala glasinu kako je sudski spis "zagubljen" ili "proglašen tajnom", sugerirajući na taj način da je posrijed nemoralna, nezakonita i političkim razlozima motivirana odluka američkih vlasti, McAdams odbacuje takve glasine i napominje kako se preslik cijelokupna sudskog spisa može dobiti od **Hrvatske obavjesne službe** za cijenu od samo jednoga američkog dolara!

U zaključnim pasusima auktorskog dijela rasprave, američki se povjesnik pita: ako je očito i u sudskom postupku dokazano da su optužbe protiv dr. Artukovića neutemeljene, tko su onda oni koji zahtijevaju njegovo izručenje. Njih zapravo i nema puno:

"...Zapravo, riječ je o jednom članu američkoga Kongresa, jednoj vrlo radikalnoj organizaciji i nekolicini američkih međijskih djelatnika. (...) Konačna račlamba pokazuje da dr. Artuković, kao i tisuće drugih Hrvata, ima samo jednog tužitelja, suca i krvnika: Josipa Broza Tita. Kako je eliminiранa cijelokupno vodstvo hrvatske nacije (...), teško je dokučiti zašto narodna vlada nastavlja i trideset godina nakon rata vršiti pritisak radi izručenja 76-godišnjega bivšeg ministra unutarnjih poslova koji se više od petnaest godina nije oglasio u javnosti. Pitanje možda i nema odgovora, a jugoslavenski dužnosnici ne običavaju održavati tiskovne konferencije kako bi odgovorili na pitanja.

Moguće je da se slučaj drži otvorenim u sklopu sveobuhvatne promičbe u Jugoslaviji. Čak i danas svaka jugoslavenska publikacija posvećuje bar djelić junačkim djelima komunističkih partizana tijekom 'velike borbe za narodno oslobođenje'. Svako selo ima ratni muzej, a značajan broj umjetničkih djela, kazališnih predstava, televizijskih emisija i filmova posvećen je ratu. U Jugoslaviji se čini sve što je moguće kako bi se sjećanje na drugi svjetski rat održalo živim. Sve dok je rat živ, može se nastaviti 'borba protiv fašizma i imperializma'. Disidenti mogu biti označeni 'fašistima' ili 'ustaškim teroristima', bez obzira na to što su rođeni i odrasli pod komunističkim sustavom. U prosincu 1971. uhićene su tisuće mladih ljudi, nakon previ-

ranja te godine. Mnogima su narodni sudovi utvrdili 'povezanost s ustašama u inozemstvu', makar su mnogi od njih bili članovima komunističke stranke i nikad nisu bili u inozemstvu. (...)

Ne treba isključiti ni mogućnost da se Artukovićev slučaj poteže dijelom i zbog američke javnosti. Američki ured jugoslavenskog ministarstva propagande (Jugos-

ka. Dok je Kongres, zbog napada na poluturski Cipar, odbio pomoći Turskoj (članici NATO-a), Jugoslavija nastavlja primati američku pomoć i u vrijeme kad sovjetskim snagama u svrhu opskrbe ustupa zračne i pomorske baze u doba napadaja na Izrael na Yom Kippur. Jugoslavija također oružjem i tehničkom pomoći, ali i novcem (američkim dolarima) opskrbljuje više arapskih i afričkih diktatura.

Od svih uspjeha jugoslavenskog ministarstva propagande, možda najveće iznenadenje predstavlja manipulacija (enlistment) najradikalnijom židovskom organizacijom u Americi (Artukovićevim slučajem), baš u vrijeme kad je Tito bio ključni opskrbljivač Palestinske osloboditeljske organizacije oružjem i streljivom. U doba

"Konzul Francuske u Zagrebu preporučuje građanskim i vojnim vlastima Francuske Republike, njezinim saveznicima i prijateljima, gospodina Andriju Artukovića, rođenog 29. studenoga 1899. godine u Klobuku (Hercegovina), te moli da mu se u slučaju potrebe pruži svaka moguća pomoć i potpora. Dr. Andrija Artuković učinio je velike usluge francuskoj stvari tijekom rata i spasio je mnoge francuske živote u najkritičnijim okolnostima. Zagreb, 5. svibnja 1945. godine." (Potpis francuskog konzula)

lavenski informativni centar u New Yorku) godinama zdušno radi na održanju slike o Titu kao borcu za slobodu i o Jugoslaviji kao 'prosvjećenoj' komunističkoj državi.

kad je ta skupina mladih Amerikanaca žestoko zahtijevala izručenje 'ratnog zločinca' Artukovića Jugoslaviji, Tito je s dobrodošlicom u Beogradu dočekao svoga starog

Saveznički ratni zarobljenici u društvu s hrvatskim vojnicima

Očito je da u tome imaju puno uspjeha. Tito nastavlja primati američku pomoć u iznosu od tri milijarde dolara, unatoč tome što u Ujedinjenim Narodima, sve od jugoslavenskog ulaska u tu organizaciju, glasuje protiv Amerikanaca u svakoj krupnijoj stvari. Američki je Kongres prošle godine odobrio 2.000.000 USD samo za održavanje Titovih jahti, dok je odbijen zahtjev za osiguranjem bivšega američkog predsjednika, s obrazloženjem da je posrijedi opterećenje američkih poreznih obvezni-

prijatelja Yassera Arafata. Arafat je u Jugoslaviju stigao ravno iz New Yorka gdje se obratio Ujedinjenim Narodima i gdje je Jugoslavija glasovala za to da se Izraelu uskrati punopravna uloga u raspravi o palestinskom pitanju. (...)

Moguće je i da neki imaju interesa u potpirivanju slučaja 'ratnog zločinca' Artukovića i radi toga da se potakne ispitivanje zabranjene teme, poratnih komunističkih zločina. Solženjicinov "Arhipelag Gulag" i Epsteinova "Operacija Keelhaul" naveli su

množe da se pitaju o tim stvarima koje američki mediji odbijaju istraživati. (...)

Onima koji su proučavali Titov režim, jedno je sigurno: uvijek će biti Artukovića. (...) Sve dok ima ugnjetavačkih vlada, bit će ugnjetavanih ljudi. Sve dok ima ugnjetenih ljudi, bit će i onih koji će sustavu reći 'ne'. A sve dotle, dok ima takvih koji će reći 'ne', bit će progona, tjelesnih kazni, pa čak i ubojstava. (...) Mnogi ipak, možda čak i većina, bezbrojne tisuće koje trpe u Titovim zatvorima, milijuni onih koji žive na otocima 'arhipelaga Gulag', neće preživjeti i ispričati svoju priču. Svi su oni rekli 'ne'..."

SVJEDOČENJA

U prilozima rasprave, M. McAdams donosi i opširno izlaganje kalifornijskoga kongresmena **Jamesa B. Utta** koji je 29. srpnja 1955. godine u Kongresu SAD-a ustao u Artukovićevu obranu. Uz prikaz političkih prilika u Kraljevini Jugoslaviji, Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i komunističkoj Jugoslaviji, te smještanje Artukovićeva djelovanja u povijesni i politički kontekst, Utt je Kongresu predocio i niz američkih dokumenata, kao i svjedočenja hrvatskih emigranata i svećenika o dr. Andriji Artukoviću, danih pod svećenom prisegom.

Tako o. Robert Ross izjavljuje da Artukovića i njegovu obitelj poznaje šest godina i da je tijekom tog razdoblja upoznao 25 do 30 hrvatskih svećenika koji su znali Artukovića u ključnim, ratnim godinama. Svi oni, ističe o. Ross, govore o Artukoviću kao o visokomoralnoj osobi, a optužbe jugoslavenske vlade bezrezervno smatraju lažima. O. Ross upozorava na promemoriju koju je potpisalo 150 hrvatskih svećenika, kao i na svjedočenje o. Stjepana Lackovića, fra Dominika Mandića te iskaz Josipa Raspudića, Artukovićeva tajnika iz ratnog doba.

Svećenik L. Ivandić svjedoči da je u studenom 1946. s Artukovićem prešao iz Austrije u Švicarsku i da su Švicarske vlasti bile posve točno obaviještene o pravom identitetu njegova suputnika. Artuković im je, uostalom, pokazao svoju diplomatsku putovnicu.

Prema iskazu o. Stjepana Lackovića, Artuković je i na najodgovornijim mjestima bio susretljiv i nastojao je pomoći svima proganjениma, pa tako i Zidovima, Slovencima, Srbinima, Austrijancima... On je visokomoralna osoba i uvjereni katolik. Sve propise koji su u NDH doneseni protiv nacizma i komunizma, pripremio je i potpisao baš on, dr. Andrija Artuković. Kao što ni hrvatska država nije uspostavljena voljom nacista i fašista, tako ni Artuković nije bio nacifašistom, niti kolaboraterom. Uostalom, njemački je poslanik u Zagrebu stalno vršio pritisak kako bi Artuković bio otpušten s mjesta ministra unutarnjih poslova.

Pjevač Dragutin Šoštarko koji je s Metropolitan Operom nastupao u Hrvatskoj, svjedoči da je Artuković pomagao Židovima, Slovencima i Austrijancima koji su

bježali pred nacističkim terorom. Stotine francuskih vojnika, koji su pobegli iz njemačkih zarobljeničkih logora, Artuković je sklonio u Hrvatskoj, opskrbio ih hranom i odjećom te im osigurao najbolju moguću liječničku pomoć.

Dr. Vlado Milas koji je tijekom rata bio liječnikom u Zagrebu, svjedoči kako su on i general Sertić od Artukovića dobili izričitu i strogu zapovijed da se, unatoč krajnjim oskudicima medicinskog materijala, američkim i britanskim padobrancima osigura najbolja moguća skrb. Dr. Milas potvrđuje kako je Artuković dao nalog da se američke i britanske padobrance tajno smjesti u najbolje hrvatske bolnice.

Slične su izjave dali i o. Berto Dragičević, nadbiskup sarajevski dr. Ivan E. Šarić, kao i svećenici Bruno Raspudić, dr. Gracijan Raspudić, dr. Branko Marić, Eugen Beluhan, dr. Ivo Sivrić, Jure Vrdoljak, Mario Matić, dr. Vendelin Vasilj, Ignjat Jurković, dr. Kruno Pandžić, Celestin Raguž i dr.

Neobično je zanimljiv i dokument kojega je 5. svibnja 1945. godine, svega tri dana prije sloma NDH, potpisao francuski konzul u Zagrebu. Dokument, na kojem stoji i fotografija dr. Andrije Artukovića, u cijelosti glasi:

"Konzul Francuske u Zagrebu preporučuje građanskim i vojnim vlastima Francuske Republike, njezinim saveznicima i prijateljima, gospodina Andriju Artukovića, rođenog 29. studenoga 1899. godine u Klobuku (Hercegovina), te molí da mu se u slučaju potrebe pruži svaka moguća pomoć i potpora."

Dr. Andrija Artuković učinio je velike usluge francuskoj stvari tijekom rata i spasio je mnoge francuske živote u najkritičnijim okolnostima.

Zagreb, 5. svibnja 1945. godine."

Stjepan DOLENEC

JOŠ SU NEKI UMRLI

Od dana, kad sam uredništvu poslao članak "Nakon 38 godina u zagrljaju sa supatnicima", objavljen u siječanskom broju "Političkog zatvorenika", doznao sam za sudbine nekoliko mojih supatnika, pa držim da bi bilo korisno dopuniti moj izvorni tekst.

Umrla je još šest mojih drugova:

1. Stjepan Šarampovec, 1977.
2. Ivan Ljubić, 20. ožujka 1996.
3. Đuro Petras, 1973.
4. Milka Balaš, 1996.
5. Bolt Duga, 28. veljače 1996. i
6. Stjepan Igrec, 19. siječnja 1991.

Tako prolaze naši životi...

DOPUNE I ISPRAVCI

Podružnica HPDZ-a Sisak izvješće članstvo i prijatelje da se sjedište Podružnice nalazi u Sisku, Braće Radić br. 20/I.Tel. 044/525-140.

*

Gospodin Zlatko Krivanek iz Zagreba upozorava da je **g. Davorin-Darko Škrinjar**, ime kojega je spomenuto u članku "Gdje su hrvatski časnici?", objavljenom u br. 58 na str. 46, živ i da stanuje u Zagrebu. Gospodin Škrinjar članom je Društva ratnih veterana Hrvatski domobran.

Gospodin Krivanek također svjedoči kako je bio s časnikom Petrom Karavidićem, kad je ovaj u sumrak 19. svibnja 1945. godine, izdvojen iz kolone koja se kretala prema Teznu, te iste noći pogubljen. O tome je g. Krivanek izvijestio "Hrvatski domobran", a njegov je prikaz potvrdio g. Miro Rudolf. Sestra pok. Petra Karavidića, dr. Ankica Karavidić - Budošan živi u Zagrebu.

*

Gospodin Josip Vranić iz Zagreba upozorava da je u tekstu dr. Envera Mehmedagića ("Uspomene na akciju Bože Kavrana", br. 58, str. 42.), pogrešno navedeno ime jedne od partizanskih žrtava. Umjesto Eduard Mršul, treba stajati **Eduard Kršul**.

Eduard Kršul je, navodi g. Vranić, bio sin željezničkog službenika iz Osijeka i članom Sveučilišne bojne Ustaškog stožera. Napustivši Zagreb, došao je u sarajevski stožer Ustaške vojnike. Sredinom 1944. postavljen je zapovjednikom sedme bojne Prve ustaške pukovnije. Stožer sedme bojne bio je u Rovinji, nadomak željezničke postaje Volinja.

Ta se postrojba počela povlačiti prema Zagrebu u zoru, 1. svibnja 1945. Gospodin Vranić navodi kako je bojnički Kršula posljednji put vidio u Podsusedu, 7. svibnja, kad mu je ovaj zapovijedio da od prve satnije ustroji zaštiti odstupnice iz Zagreba.

Mnijenja i rasudbe

IZMIŠLJOTINE MIRKA RAJČIĆA O "USTAŠIZACIJI" HRVATSKE

Utemeljitelj splitske podružnice HDPZ-a, nakon prvoga Sabora član Predsjedništva, a danas član Vijeća HDPZ-a, hrvatski vojnik koji je prošao Bleiburg i Križni put, izdržao tri mjeseca zarobljeničkog logora i dvanaest godina robije, Josip-Bepo Dominis, pokušao je pismom "Novom listu" reagirati na tekst Mirka Rajčića, predsjednika splitske podružnice HSP 1861., objavljen 20. siječnja 1997. godine. Riječki je dnevnik "demokratski" odbio objaviti Dominisovo reagiranje, koje objavljujemo u cijelosti, uz njegov post scriptum, koji se odnosi na osnivanje ogranka "Društva Josipa Broza Tita" za Split i Dalmaciju.

Mirko Rajčić, predsjednik Splitske podružnice HSP 1861., javlja se i do sada u N. L. i nekim drugim novinama. Poznat je po tome što na svakog protivnika, a protivnik mu je svatko tko ne misli kao on, ide donom. Pristojan rječnik njemu je nepoznat, a mržnja koja iz njega izbija ne pozna je granica. On prepotentno dijeli lekcije lijevo i desno; vrijeđa najuglednije osobe, proglašavajući ih nesposobnima, a da za to ne pruža nikakve dokaze. On se smatra takvom veličinom da je njegov sud končan i neoboriv. Dokazi mu ne trebaju.

Znajući da on umače pero u otrov, a ne u crnilo, nisam ni ovoga puta očekivao drukčijeg Rajčića, kada sam u ruke dobio presliku njegova gornjeg članka. Nu, sudeći po sadržaju gornjeg članka, Mirko se Rajčić ipak stubokom promjenio! Od pravaškog "stekliša" postao je jugonostalgičar! On pravaš sigurno nije! Jer, koji pravaš može osporavati hrvatskom narodu pravo da svoj novac naziva imenom KUNA, kao što to čini Mirko Rajčić! Nu, da je predsjednik Republike Hrvatske predložio Hrvatskom saboru da za hrvatsku valutu proglaši krunu, ili neki drugi novac, Rajčić bi ga opet žestoko napao zbog favoriziranja strane valute, odnosno stranog naziva. Za Rajčica je glavno pronaći razlog za napadaj i klevetu!

Rajčić ima pravo zalagati se da se i bivšim informbiroovcima prizna status hrvatskog političkog zatvorenika. Uostalom, i ja sam u mjesecniku "Zatvorenik" br. 54, rujan 1996, str. 38, napisao vrlo povoljan osvrт na knjigu jednog tzv. "ibeovca" i toplo je preporučio čitateljima "Zatvorenika" (Željko Draganja: Bez nebosklona). Nu, Rajčić bi dao prava iz Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika bivšim informbiroovcima, ali ih osporava napr. bivšim članovima Ustaške mladeži. Nai-me, on se pita kako bivša čelnica Ustaške mladeži može postati predsjednicom HDPZ-a. Bi li Rajčić prigovarao daje na taj položaj izabran bivši udbaš ili Jugoslaven? Njemu ništa ne znači što je gđa Kaja Perković izabrana za predsjednicu HDPZ-a

Piše:**Josip-Bepo DOMINIS**

demokratskim putem, tajnim glasovanjem i što je uvjerljivo porazila svoga protukanidata. On bi joj oduzeo njezinu zakonsko pravo samo zbog toga što je ona bila dužnostnik Ustaške mladeži! To je nastavak jugokomunističke hajke protiv hrvatskih domoljuba! Žalosno je što to radi jedan tzv. "pravaš"!

poslušni desničari...Hrvatska stranka prava dana je poslušnom "ustaši" Anti Đapiću.... Po Rajčicu, oko nas su na odgovornim položajima sve same "ustaše" i desničari.

Rajčić ovakvim lažnim tvrdnjama pokriva brojne bivše Jugoslavene i udbaše, koji zauzimaju odgovorne položaje u državnom aparatu, i oni su mu zbog toga zaciјelo veoma zahvalni. Meni su poznati obratni slučajevi gdje bivši "ustaše" nisu mogli dobiti odgovarajuće položaje ili su bili vraćeni na niže dužnosti jer ih je pratila

OSNIVAČKA SKUPŠTINA OGRANKA DRUŠTVA JOSIP BROZ TITO ZA SPLIT I DALMACIJU

Orilo se »Po šumama i gorama«

Ranko Adorić Izabran je za predsjednika, a dr. Mladen Žuveš za zamjenika predsjednika Društva Josip Broz Tito, ogranka za Split i Dalmaciju na osnivačkoj Skupštini društva održanoj srušno u Gradskoj dvorani u ulici Slobode 2.

Nakon intoniranja državne himne, predsjednik Inicijativnog odbora Momčilo Miletić je pozvao nazočne da „minutom duganja odaju počast drugu Titu“. Obraćajući se nazočnima sa „drugova i drugarice u okružju Titovih slika i crvenih karavfila, u ime Inicijativnog odbora Ranko Adorić je podsjeto na osnivanje 9. dalmatinske divizije prije 54 godine,

osnivanje NOO za Dalmaciju 1943. godine te za 1945. godinu kada je ZAVNOH osnovao prvu Vladi Hrvatske u Splitu. Ta tri događaja, rekao je Adorić, bili su dovoljni razlozi za osnivanje ogranka Društva, kojem je cilj građenje i razvijanje poštovanja prema Josipu Brozu, za članove društva vodećoj ljestvici u NOR-u i antifašističkoj borbi 1941–1945. kao i poslijeratnoj izgradnji zemlje te poticanju istraživanja i objektivizaciji tog razdoblja i uloge Titu u tome. On je najavio da će ovo Društvo, što ga je Ministarstvo uprave RH 26. studenog 1996. upisalo u register ustanova, građana njegovati uspomenu na lik i djelo Josipa Broza i kad borci

NOB-a 1941–1945. godine više ne budu živi.

Ogranak je uputio dva prosvjedna pisma Saboru RH i HAZU-u, zbog, kako je rečeno, „krivotvorena istina o antifašizmu i NOB-u“. Oko stotinjak nazočnih, uglavnom starije dobini, zapjevalo je *Druže Tito, mi ti se
kunemo te Po sumama i gorama*. Nakon usvajanja Statuta, izabrana su rađna tijela, te Glavni Odbor sa 21 članom, među kojima su Silvije Bombardelli, dr. Tomislav Đorđević, mr. Semina Lončar, Ante Lučin, Momčilo Miletić i drugi.

Sjedište ogrankaja je u Ban Mladenovoj 9./I. S.S.

Faksimil članka iz "Slobodne Dalmacije"

RAJČIĆEVE IZMIŠLJOTINE O "USTAŠIZACIJI" HRVATSKE

Nije mi namjera u ovom članku braniti sve one osobe, koje je Rajčić poimenice napao na najbezobrazniji način. One se mogu i same braniti. Nu, osvrnuo bih se na njegova bulažnjenja. On u svom članku govori o pojmačoj "ustašizaciji" Hrvatske.... kako su vođa i njegova vlada, kada im je ponestalo staljinističkog goriva, posagnuli za spasonosnim ustaškim "gorivom".... vođa i njegova vlada naglo su se "poustašili".... u vlast su ubaćeni primitivni, zadrti, ograničeni, dobro plaćeni

komunistička karakteristika da se radi o "ustašama". Navodim i jedan najsvježiji slučaj pjevača i skladatelja, idola dalmatinske mladeži, Marka Perkovića Thompsona, autora i izvođača najpopularnije budnice domovinskog rata "Čavoglave". Njemu su otkazani već uglavljeni nastupi na HTV, zato što je u nedavnom Ogrestinu talk showu povoljno govorio o ustašama!

Da je gornje neistine o "ustašizaciji" današnje Hrvatske izrekao neki jugonostalgičar, mogli bismo to i shvatiti. Nu, kako objasniti kada takve neistine izriče jedan od čelnika HSP 1861! Uostalom, da su te priče o "ustašizaciji" Hrvatske i istinite, on

bi se tome, da je stvarno pravaš, trebao veseliti. Nu, on to žestoko napada, što znači da nije pravaš, već potajni jugokomunist!

Nema sumnje da je Mirko Rajčić ovim antihrvatskim člankom zabio autogol Hrvatskoj stranci prava 1861. Nakon ovoga, što je napisao u gornjem članku, ne bi me iznenadilo da on na prozoru ureda svoje stranke u Splitu izvjesi jugoslavensku zastavu, umjesto "ustaške", koja se danas vije. Mislim da je sada na potezu gosp. Dobroslav Paraga...

Današnje je vodstvo HDPZ-a legalno, jer je izabrano tajnim glasovanjem na 3. Saboru HDPZ-a. Mi ne plešemo kako Vlada svira, pa je neumjesno tvrditi da je HDPZ batina Hrvatske vlade. Parafrizirajući tvoju tvrdnju, građanine Rajčiću, mogao bih i ja ustvrditi, s većim pravom, odnosno s jačim razlogom, da je Mirko Rajčić tajna udarna pesnica jugokomunista...

Dana 13.02.1997. osnovano je u Splitu "Društvo Josip Broz Tito", Ogranak za Split i Dalmaciju. Predsjednik Inicijativnog odbora, Momčilo Milićević, pozvao je na osnivačkoj skupštini nazočne drugove i drugarice da "minutom čutanja odaju počast drugu Titu". Objavljeno je također da je sjedište Ogranka u Ban Mladenovoj 9/l. Dakle, štovatelji lika i djela druga Tita dobili su društvene prostorije u Splitu čak i prije nego što su osnovali svoj Ogranak!

Na sam dan osnivanja tog jugokomunističkog ogranka u Splitu, razgovarali su ing. Josip Fuštar i potpisnik ovog članka s dogradonačelnikom Splita, g. Dujomirovićem, o pronalaženju društvenih prostorija za HDPZ (Hrvatsko društvo političkih zatvorenika) - Podružnicu Split i DBVRHV (Društvo bivših vojnika regularne hrvatske vojske)-Podružnicu Split, jer te dvije udruge sada rade u privremeno dodijeljenim prostorijama. S g. Marasovićem zadžali smo se u dugom prijateljskom razgovoru, ali nam je on na kraju

kategorički ustvrdio da slobodnih prostorija za takve svrhe u Splitu nema. Poznavajući g. Marasovića kao čestitog Hrvata, vjerujem da je on stvarno imao najbolje namjere prema našim djvjema udrugama. Međutim, g. Marasović zna da bi davanjem stambenog prostora udrudi, koja okuplja bivše hrvatske političke sužnje, i drugoj, koja okuplja bivše vojnike ustашkih i domobranskih postrojbi, vjerovatno ugrozio svoju društveno-političku karijeru. Da se u današnjoj Hrvatskoj provodi "ustašizacija", kako tvrdi Mirko Rajčić, onda bi hrvatski stradalnici, od kojih su mnogi prošli Bleiburg, Križni put, zarobljeničke logore i višegodišnju tešku robiju bili me-

PRIOPĆENJE IZVRŠNOG ODBORA HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA SA SJEDNICE ODRŽANE 15. VELJAČE 1997. GODINE

Izvršni odbor Hrvatskog društva političkih zatvorenika izražava čuđenje nad činjenicom da neki hrvatski mediji neobično veliku i u svakom pogledu nezasluženu pozornost posvećuju šaćici članova HDPZ-a, koji u savezu sa skupinom nečlanova, protustavljamo pokušavaju svrgnuti legalno izabrano vodstvo HDPZ-a.

Spomenuti mediji neobično širokogrudno i protivno pravilima struke, te dobrim običajima, potpuno nekritično objavljaju i potpisane i nepotpisane klevetničke tekstove koji, u krajnjoj liniji, za sobom povlače i odgovornost po Kaznenom zakonu i Zakonu o javnom priopćavanju.

U tome, nažalost, prednjači "Vjesnik", koji je u broju od 12. veljače 1997. godine, u rubrici "Politika" (!), na str. 7., objavio "Otvoreno pismo Poticajnog odbora za sazivanje izvanrednog i Općeg sabora HDPZ-a vodstvu HDPZ-a".

Taj prilično nepismeno sročeni pamflet vjerojatno potječe od spomenute skupine, iako bi se iz činjenice da "Vjesnik" nije objavio potpis autora, niti je naknadno donio ispravak ili dopunu, moglo zaključiti kako je riječ o stajalištu uredništva. Na to upućuje i obrada teksta, u sklopu koje se tvrdi kako je HDPZ "uvučen u igru orkestiranih napada na RH iz inozemstva i njihovih dobro raspoređenih satelita ovdje".

Na posljednjoj je sjednici Vijeća HDPZ-a, u siječnju 1997. godine, donesen zaključak, da je ispod našeg

dostojanstva polemizirati s članovima tzv. Poticajnog odbora, koji neistinama i klevetama pokušava polučiti ono što ne uspijeva polučiti demokratskim i statutarnim metodama. Stoga se nećemo obazirati ni na tzv. Otvoreno pismo koje od početka do svršetka vrvi neistinama.

Našim članovima i upućenijim protmatračima prilika u Hrvatskoj, stvar je potpuno jasna.

Međutim, posve nam je neshvatljivo da "Vjesnik" objavljuje to "Otvoreno pismo", uz tendencioznu uredničku obradu i u rubrici "Politika".

HDPZ, kao dragovoljna i nestračka udruga državotvornih hrvatskih političkih uznika, s indignacijom odbacuje svako podmetanje i tvrdnje da je Društvo svjesno ili nesvesno u funkciji neprijatelja Hrvatske. Svoje smo hrvatstvo svjedočili u vrijeme kad je to moglo značiti samo proganjanje, pa ne vidimo potrebe danas, u slobodnoj hrvatskoj državi, licitirati svojim hrvatstvom poput onih koji bi ga rado unovčili.

Stoga Izvršni odbor HDPZ-a zahtjeva da se utvrdi odgovornost urednika spomenute rubrike, da "Vjesnik", skupa s javnom isprikom, na istoj stranici, u istoj rubrici i istim sloganom, objavi ovo naše priopćenje.

U protivnom, bit ćemo prisiljeni usati tužbom, sukladno odredbama Zakona o javnom priopćavanju.

Za izvršni odbor HDPZ-a:
Kaja Pereković, predsjednica

đu prve, koji bi dobili odgovarajuće društvene prostorije.

Naveo bih i primjer Stipe Šuvara, jednog od najistaknutijih ideologa jugokomunizma u bivšem režimu koji, po svemu sudeći, nije nimalo revidirao svoja kruta dogmatska gledišta. Poznat je kao autor "Bijele knjige", kojom je poticao "lov na vještice" (progon hrvatskih antikomunista). Za nagradu, sadašnja mu je hrvatska vlast povjerila odgoj mladog hrvatskog naraštaja, postavivši ga za profesora na Filozofskom fakultetu u Zagrebu! Da se

radi o obrnutom slučaju, tj. o nekom bivšem ustaškom ideologu, taj sigurno danas ne bi mogao obnašati neku važniju javnu službu, ako se ne bi prethodno javno odrekao Poglavnika i ustaške ideologije. Mirko Rajčić veoma je inteligentan i politički vrlo angažirana osoba pa ne vjerujem da mu nisu poznate ove i brojne druge činjenice, koje nedvojbeno osporavaju njegove tvrdnje o "ustašizaciji" sadašnje Hrvatske. Njegove potpuno netočne, neistinite tvrdnje nije moguće objasniti.

PARTIJSKI UKOR

U zaseoku Zlovolje, podno planine Zviruše, živiše braća Matiša i Petar Đogaš, zvani Pajdo, zajedno s čaćom Mijovilom. Mater Ivka umre in od sušice kad su bili u dičinjoj dobi.

Matiša je bilo stariji brat i vodio je brigu O kući, o zemlji i o imanju. Bilo je bogobojazan čovik; uvik je iša' u crkvu, redovito se molijo prije jela i postoji sve petke i trin'est utoraka svetomu Anti.

Mlađi brat Pajdo bilo je stođava', kakvin ga je prozva pokonji did Mate. Nije voljio raditi i draže mu je bilo skitat se okolo 1 linčarit.

Čaća in Mijovil bilo je priprost i radišan čovik, i najviše je virova' u svoga vola Sivonju. Često je Pajdi zna' mudro prigovorit, da od sile puca, a od rđe zavaliva!

Dakako, ni politička zbivanja nisu mogla mimoći ni njijovu kuću.

Tako je povisno kolo znalo i među njima navratiti. I unda su i počeli problemi. Nek' su bili braća.

Naime, već prid drugi svitski rat braća su se počela svađati. A nemir i nespokoju u njijovu je kuću uništa' kad se Pajdo Đogaš vratilo, ko propali galentari, iz Karlovi Vary.

Svemu je bila kriva jedna mala knjiga, koju je Pajdo donio sa sobom.

Počelo je već prvoga dana, čin su sili zajedno večerat.

- Unda ti, brajo, u svit s kuverićon, iz svita s kuverićon?! - bočne Matiša brata Pajdu.

- Jes, vala, baš tako - odgovori Pajdo i srkne juve.

- Stan'der, Pajdo, ne mere to tako! - upozori ga Matiša.

- Je li srkat? Zato san i doša svojon kući da me više gospoda ne uču kako moran jist!

- Ne smeta meni tvoje srkanje, nego, šta se nisi Boga sitijo prije negoli si kašiku primaka' gubici!

- E, brajo, toga više u ovoj kući neće bit!

- Čega to neće, svete ti Eufemije?

- 'Mocai sina?! Toga neće bit! Da znaš!

- Ne'š Boga molit?

- Neću. Pogledaj der ovu knjigicu šta san je iz Češke donijo! 'Ko nju pročita, taj više Boga ne moli! Deder, čitaj, šta piše!

- Mak ... sim... Gor... ki...?! Slušaj, sunce li ti gorko! Dok ja sidin za ovin stolon, prekrizit ćeš se i Bogu pomolit, ili će ti svako jelo prisist i život zagorčati

- E, brajo, seljačino jedna. Ti živiš ovde u ovoj zabiti i Bogu se moliš kad nema kiše, ko da će on zapovedit oblacin da

Piše:

Stanislav PEJKOVIĆ

propišaju! Nu, čitaj šta ovde piše ... kol... hoz...! Gledaj ovo ... sov... hoz...! To ti je, brajo, budućnost i čovika i svita! Kad budemo svi ki jedan, a to ti se kaže, kolektiv, unda nan ni oblaci neće moći ništa.

- Šta to prkljaš, sine nesritni? - umiša se u raspravu čaća in Mijovil.

- Čaća, moždani su mu otkazali - doda Matiša - Ili ga je, kad je bilo propuv, vizonila škura u glavurinu!

- Samo se vi rugajte, kulaci seoski! A ja san u Češkoj čujo da imade čovik jači i od Boga na nebu.

- Ne laj, macimudane jedan! - pripriti Mijovil Pajdi.

- Imade, imade. Vladimir mu je ime! - nije se da smest Pajdo.

- Čuješ li ga, čaća, šta laje? Boga vriđa!

- Ma, ja nišan napravijo pašče, nego čovika. Kakvi će đavlji Vladimir bit jači od Boga! I 'di ti pogrdo smiš govorit tak'e šporke ričetine? - uzruja se Mijovil.

- Ne ljuti, čaća! Ne smrdi nan po juvi s otizin Vladimiron!

- Tebi se, čaća, ne čudin. Stariji si čovik, ali ti, brajkane, nemaš pojma o pojmu kako se vrti povisno kolo i ždi je ono sad trenutno ugazilo!

- Ugazilo je u govno. I zasmrdilo s otin tvojin gorkin Vladimiron.

- Samo me dobro slušajte, šta će van reći! S menom je progres uša' u ovu kuću, i neće ga ni vaša zaostalost moći zaustaviti.

- Kakvi đavlji progres? Šta ne govorиш 'rvacki, nisi više u Češkoj! - ljutio se Matiša.

- Kruva mi, tu će ti knjižurinu iskidati Pusti me da na miru večeran ki čovik! - završilo je raspravu starji Mijovil.

* * *

Bila je godina 1938. Stari Mijovil i sin mu Matiša bili su članovi HSS-a, a Pajdo, koji je istovariv 'vriće u Sjevernoj luci u Splitu, bilo je član nikakvoga radničkog sindikata.

O svetoj nedelji, svi bi se našli zajedno u kući. Znali bi tada i zapivat. Nu, već podugovo oni nisu pivali iste pisme. Dok bi Matiša s čaćom zaganga onu u inat unušnjoj vlasti: Mi 'Rvati od dva metra, je ... vladu i kralja Petra!, Pajdo bi se iz svega glasa prodro: Padaj silo i nepravdo!

I bi tako sve do početka drugog svjetskog rata.

Politička priviranja među braćom smriva bi čuća Mijovil i njegova je uvik bila zadnja. Ali, uspostavom 'rvacke države, svi se podiliše.

Matiša se odmah prijavio u 'rvacku vojsku, a Pajdo je očutio zov šume i otišao je u partizane. A Mijovil, ko stariji i iškusniji čovik, posluša je svoga vođu, za koga je 1938. glasa, i zaključio da triba sačekat. Nu, sinovi nisu tili čekat ni sekunde. I izabrali su svaki svoju stranu.

- Moj je brat Pajdo moj neprijatelj i protivnik 'rvacke države - bila je misao koja je proganjala Matišu. - Šta ako ga ikad sritnen oči u oči?

Nu, takvi dvojni nije ima Pajdo. On je u šumi upravo bilo završilo tečaj, u kojem se baš o tomu učilo.

- Ne da više nema Boga, nego nema više ni čaće ni matere, ni brata ni sestre! Sad su ti i čaća i mater, i brat i sestra, tvoja Partija! Za nju moraš ubit bez iti malo milosti i rođenoga brata ako triba, i to njega najsladje!

Stiska' je Pajdo geveru u ruci i ponavlja ovi komunistički "očenaš" dršćući sav od zanosa. Svejedno je proguca pljuvačku i ko za se prokrstija.

- Ma pucat će mu u noge, ako ga trevin! Ne moran ga ubit, ali će ga malo osakatiti i poslin ga priobratit na našu viru.

* * *

Lita Gospodnjega 1945., kad je rat već bio završio, na planini Zviruši, na Čorlikušinu guvnu, još se pucalo. Puca' je brat na brata, biblijski rečeno, ništa nova. Slabo naoružana i potpuno okružena grupica 'rvackih vojnika morala se pridat.

- Koga to ja vidin? - obradova se Pajdo ugledavši brata Matišu. - Moj brat Matiša! Berlin pa', a on još puca! A priča' ja tebi, brajo, o povisnom toku, i o drugu Vladimiru? A ti me ne ču! 'Di ti je sad oni tvor prijatej na nebu? Nije lipo od njega što te sad ostavi na cidilu i nama prida. Čin mi priputasmo, on pobiže i sakri se iza oblaka. Da znadeš, to nije lipo od njega! Nas drug Vlado nikad ne bi tako ostavio!

- Druže Pajdo, pripusti meni domaćega izdajnika, znan dati je brat, pa će ga ja drugarski ubit umesto tebe! - skromno zamoli Pajdu jedan od partizana nudeći velikodušno sebe kao egzekutora.

- A ne, druže! Ovu povlasticu ne dan nikomu! Sad u praksi triba pokazat što se

naučilo na kursu kod druga komesara Jove.

* * *

U jednoj pećini, na planini Zviruši, odvijalo se čudno suđenje. Brat je sudio bratu.

- Viruješ li u Boga na nebesin? - počejo je sudac Pajdo.

- Virujen, antikrstu - odgovorijo je ponosno Matiša.

- Viruješ li da on daje kišu?

- Virujen.

- Druže, Pajdo, ovde se više nema šta pitat. Sve je reka i zaslужio je dvi kugle ravno u čivericu! - nestrpljiv je bijo jedan od Pajdinih sudrugova.

- A ne, još ču ja njega malo propitati Deder mi reci, je li Partija jača od Boga, i šta tvoj Bog more našemu Titi i drugu Staljinu? - nastavio je Pajdo.

- Mnogo lepo, druže Pajdo. Milina te je slušati, a vi drugi ima da čutite i da se lepo vaspitate na ovom prelepom primeru ličnog emotivnog iskoraka od bledog burazarskog odnosa prema jednom emotivno višem odnosu, prema našoj Pariji i drugarskoj časnoj reci! - umiša se u suđenje komesar Jova.

- Govori, izdajnice! - ohrabriše Jovine riči Pajdu.

- Tplju! Govno izdajničko! - pljune Matiša brata Pajdu posrid lica.

- Druže Jovo, vidiš li ti šta učini? Da dejstvujem, odma! - zapinjio se Pajdo tarući slinu s lica.

- Sam će da odlučiš! Tako smo te, uostalom, vaspitali. Ovo je za našu ideologiju i za našu partiju presvećan trenutak da bi ti ga itko ometao. Neka tvoj komunistički i otadžbinski moral odluči o kazni kakvom ćeš sâm presuditi rođenom burazeru, narodnom neprijatelju! -

- Druže Jovo, ja bi' ga najrađe ubijo, ali živ nan je čača, pa da ubijanjen njega, ne ubijen i čaču, pridlažen daga kaznimo s najmanje dva' eset godina teške robije. I nek' se pati gledajuć kako se naše povisno kolce vrti, i kako više nema Boga.

- Ovo je revizionizam! - pobuni se jedan od partizana porotnika.

- Ne, drugovi. Naša Partija je meka srca. Sem toga, Pajdo ima zadatak da prevaspita čaleta, i da mu lepo rastumači kako je čovek nastao od majmunčeta. I kad mu čale batali te smešne verske običaje, to će i za Matišu da bude dodatna kazna.

* * *

Godine 1960. vratilo se Matiša Đogaš s robije i 'di će drugo nego ravno svojoj kući. Ali, jedva je naša vlastito selo, a kuću nije moga' nikako. A kako i bi, kad je Pajdo na njoj podiga' ni manje ni više nego dva

kata. Matiša nije zna' da je Pajdo prisjednik misnog narodnog odbora.

Znojeći se od uzbuđenja, pokuca' je na kućna vrata, iza koji' je leža' njegov onemoćali čača, koji je uz to već odavno i oslipio.

- Koga đavlja kucaš, ulazi ako ti se ulazi! - čujo je starčeve riči.

- Čača! To san ja! Matiša!

- Koji Matiša?

- Čača, tvoj sin Matiša!

- E, ne mere to bit! I ne psuj, 'ko si da si! Moj sin Matiša nije živ. Ubiše ga crveni đavli.

- Cako, ja san to! Pogledaj me, zar me ne pripoznaješ?

- Moje oči samo mrak vidu, a uši samo tugu čuju, i dikoju ovaku neslanu šalu, ki šta je ova!

- Ja san tvoj sin Matiša. Doša' san s robije. Robija' san puni petn'est godina!

- Ma ... ma to nije istina ... to ne mere bit istina! 'Di bi oni moga sina junaka ostavili na životu! Pajdo je govorio da si u zatvoru, ali ja mu nišan virova! Živijo san u nadi da si nigdi u gori zelenoj, ili da si uteka' u tuđinu, ili da si junački poginijo, ili da ćeš se jednog dana, kad se 'Rvacka osloboди, i ti pojavit!

- Evo me, čača, doša' san.

- Unda je i naša 'Rvacka jopet slobodna!

- Nije, čača, ja san slobodan, ali 'Rvacka nije još!

- A kako si unda ti slobodan, kad 'Rvacka nije?

- Odrobjija' san svoje. Petn'est godina, čača. Ali nišan klonijo. Živijo san za ovi dan. 'Tili su me slomit, ali nisu uspili. Bog na nebu me je sačuva', i ni'ko drugi. Da sad umren, nije mi ža'.

Uto na vrata banu Pajdo.

- Staje, druže, štatribaš? - upita Pajdo, ne pripoznajući Matišu.

- Doša' san vidič čaču!

- Moga čaču si doša' vidič?

- Tvoga, ali i svoga!

- Šta, sunce ti žarko! To si ti! Ma kako si se samo usudijo u kuću mi uć?

- Doša' san svojoj kući.

- Ma, čijoj kući? Ti si izgubijo svako pravo na kuću.

- Doša' san vidič čaču.

- Kakvoga čaču! Nikakvoga ti čaču ne-maš! Ti si i to pravo odavno izgubijo! Svojon izdajon odreka' si se i kuće i čače! Ti si sad jedna obična nula. Ništa! I otlen počni, sve drugo zaboravi. I mrš mi ča iz kuće, da te moje oči nikad više ne vidu!

- Pajdo, brat si mi...

- 'Ko ti je brat, izdajnicel! Antinarodni element! Biž' mi ča iz kuće dok te nišan prijavijo da si pokuša izvršit atentat na me!

- Ne kuni, sotono! Ne tiraj mi dite iz kuće! - uzbudeno je progovorio stari Mijovil.

- Muči, ti, mačekovska reakcija! 'Di ustaško kopile smideš nazivat svojin diteton! I 'di ustaša more imat čaču?

- Čača, smiri se! Ništa se ti ne uzrujavaj. Za me je lako; neće tvoj Matiša propast! Izdrža' san ja i samice, i trovanja, i sve vrste ispiranja mozga, ali, evo me. Nisu me slomili. Niti će.

- Kud te ne ubi četrestipete! - reče Pajdo i zalupi vratin za Matišon.

* * *

Od toga dana Matiša više nije mogao u sivoj nekadašnju kuću. Stoga se je često penja' na oveće stablo kostele, o'klen bi dalekozorom promatra čaču koji je leža' nemoćan na postelji.

Nu, Pajdo je sazna' da se Matiša penje na kostelu i odma' ju je posika'. A, za svaki slučaj, podiga' je metalnu ogragu isprid prozora, da Matiša ne bi mogao' vidič čaču.

I jednoga kišnoga jesenskog dana 1962. godine, umre stari Mijovil. Matiša se jopet nađe na pragu svoje rodne kuće i zakucu na vrata. Vrata se otvorise i iza nji proviru Pajdo.

- Šta je? Kako se samo usuđuješ na moj kućni prag ugazit?

- Pajdo, čača nan je umro.

- Ne govor u množini! Ništa ja s tobom nemam zajedničko, pa ni čaču. Ti si za me mrtav, i ko da te i nema.

- Pajdo, čača nan ovde mrtav leži. Ako mi nisi da, da ga živa vidin, pusti me da ga baren vidin mrtva! To mi ne smiš odbit!

- Nemaš ti nikakva prava ni na živa, ni na mrtva čaču! Sve si to izgubijo svojom izdajom.

- A koga san to ja izda?

- Izda si mene, i 'Rvacku!

- Tebe san izda, i 'Rvacku?!

- Jesi, slugo okupatorska!

Na te Pajdine riči, Matiša se maši za žep i izvadi rivolver.

- E, sad mi te je dosta, pasu crveni! Ruke u vis!

- Šta, ti imaš rivolver!

- Iman. Jer san zna' da ovde neću načovika, nego pasa! Zato san ga i ponijo uza se. Mislio san da će te baren čaćina smrt potrest i probudit baren malo čovika u tebi. Ali, vidin da je Sotona sasvin tobob ob'ladal!

- Ovo je atentat!

- 'Di ti je sad Vladimir, govno od čovika?

- Ne pucaj u me! Ja san ti život spasijo!

- Ma, ko mi je život spasijo?

- Ja. Ali se ne sičaš? Bili bi te ubili četrestipete da ne bi mene! Ali si to zaboravio jo?

- Začepi gubičetinu, otrove komunistički! Izdajice svoje matere 'Rvacke, svoga brata Matiša i svoga čaće Mijovila! Petn'est godina san ja čeka ovi dan da ti istinu skrešen u lice, stoko bezbožnička! Ovde nan mrtav čaća leži, a tebi Tito i Lenjin ne daju da budeš čovik baren pet minuta! Vidiš li, ždralu crveni, u šta virus ješ? Pišan ti se na komunizam i na Partiju! Pišan ti Jugoslaviju! Seren ti se na zvizdu petokraku!

- Ne vriđaj mi mater moju!

- Koju mater?

- Moju Partiju, moju majku jedinu ...

- Šuti, smradu srbkomunistički! Jadojadni! Meni nisi da vidiš živa čaću, a ja ti ga ne dan mrtva! Od tuge je oslipijo. Reka' je meni narod kako si mu šćule slomijo samo da ne more ići u crkvu, i nisi mu da jist dok ne prizna da je čovik posta' od majmuna. Ali nećeš više, majmune, baren mrtva čaću mučiti i u grobu mu ne dat mira! Nećeš imat prilike pljunut na njegov grob sa crljenom zvizdon petokrakom! Pokopat će ga tamo 'di ga nikad, ni ti, ni tvoji crveni đavli nećete moć' nač'. Baren će mrtav počivat u miru. A ti, bezbožniče, imaj svoju mater Pariju i imaj svoga čaću Titu, i pušci nas, normalne, ljudi da na miru živimo kako Bog zapovida i kako je bilo od vika vikova.

* * *

Drugoga dana, kad je tribalo pokopat staroga Mijovila, oko Pajdine kuće bila je sva sila dektive, milicije i njijovi auta. Sirene su zavijale, plava svitla su žmigala, a milicijska se paščad uzlajala.

Nađen je Pajdo zavezan za katrigu i začapljene gubice, a nestali su Matiša i pokojni mu čaća Mijovil. Krenila je velika potjera pritraživat čilu planinu Zvirušu.

Nu, sve je bilo zaludu. Ni od Mijovila, ni od Matiša ni traga ni glasa. Jedino šta su Partija i njezina silna dektiva uspili učiniti, bilo je da su priveli remetu Jokaša jer ja breca za starin Mijovilon.

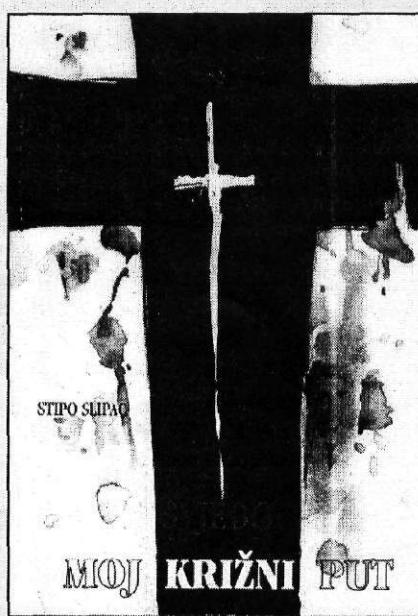
'Di su završili Matiša i Mijovil, nikad se nije doznalo i ne zna se ni do dana danasnjega. Jedni su govorili da je Matiša uteka' šćaon priko granice, drugi da je čaću pokopa' i sam uteka'. A kako nije ima' diče, da je umro u tuđini i da se za nj ne zna. Treći su jopet govorili da se on šćaon zajedno strmoglavijo u jamu Bezdanu na Zviruši, u koju nikad ni'ko ostra' nije šaša', i da in tamo ležu kosti.

Uglavnon, osin' ti priča, ništa se drugo nije znalo.

Pajdi je Partija udilila partiski ukor pridisključenje radi nebudnosti jer je smetnijo s umu onu čuvenu rečenicu "da neprijatelj nikad ne spava".

Martin Udovičić SVJEDOK - MOJ KRIŽNI PUT

Unakladi novotrvaničkog ogranka Hrvatskoga književnog društva Napredak koncem 1996. godine tiskana je i knjiga Stipe Slipca, pod naslovom; "Svjedok - Moj križni put". Auktor, danas sudac Višeg suda u Vitezu, svoju je knjigu posvetio sinu Smiljanu, koji je 1991. poginuo kao časnik Zbora narodne garde. Objavljujemo kratak prikaz knjige, iz pera jednog od recenzentata, prof. Martina Udovičića.

Na stotinu i četrdeset stranica svoga svjedočenja, auktor, nekadašnji učenik Franjevačke gimnazije u Visokom, opisuje križni put koji je sa svojim kolegama i prijateljima prošao od proljeća 1945. do proljeća 1946. godine.

Dokumentarno i dojmljivo bilježi svoja sjećanja na kalvariju koju je prošla njegova kolona na putu dugom više od tisuću kilometara: od zapadne Slovenije do Kovina na istoku Srbije i onda do Sarajeva. Taj je put obilježen ubojstvima, mučenjima, patnjama, masakrima i svakovrsnim ponižavanjima, kojima su bili izloženi zarobljeni hrvatski vojnici, civilni, žene i djeca. Za povijest je pisac sačuvao i brojna imena svojih supatnika, među njima i imena onih koji se s toga križnog puta nikad ne vratiše.

Posebnu vrijednost knjige predstavlja činjenica daje ona rijetko, možda i

jedino svjedočanstvo bosanskog Hrvata o teškim poratnim danima.

U jedanaest poglavlja knjige, Stipo Slipac opisuje križni put koji je započeo prvih dana travnja 1945. godine, kad se hrvatska vojska, praćena mnoštvom civila, počinje povlačiti iz Bosne. Nakani skloniti se u neki posavski samostan, pred partizanima su izbjegla i dvadesetpetorica učenika višočke franjevačke gimnazije. Najstariji među njima rođeni su 1923., najmlađi 1928. godine.

Umjesto u tišinu posavskog samostana, došli su do Zagreba, a onda su ubrzo morali napustiti i glavni grad Hrvatske te se pred partizansko-ruskom navalom, koja je uživala i potporu Angloamerikanaca, zaputiti prema Austriji.

Zarobljeni i predani onima od kojih su se sklanjali, u čiju pravednost nakon brojnih ratnih pokolja nisu imali razloga vjerovati, opljačkani, izubijani, bosi i napola goli, vraćali su se pod kišom hitaca i udaraca natrag u Hrvatsku. Preko Slavonije, Bačke i Banata, sve do istoka Srbije.

Skoro polovica učenika visočke franjevačke gimnazije, na tom je putu ostavila svoje mlade živote, a neki od onih koji su uspjeli spasiti živu glavu, kasnije su trpjeli u tamnicama. Tako su skončali oni koji su predvodili puk, koji su branili narodne i vjerske svetinje. Zbog toga, uostalom, i jesu bili opasni. Krvnici su dobro znali koga treba najprije smaknuti...

Knjiga neka starima posluži kao podsjećanje, a mladima kao opomena,

Može se za svega 40 kuna nabaviti kod nakladnika, HKD Napredak u Novom Travniku.

CRKVA U ISTRI U PORATNIM GODINAMA (1945. - 1947.)

Hrvatsko katoličko svećenstvo najzaslužnije je za očuvanje istarskoga hrvatstva. Nositelji politike potalijančenja su toga bili više nego svjesni, pa su se hrvatski svećenici nalazili na meti njihovih progona. U doba narastanja i vladavine fašističkog sustava (1919. - 1943.) ti su progoni poprimili izrazito brutalne oblike. Nakon okončanja svjetskog rata, položaj je Istre ostao neriješenim. Hrvatski su svećenici opet odigrali ključnu ulogu u pripajanju Istre matici domovini. Unatoč tome ih je ateizatorski i protuhrvatski komunistički režim uskoro počeo proganjati, baš kao i njihove talijanske kolege. O tomu važnom poglavlju nacionalne povijesti piše **don Ivan Grah**.

UVOD

Rapalskim ugovorom 1920., Istra je ušla u sastav Kraljevine Italije, koja je do drugog svjetskog rata izmjenila narodnosnu sliku ovoga kraja intenzivnom talijanizacijom. Hrvatska je inteligencija bila prisiljena emigrirati u Jugoslaviju ili je bila raspršena po Italiji. Utjecajniji hrvatski svećenici i redovnici bili su potjerani ili su, više puta napajani ricinusom, pobegli preko granice. I u crkvama je zamirala hrvatska riječ te se još mogla čuti jedino u najhrvatskim župama gdje su svećenici čitali misna čitanja i propovijedali hrvatski te djecu katehizirali na materinskom jeziku. Sustavno su bile potiskivane narodnjačke težnje i narodnjaci proganjeni. Domotužje je raslo s jedne i druge strane Rapalske granice, koja se protezala Kvarnerom i Riječinom prema Sloveniji. Hrvatstvo su u Istri uščuvali hrvatski i slovenski svećenici i njihovi suradnici narodnjaci.

DRUGI SVJETSKI RAT

Drugi je svjetski rat izmjenio Europu: izazivači rata bili su poraženi. Istra se oslobodila fašističke čizme, ali je pala pod komunističku, koja je izazvala silno negodovanje i golemi ekzodus istarskih žitelja, pretežito Talijana, ali, nažalost, i mnogih Hrvata. Istarski svećenici i narodnjaci i dio izbjegle inteligencije nisu ni sanjali da će komunisti preuzeti vlast i nametnuti svoju ideologiju narodnooslobodilačkom pokretu u Istri, a za vrijeme rata su se tješili i priželjkivali da će se poratnim referendumom narod otresti nametrnute ideologije i jarma.

Partizanski su čelnici tijekom rata nanižali mnoge neistine i klevete protiv Bože Milanovića, karizmatskog vođe istarskih hrvatskih svećenika, koji je živio i djelovao u Trstu te je bio prisiljen da odanle opširnim pismom 2. veljače 1944. u devet točaka pobije njihova naklapanja. U završnom dijelu pisma partizanskim čelnicima, koje oslovjava "Cijenjeni drugovi", Milanović piše: "Kada se je poslije primirja (8. rujna 1943.) bacio naš narod u Istri u naoručaj partizanima, učinio je to iz želje za

Piše:

Don Ivan GRAH

oslobodenjem od fašističkog jarma pod uplivom narodne ideje. Prema tome, zaslugu imadu pri tom, u prvom redu svećenici, koji su kroz četvrt stoljeća podržavali nacionalnu svijest. Našli ste, dakle, pripavno tlo također našom zaslugom ... Ja znam da je doba djelovanja mojega i mo-

lanović, s kojim su se odmah nakon rata narodne vlasti bile pomirile i odrekle se teških ratnih primjedbi, združno zalagao za priključenje Istre majci Domovini. Doživio je i razne neugodnosti, ali, kad mu je jedan katolički novinar postavio pitanje "zašto on i drugi istarski svećenici žele radje pripasti komunističkoj Jugoslaviji negoli katoličkoj Italiji", Milanović je odrješito odgovorio: "Državne se granice određuju za stoljeća, dok se režimi mijenjaju."

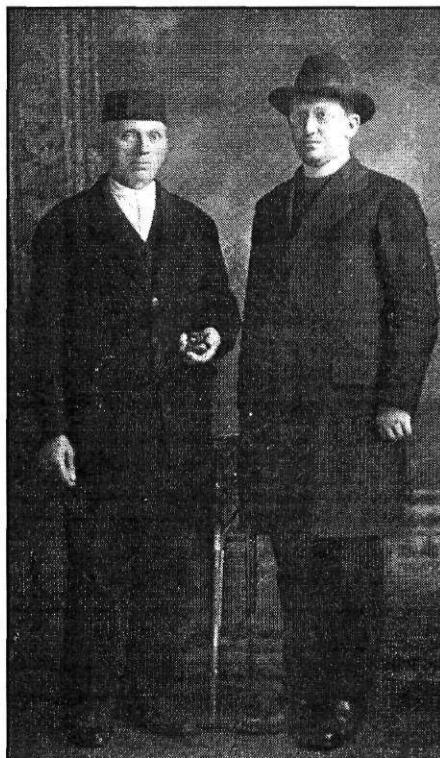
SVEĆENICI RATNE ŽRTVE

Prvi je partizanski cilj bio taj da odijeve svećenike od biskupa; drugi da svećenike podijele i svrstaju ih u četiri skupine; treće da ih vremenom odvoje od Katoličke crkve i strpaju u neku narodnu crkvu, što im nije uspjelo kao ni ranije osnivanje narodnooslobodilačkog odbora istarskih svećenika, ni njihovo okupljanje u NOP-u, kao ni nabava slavenskih liturgijskih knjiga u senjskoj biskupiji.

"Kad se poslije primirja bacio naš narod u Istri u naoručaj partizanima" (iz Milanovićeva pisma oblasnicima), isti su počeli vrebati na "narodne neprijatelje" u čije su redove uvrstili i neke svećenike.

Don Angelo Tarticchio, rovinjskoselski župnik i istarski Talijan, dospio je među prvim komunističkim žrtvama u pazinski kaštel i među prvim osuđenicima nakon mučenja bio bačen u boksitnu jamu nedaleko Pazina, u noći između 19. i 20. rujna 1943. Ista je sudbina čekala koji dan kasnije don Camilla Ammiratija, šišansko-ga župnika porijeklom iz Napulja. Uspio ga je oslobođiti njegov porečko-pulski biskup Raffaele Radossi, koji je 22. rujna doputovao u Pazin da se kod vlasti raspita za sudbinu nestalog rovinjskoselskog župnika Tarticchia.

Kazimir Paić, župnik u Svetom Ivanu kod Poreča, bio je sumnjiv njemačkom okupatoru zbog suradnje s partizanima te je pobjegao u Italiju. Kasnije se u Trstu prijavio za kapelana slovenskih domobranu. Ubili su ga slovenski partizani kod Gorice, 29. travnja 1945., kad se s postrojbom povlačio prema Austriji.

Dr. Bozo Milanović sa svojim ocem
god. 1931.

jih prijatelja završeno i da se je na obzoru pojavila vaša nova sila. Kao što je do sada bilo naše doba, tako nastupa sada vaše doba. A u vrijeme vašeg rada želim da Bog očuva vas i naš narod od nesreća i teških iskušenja."

"Teška iskušenja" su nadošla prigodom zasjedanja Mirovne konferencije u Parizu 1946. godine. Ondje se Božo Mi-

Partizani su noću, početkom rujna 1944., odveli bogoslova Vladimira Vivodu i zajedno s ocem Jakovom zvijerski mučili i ubili u motovunskoj šumi. Optužili su ga za suradnju s domobranima, kojih u Istri uopće nije bilo i za koje nije znao ni da postoje. Još je nekim bogoslovima i sjemeništarcima prijetila opasnost da im se zametne svaki trag, ali se našao koji dobri Samaritanac da ih na vrijeme obavijesti te se oni mogu povući na sigurnije mjesto, koje im je pronašao tršćanski biskup Antonio Santin.

Veći danak u krvi prouzročio je u Istri njemački okupator. Stradali su: svećenik Šime Milanović, 2. listopada 1943.; franjevac Emanuele Ongaro, 4. listopada 1943.; župnik Marko Zelko, 9. listopada 1944.; župnik Fridrik Vekjet, 20. veljače 1944. u logoru smrti u Dachau; starac župnik Šime Frulić, 30. listopada 1944. u tršćanskem zatvoru te sjemeništarc Anton Kožljan, 15. prosinca 1944.

SAKRISTANI RATNE ŽRTVE

Partizani su pobili za vrijeme rata i ove sakristane: Antuna Palmana iz Gologorice, Ivana Trošta iz Šišana, Franju Božića iz Lindara, Jakova Radoševića iz Medulina te nekoliko desetaka istaknutih narodnjaka i zauzetih vjernika, koje je nemoguće navesti u ovom prikazu. Putem ratnog tiska i na sastancima, partizani su prijetili većem broju svećenika i istaknutijim vjernicima. Tu su svoju rabotu nazivali "raskrinkavanje narodnih neprijatelja", ali se prijetnje nakon rata ipak nisu ostvarile.

PORATNO STANJE

Svršetkom rata, svu je vlast u Istri preuzeala Vojna uprava jugoslavenske armije (VUJA) sa sjedištem u Opatiji. Po međunarodnom pravu trebali su i dalje ostati na snazi do proglašenja Mirovnog ugovora svi zakoni ranije države tj. Kraljevine Italije, a obzirom na djelovanje Crkve i svećenika, vojna je uprava trebala poštivati konkordat, koji je ranije bio sklopljen između Svetе Stolice i talijanske vlade. Komunističke se vlasti nisu držale tih zakona te je došlo do otvorenog sukoba između biskupa i pojedinih svećenika s narodnim vlastima. Tršćansko-koparski biskup Antonio Santin i porečko-pulski Raffaele Radossi češće su pismeno i usmeno upozoravali narodne vlasti da poštuju međunarodno pravo. A diplomatski prigovori putem Svetе Stolice kasno su stizali do Beograda, te, vjerojatno, nikako do oblasnih i kotarskih vlasti u Istri. Svećenici su prema ranijem običaju npr. trebali samo prijaviti održavanje Tijelovske procesije i održati je, ali su neki kotarski moćnici iste zabranjivali i prijetili zatvorom svećenici-

ma, koji bi zabranu prekršili. Tako je vodnjanski župnik don Radolfo Toncetich 1946. godine osobno odnio kotarskom čelniku Miji Pikuniću pismenu prijavu procesije, ali mu je isti odgovorio da ne prizna nikakve fašističke zakone i da mu održavanje iste zabranjuje pod prijetnjom uhičenja. Župnik je procesiju održao, ali su ga nakon toga već čekali pred župnim stanom čuvari reda da ga odvedu u zatvor. Dopustili su mu, ipak, da objeduje. Župnik je predvidio uhičenje te je iskoristio vrijeme objeda da preskoči vrtnu ogradu i, raniye spremlijenim biciklom, odjuri u Trst, gdje su zapovijedali saveznici. Izabrao je deset puta duži put, jer je zaključio da su milicionari već blokirali ceste, koje su vodile prema Puli, gdje su također zapovijedali saveznici. Kasnije su bijegom u Italiju spasili goli život i svećenici Ćiril Blarežina i Mirko Camlić.

SVEĆENICI PORATNI STRADALNICI

U prvim poratnim godinama dva su istarska svećenika, Talijan don Francesco Bonifacio i Hrvat vlč. Miroslav Bulešić, bila umorena od komunističke ruke.

1. Don Francesco Bonifacio

Francesco Bonifacio rodio se u Piranu 1912. godine. Kao svećenik je službovao od 1937. do 1939. u Novigradu, a od 1939. do 1946. u Krasicu kod Buja. Dok se 11. rujna 1946. pod večer vraćao kući iz susjedne župe Grožnjana, tri su ga oznaša dočekala u zasjedi te mu se od tada zameo svaki trag. Prema nekim spoznajama čuvari reda trebali su ga uhititi i dovesti u zapovjedništvo, ali su se isti pretvorili u koljače te ga ubili i bacili u neku jamu. Trojka je navodno bila i suđena u Labinu na simboličke kazne. U raznim smo arhivima bezuspješno tražili spise o postupku i presudi. Tada je Istra bila pod Vojnom upravom jugoslavenske armije (VUJA) te se arhivska građa, ako postoji, čuva u Beogradu.

Između dva rata hrvatski su žitelji Bujštine bili gotovo potalijanjeni te je hrvatski jezik bio potisnut i iz crkvene službe. U onim su župama redovito službovali talijanski svećenici koji, iako su u koparskom sjemeništu i gimnaziji morali učiti i hrvatski odnosno slovenski jezik, nisu tome posvetili osobitu pozornost. Hrvatske i slovenske svećenike biskup je redovito namještao na župama gdje je živio pretežito hrvatski narod. Za vrijeme rata i poraća, talijanski su svećenici nastavili svojim pastoralnim radom kao da se na političkoj pozornici nije zbila nikakva promjena, dok su hrvatski svećenici bili slobodniji u uvođenju hrvatskoga jezika u dijelove službe

Bože i u pučku pobožnost, dok je liturgijski jezik i dalje bio latinski.

Novim vlastodršcima i njihovoj komunističkoj ideologiji smetao je rad svakoga svećenika. Trpjeli su nešto više hrvatske i slovenske svećenike, a manje talijanske, držeći ih fašistima. Prijetnjama i izmišljotinama pokušavali su ušutkati sve zauzetije svećenike. Talijanski su svećenici između dva rata uvodili u župe Katoličku akciju i zauzeto provodili njezin program u svim uzrastima među župljanima. Tim su radom nastavili i za rata i poraća te se narodna vlast osjećala gubitnikom. Hrvatski svećenici nisu uvodili u župe Katoličku akciju jer im nije bilo dopušteno razraditi program na hrvatskom jeziku te su radije uvodili i širili Apostolat molitve, Marijinu organizaciju među mladima i druge pobožnosti. Osim toga, kad je splasnula euforija nacionalnog oslobođenja i kad su nove vlasti sve agresivnije nastupale protiv vjere, vjernika, svećenika, biskupa i Crkve, većina se naroda osvijestila, progledala kamo vodi nova ideologija i vratala se masovnjem pohađanju crkve i bogoslužja, što je za rata bilo posustalo iz više razloga.

Don Francesco Bonifacio, prema pisaniju i zapisima i dokumentima tršćanskoga biskupa, bio je blag, revan, pobožan, apolitičan i vrlo oblubljen od svojih župljan, osobito mlađih. Mučenička smrt jednog od najrevnijih svećenika u biskupiji, zaključuje biskup, može se pripisati jedino mržnji protiv vjere i Crkve. U ono je vrijeme iz oznaških redova procurila vijest o nekom popisu talijanskih svećenika Bujštine, koji su se isticali svojim radom među djecom, mlađima i odraslima i koji moraju nestati s lica zemlje. Don Bonifacio je doznao da je on bio uvršten na čelo popisa svećenika, koje će komunisti pobiti, te je subratu, koji gaje nagovarao da pobegne u Trst, odrješito odgovorio da neće nikuda bježati jer mu je savjest mirna te da će nastaviti svojim svećeničkim radom u povjerenju mu župi, što mu je odobrio i naložio i biskup Santin. I već sutradan, 11. rujna 1946. godine, budni čuvari novoga poretka pobrinuli su se da don Bonifacio podmuklo nestane.

U nedjelju, 15. rujna 1996., istarska je crkva proslavila pedesetu obljetnicu mučeničke smrti don Francesca Bonifacia, uz sudjelovanje vjernika i svećenika istarske, koparske i tršćanske biskupije. Uz domaćega biskupa, mons. Antuna Bogetića, i gosta iz Italije, biskupa Eugenia Ravignanija, koncelebriranu je misu na otvorenom predvodio papinski nuncij u Zagrebu, mons. Giulio Einaudi, dok su spojeni ploču, posvećenu mučeničkoj smrti

don Francesca, otkrila u župnoj crkvi nje-
gova braća.

Komunistički vlastodršci nisu dalje proljevali mučeničku krv među svećenici-
cima Bujštine, ali su ih i dalje progonili,
prozivali ih, prijetili im sudom i tako ih
prisilili da napuste tzv. Zonu B, tj. područje
između Mirne i Dragonje. Protjerali su i
časne sestre iz Buja, Novigrada, Brtonigle
i Umaga, dok su benediktince iz Dajle
uhitili 1947. godine i montiranim ih pro-
cesom osudili na višegodišnji zatvor te im
zaplijenili pokretnu i nepokretnu imovinu.
Pristrani talijanski pisci pripisivali su i još
danasa pripisuju Hrvatima sva zla koja su
se dogodila na Bujštini za vrijeme i poslije
rata, ali neki zapisnici i izvještaji, pohran-
jeni u osobnom arhivu tršćanskoga bis-
kupa Antonia Santina, spominju i opisuju
i neljudsko djelovanje nekih pojedinaca
Talijana kao Solierija, Galluzzija, Faville, za
kojima je tragala i talijanska policija; zatim
Grassija i Quaranta, koji su bili strah i tre-
pet u Umagu.

U prosincu 1947. godine, u Puli se
vodio još jedan montirani proces protiv
talijanskih franjevaca iz samostana sv. An-
tuna. Glavni je "krivac" u tom procesu za-
radio čak 16 godina zatvora, dva subrata
po tri godine, a samostanske su zgrade
bile nacionalizirane. Glavni osuđenik, pa-
ter Gomiero, naivno je nasjeo oznaškom
provokatoru, koji mu je potajno donio ra-
dio odašiljač za slanje vijesti u Italiju. Upu-
tio ga je u način rukovanja i uvjero ga da
će se time odužiti svojoj domovini Italiji i
Crkvi.

I porečko-pulski biskup Raffaele Ra-
dossi, Cresanin iz porodice Radislavlje-
vića, napustio je svoje sjedište na proljeće
1947. godine. On je u zadnje vrijeme do-
živio živčani slom uslijed čestih komunis-
tičkih napada putem tiska i na masovnim
sastancima; uslijed prijetnji i podmetnutih
prometnih udesa. Biskup je za sobom po-
vukao i sve talijanske svećenike i na tisuće
vjernika. Usljedio je zatim i masovan e-
kzodus naroda, čiji je broj do danas na-
puhavan. Neljudski i protuvjerski postu-
pak komunističkih vlastodržaca natjerao je i više stotina hrvatskih obitelji da suzni
očiju napuste rodnu grudu i svu imovinu
te optiraju za Italiju.

OBAVJEST

Mole se podružnice, kao i
preplatnici glasila "Politički
zatvorenik", da ukoliko imaju
brojeve 48, 49, 50, 51, 52 i 53
da ih pošalju središnjici.

PRAVO NA DIONICE

U prostorijama Ministarstva privatizacije održana je u utorak, 4. ožujka 1997. godine, prva sjednica predstavnika svih udruga, članovi kojih imaju pravo na besplatnu dodjelu dionica. Predstavnici udruga susreti su se s predstavnicima Ministarstva i s predstvincima britanske tvrtke koja je specijalizirana za predstavljanje privatizacije.

Koristeći iskustva iz istočnoeuropskih zemalja, britanski je predstavnik najavio sljedeće korake, koji za cilj imaju upoznavanje s pravima i postupkom prodaje udjela određenih poduzeća:

- objavljivanje naziva svih poduzeća namijenjenih prodaji, u jednomu svima dostupnom katalogu,
- snimanje edukativnog filma i deset emisija na lokalnim radio-postajama,
- održavanje tribina u svim većim hrvatskim gradovima,
- tiskanje brošure koja bi se podijelila svima koji imaju pravo na dodjelu dionica,
- utemeljenje Obavjesnog središta, kod kojega bi se osobno ili telefonom moglo dobiti sve tražene obavijesti,
- osnivanje središta za dodjelu u svakoj županiji,
- sve će udruge pozvati na suradnju, a svaki član Hrvatskog društva političkih zatvorenika dobit će brošuru s naputcima putem mjeseca "Politički zatvorenik",

Predstavnici HDPZ bili su nazočni na sjednici i izvjestili nazočne o ustrojstvu Društva, broju članova, mogućnostima njihova izvješčivanja te ponudili suradnju pri distribuciji informativne brošure.

Predviđa se da sve pripreme budu okončane u kratkom roku, te bi nadmetanje za dodjelu dionica započelo 5. svibnja 1997. godine i trajalo četiri mjeseca. Raspodjela bi se eventualno mogla produljiti, ostane li i nakon tog roka netko koji je zbog neobavještenosti ili drugoga objektivnog razloga ostao izvan natjecanja.

T.V.

O PARTIZANSKOM LOGORU U JASENOVCU

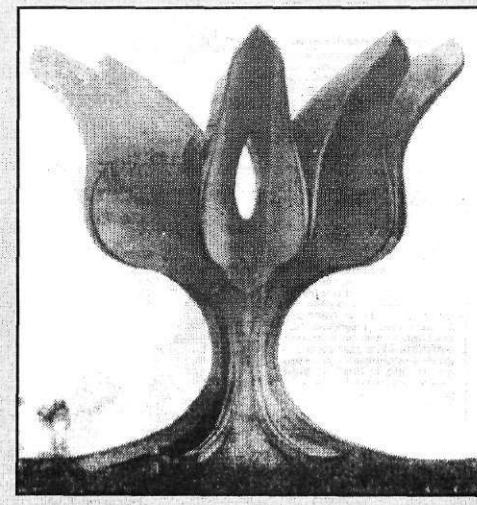
Hrvatski politički dnevnik "Vjesnik" po drugi se put u kratkom razdoblju oglasio značajnim tekstom o postojanju jasenovačkog logora i nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske. Nakon što je Stjepan Ereš za isti dnevnik izjavio da nije vido ubijanja, ali svjedoči kako je logor u ljetu 1945. bio prepun zarobljenih hrvatskih vojnika i civila, u br. 17680 / LVII od 5. i 6. siječnja 1997. godine, "Nedjeljni vjesnik" objavljuje opširno svjedočenje gospodina Slavka Bašića koji tvrdi da je, kao četraestogodišnji sudionik Križnog puta, bio u skupini koja je dovedena u Jasenovac.

Na svoje je oči u logoru vidio gomilu tjelesa, upravo pobijenih ljudi. Iz toga proizlazi da je jasenovački logor i nakon svršetka rata ostao gubilištem, stratištem

zarobljenih hrvatskih vojnika i civila. Općenito se smatra da je logor bio u funkciji do 1947. godine. Nepobjitni pisani dokazi o tome, međutim, nisu objavljeni, nego se vjerojatno brižno kriju ili su čak uništeni.

S obzirom na povijesnu (ali i političku) važnost tih tvrdnji, pozivamo sve čitatelje "Političkog zatvorenika" koji bi mogli posvjedočiti o zločinima u Jasenovcu nakon što je logor došao u partizanske ruke, da se javi redništvu.

T.J.

Deset godina od smrti ALIJE NAMETKA

DOBRI BOŠNJANIN - HRVATSKI MUČENIK

Enveru Mehmedagiću, steklišu i hrvatskom koljenoviću, pjesniku i piscu koji jasno zna i razaznaje zašto mu neki simulantni ne žele priznati njegovo hrvatsko domoljublje.

Prije deset godina umro je u Sarajevu istaknuti hrvatski pisac Alija Nametak. Kritičari su ga često zvali bosanskohercegovačkim Gjalskim, što je on na neki način i bio, mada bi najkorektnije bilo reći da je Alija Nametak najuvjerljiviji hrvatski prozni pisac koji dolazi iz bosanskohercegovačkog muslimanskog kruga, i jamačno jedna od onih književnih osobnosti koje u XX stoljeću ponajviše utječe na prozni izričaj u Bosni i Hercegovini. Navlastice upravo među hrvomuslimanskim piscima, gdje je i danas Nametku zajamčeno mjesto prvaka, barda koji gotovo da nema usporedbe. Nu, Alija Nametak (7. ožujka, 1906. u Mostaru - 8. studenoga, 1987. u Sarajevu) više je od pisača, od barda; on je hrvatski mučenik s deset-godišnjim robijaškim stazom, kako to piše Ferid Karihman, pravednik, osoba s uvišenim idealima ne samo kao pisac, nego i hrvatski domoljub. Istina, barem mi Hrvati nemamo potrebe reći da je Nametkova sudbina i kob rijetka, jer su tisuće hrvatskih vrijednih intelektualaca robijali - baš kao i Nametak - iz nejasnih, nepotrebni razloga, ali nam je dužnost pokloniti se sjeni jednog od najuspravnijih i najdosljednijih među njima. Do zadnjega je dana svjedočio svoje hrvatstvo i svoju pripadnost hrvatskom jeziku, čak i po izlasku iz zatvora, riskirajući ponovni odlazak u "butumicu", ustajao je u obranu hrvatskoga jezika, dokazujući tako da njegovo uvjerenje o Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini nije puka priča, nego nešto zbog čega je on žrtvovao svoje najbolje godine.

Prozni pisac, kritičar, eseist, autor niza studija, književno - znanstveni povjesnik, urednik, kulturni radnik, sakupljač narodnog blaga, istaknuti prosvjetni djelatnik i prevoditelj, Alija Nametak je uistinu jedna od vodećih figura islamskog književnog kruga među hrvatskim piscima. Jedan od boljih poznavatelja njegova djela, Ferid Karihman, ubraja ga u onu skupinu "novih hrvomuslimanskih snaga" koje će se javiti nakon preporoditelja Safvet-bega Bašagića, Edhema Mulabdića, Ademage Mešića, Osmana Nuri Hadžića, Rize - bega Kapetanovića, Muse Čazima Ćatića, Fehima ef. Spahe, Muhameda Bekira Kalajdžića, Džemaludina ef. Čauše-

Piše:

Ferdo ŠARIĆ

vica, Šemsudina Sarajlića, Huseina Djoge Dubravića, Hamdije Kreševljakovića, Hamdije Mulića i, kako s pravom Karihman ističe, cijele plejade hrvomuslimanske inteligencije. Mi Hrvati - katolici često, a vjerojatno i prečesto zaboravljamo cijeli niz hrvatskih pjesnika, pisaca, slikara,

Alija Nametak (1906.-1987.)

znanstvenika, političara muslimana, koji su se izjašnjavali ili se izjašnjavaju Hrvatima, a dopustili smo, nažalost, da se i pored primjera kakav je Nametkov, a koji nije usamljen, kroz onaj manje nam skloni ili neskloni nam dio muslimanskog korpusa uvuče sumnja i sumnjičavost spram onim hrvomuslimanskim piscima čiji i patriotizam i osobni doprinos hrvatskoj kulturi, politici, znanosti itd. ne samo da nije upitan, nego je gdješto (kao u primjerima dr. Asima Kurjaka, dra. Asafe Durakovića, slikara Omera Mujadžića, Osmana Berberovića, itd.) jednostavno nezaobilazan, karijatidan. O Maku Dizdaru, pak, može se govoriti kao o jednom od najhrvatskih

pjesnika uopće. Među one, kojima se nismo dostoјno odužili, i to među prvima, spada i Alija Nametak. I kao veliki pisac i kao veliki mučenik. On pripada naraštaju koji će se javiti kada će spomenuti prešasnici biti na vrhuncu snage, a neki od njih i mrtvi. Ahmed Muradbegović, Mustafa H. Grabčanović, Salih Alić, braća Dizdar, Enver Čolaković, Hasan Kikić, Rizo Ramić, da spomenem samo one najpoznatije iz toga naraštaja, Nametkovi su suputnici i suvremenici, često i suradnici. Mi i danas, u onim mlađim naraštajima imamo cijeli niz Hrvata muslimana na koje trebamo svrnuti posebnu pozornost, i koji hrvatskoj kulturi daju vrijedne rezultate svojih stvaralačkih traganja. Asaf Duraković, Enver Mehmedagić, Nusret Idrizović, Sead Hasaneftić, Osman Berberović, Salih Isaac, Tahir Mujičić, Sead Begović, Kemal Mujičić - Artham, Zijad Gračić, Amir Bukvić, Adi Ahmet Imamović, itd. imena su koja u hrvatskoj književnosti, slikarstvu, filmu, kazalištu daju zavidne i vrijedne rezultate. A ne bi bilo pošteno ne spomenuti i onu skupinu iz dijaspora: Ferid Karihman, Alija Alan Horić, Husnija Čengić, Džaferbeg i Osmanbeg Kulenović, Nahid Kulenović, itd. Pa i naše djelovanje u Bosni i Hercegovini treba biti nužno usmjereno s pijetetom koji zahtjeva ova časna plejada imena. Radi onih sumnjičavih valja podvući da su neki od spomenutih pisaca mnogo pouzdanije i svjesnije branili katoličku Crkvu nego toliki novokomponirani, navlastice među novinarima, turbohrvati, i da je ta obrana konstanta u njihovu djelu. Prvi bi mogao biti upravo Alija Nametak, ali isto ćemo prepoznati kod Ademage Mešića, Ferida Karihmana, Alana Horića, Asafe Durakovića, Envera Mehmedagića, Nusreta Idrizovića, itd. Pa time otpadaju i neke sumnje kako muslimanski pisci pišu "uglavnom o muslimanskim piscima" jer, eto, "polaze iz ultrakonzervativnih pozicija". Zamjeralo im se i zbog vjerskih knjiga na hrvatskom jeziku, što je absurd, jer ako u jednom Libanonu mogu jednakopravno dvije vjere, katolička i islamska, ako to mogu u Albaniji, pridodavši im i nešto pravoslavaca, zašto ne mogu na hrvatskim prostorima hrvatske Bosne i Herce-

govine živjeti zajedno i stvarati obogaćujući ipak i na koncu samo jednu kulturu, i tek s njom izlazeći u svijet. Na koncu, i katolički i muslimani, ili ako baš hoćete i Hrvati i Bošnjaci, imaju jednog te istog neprijatelja i on se za dugo vremena neće promjeniti. Ni sviješću, ni apetitima. O tomu treba pisati i govoriti kada se govori 0 slozi muslimana i katolika, a svaka stvaralačka energija, umnožena u borbi za samostalnost i stabilnost Hrvatske i Bosne i Hercegovine, može urođiti samo zahvalom onomu (onima) koji to radi (e). Izvan ove temeljne misli stanuju frustracije 1 kompleksi, a ni katolički Hrvati, ni muslimani Hrvati nisu baš zavrijedili da ih se, na pragu novog tisućljeća, pamti i po izjednačavanju vjerskoga i nacionalnog. Nakon toliko zajednički prolivenih krvi, pa i u ovom ratu, usprkos jednogodišnjem sukobu, koji se i nije trebao dogoditi. Zajedničko groblje na Mirogoju preorano je buldožerom upravo iz te ideje - da se razdvoji muslimane i Hrvate. Zar smo i to zaboravili ?!

Alija Nametak nedvojbeno spada u vrh islamskih pisaca Hrvata, a njegovo rodoljublje zavrjeđuje naše vječno sjećanje i neizmerno poštovanje. Čini se da je on već po "genu" imao stanovite književničke predodređenosti, jer mu je po majci prapradjed glasoviti pjesnik na turskom jeziku Husein Čatrna (XVII. st.), a u svojem vrlo utemeljenom eseju - studiji o Nametku-Ferid Karihman piše da se i Hasan Nametak, otac Alijin, bavio književnim radom, dok za brata mu Abdurahmana znamo, isto kao i za sina, Fehima Nametka.

Rođen, dakle, u onoj hrvatskoj islamskoj kući, koja je odavna znala što je knjiga i njezina vrijednost, darovit i supertalan, Alija Nametak propisat će još u osnovnoj školi, s kojih dvanaestak godina. Sa šesnaest će godina poslati prve suradnje; nu, već sa 12 godina on će u smotri Muhameda Bakira Kalajdžića "Biser", objaviti narodne pripovijetke. U rodnom Mostaru završit će mekteb (muslimanska osnovna škola od tri razreda). Potom će završiti gimnaziju, a u Zagrebu će upisati filozofski fakultet, odsjek južnoslavenskih književnosti. Sam Nametak, međutim, držao je da je u hrvatsku književnost ušao točno na svoj rođendan 1926. godine, kada mu je objavljena "Crvena pjesma". A već sa 22 godine dobit će prestižnu nagradu Društva hrvatskih književnika za najbolju novelu - "Podne". Kada se 1928. vratio u Mostar, ne našavši posla, Nametak se zapošljava u Sarajevu, gdje će najprije biti srednješkolskim profesorom. Iza sebe već ima suradnju u "Novom Beharu" (koji će i pokrenuti i uređivati), "Savremeniku", "Književniku", "Viencu", "Novom

vijeku", itd. Dakle, sve uglednim književno - kulturnim listovima toga doba. U to doba, kada se nađe u Sarajevu, Nametak već predstavlja mlado, darovito ime. A kada se u Sarajevu pojavi karizmatska osoba Tina Ujevića, oko njega će se, među ostalima, okupiti i mladi muslimanski pisci. Ferid Karihman o tomu ovako piše: "... dolaskom i boravkom Tina Ujevića u Sarajevu (1930 - 1933) i suradnjom njega i Frane Alfirevića u "Novom Beharu", predstavna muslimanska književna atmosfera u Sarajevu naglo poboljšava, usprkos činjenici, da je u Sarajevu još uvijek ušaćena prorežimska, poluslužbena, jugounitaristička, balkanska malograđanstina "Grupe sarajevskih književnika". U to će vrijeme Alija Nametak objaviti prvu svoju knjigu, zbirku novela "Bajram žrtava". Prvotni naslov toj zbirci bio je "Hrvatski istok". Nu, vjerojatno su jaki razlozi natjerali Nametka na promjenu tog naslova. Istina, on će već do tada imati i nekoliko objavljenih studija o muslimanskim pismima Hrvatima; nu, prvo umjetničko djelo, koje će objaviti, bit će "Bajram žrtava". Čim izide iz tiska, mnogi će hrvatski književni kritičari dočekati Nametkovu knjigu s oduševljenjem, a tada će i dobiti nadimak "bosanskohercegovački Gjalski". Taj će mu nadimak dati Josip Horvat, nazivajući ga "pjesnikom starih krovova i plemičkog - begovskog propadanja". I drugi će kritičari pisati o toj knjizi vrlo pohvalno: dr. Mate Ujević, Krešimir Georgijević, Olinko Delorko, Radoslav Glavaš, Rasim Filipović, i dr. Čak će ga i prorežimski nastrojeni Eli Finci ubrojiti među "one jače muslimanske pisce, koji su uspjeli obilježiti svoje lično mjesto u književnosti". Ma koliko Fincijeva sintagma "lično mjesto" sličila na pojmove "lični opis" ili "lično i personalno" mučkalicu, ipak je dobro znati da je čak i on, inače u polemici s Tinom Ujevićem i oko islamskih pisaca, priznao makar toliko.

A kada objavi zbirku pripovijesti "Dobri Bošnjani", opet će kritika potvrditi svoj prvotni sud. Vladimir Jurčić, Rizo Ramić, Radoslav Glavaš, Ismet Žunić, Vinko Nikolić, Ladislav Žimbrek, Vilim Peroš, Kasim Gujić, te još neki pisci, dočekat će Nametkovu knjigu s komplimentima već zrelom mladom piscu koji ima još toliko toga reći. Najzanimljivu misao izreći će tada Ivica Mežnarić, koji će reći da se Nametak u osnovi razlikuje od Ive Andrića, a još više od Novaka Sirnica. A Dušan Žanko Nametku će staviti vijenac mladoga barda na glavu, bez ikakva suzdržavanja. "Nametak se odavno afirmirao kao čvrst, siguran pripovjedač", kaže Žanko i nastavlja: "Posjeduje dva velika književna dara: dar divna jezika, kojim ga impregnira sredina, iz koje je izrastao i

kojim izražava puninu života, bosanski odmjereni i duboko, te dar izdiferenirana opažanja i najsitnijih detalja." Potom Žanko piše hvalospjev Nametkovu osjećaju za detalj i detaljiziranje, što ga, nastavlja Žanko, čini popularnim piscem u kraju gdje je rođen i najtipičnijim hercegovačkim književnikom. I Ismet Žunić će, istina više suzdržano od Horvata, Mežnarića i Žanka izreći slične pohvale, pa će napisati kako Nametak "već nešto znači u hrvatskoj književnosti" i da je, uz Kikića, Sirnića, Andrića, Muradbegovića, Humu, Šopu i druge "representant književnosti gdje nastavaju dobri "Bošnjani". "Bajram žrtava", spomenimo, izlazi 1931. a "Dobri Bošnjani" 1937. godine. Rat će već biti u punom jeku kada će Alija Nametak objaviti svoje knjige novela "Ramazanske priče" i "Za obraz". I opet će se pojaviti cijeli niz kritičara koji će proširiti broj onih koji će pisati o Nametku, a za kuriozum treba spomenuti da se tada kao kritičar javlja i mladi, dvadesetdvogodišnji Ivan Raos, kasniji veliki naš satirik. Ali je ipak najvažnije to da Nametak ulazi u glasovitu "Plodovi srca i uma" dra. Mate Ujevića, a 1944. i u Ježićevu "Hrvatsku književnost". S nepunih 40 godina Alija Nametak postaje hrvatski klasik. Njegovo mjesto u hrvatskoj književnosti, govorilo se, stoji uz bok nacionalnih značajeva: Milutina Cihlara Nehajeva, Mile Budaka, Antuna Bonišića, Ive Lendića, Vinka Nikolića, Ismeta Žunića, i dr. Nu, Ferid Karihman kazuje da je češće navođenje uz pisce koji pišu o problemima Bosne i Hercegovine, te spominje Ahmeda Muradbegovića, Jakšu Kušana, Saliha Alića, Hasana Kikića, Novaka Sirnica i Zvonimira Šubića. Danas bismo ipak mogli bez sustezanja reći da Nametak podjednako pripada i jednom i drugom krugu pisaca, s tim što mu ime među istaknutije kako god da estetski upitnik postavimo. Jednostavno, Nametak je rasan pisac, pučka izraza i jake narativne snage, uz to rječit i dojmljiv u svojem nizanju, kako reče Žanko, detalja. On je jednako barakan koliko je i pisac muslimanskih običaja. Jednako pripada sljednicima drugog naraštaja Moderne koliko i autorima ruralnih ozračja. Nu, prije i iznad svega Alija Nametak spada u red onih majstora pera koji su zdravim, sočnim pučkim jezikom ispisali u hrvatskoj književnosti ponajbolje njezine stranice. Od Janka Leskovara i Ivana Kozarca do Mile Budaka i Marka Uvodića, od Slavka Kolara do Ivana Raosa, taj niz naših vrsnih pripovjedača tzv. "ambijentalne ili ruralne proze", ostvario je takva majstorstva, da se još samo u Hrvatskoj može dogoditi da se ponajboljem u njenoj umjetnosti podsmjehuju previše revni "građanski" kritičari. Majstorstvo jednog Dinka Šimunovića

ili jednog Gjalskog, Kozarca ili Leskovara, Budaka ili Nametka, Uvodića ili Raosa, bila bi na diku svakom narodu, baš kao što je na diku Francuzima Daudet, Talijanima Pirandello, Švedanima Björson itd. Tek snobovi ili loši ljudi (a pamtim i jedan pamflet jednog takvog nadrikritičara u "Slobodnoj Dalmaciji" protiv Mile Budaka, koji je prije boljševička paranoja nego prikaz njegova književna ili političkog djela (a nadrikritičar je pretendirao da obuhvati i jedno i drugo) dok je cijela estetika rečenog ekshibicionista u prežderavanju na relaciji Zagreb - Beograd! I danas!) ili pak sluge i slavoserbi mogu zanemariti ono osnovno u djelu, u životu ovakvih majstora: pismo. I kada kažem pismo, mislim: vještina. Kada kažem vještina, mislim: umjetnost. Kada kažem umjetnost, mislim: analiza. Kada kažem analiza, mislim: kritičarska čast i poštenje. A kada govorimo o tomu, onda treba ostaviti ideologiju po strani. Ljepota riječi, njezin smisao, poruka, ne u nekom fabuloznom ili kakvu drugom smislu, nego u smislu onog zaumnog i transcedentnog, meditativnog i metafizičkog, što jezik u pravilu nudi i daje.

A Alija Nametak tako je popljuvan 1945. kada je završio u zatvoru, dobivši dvadeset godina strogog zatvora i odobravši punih deset godina. Nu, o tome nešto kasnije. Ferid Karihman naziva portretno Nametkovo djelovanje "prigušenim", što je u biti velika istina, ne samo za Nametka, nego za do jednog pisca koji je u to doba ili kasnije dopao robije. Bit će to dvadeset godina okrutne šutnje i ignoriranja, koje je trebalo izdržati. Svaka-ko, tek nakon deset godina robije i još deset godina šutnje, prvi put će se pojavit u javnosti u "Panorami hrvatske književnosti XX stoljeća" 1965. godine. Ovu knjigu priredit će dr. Miroslav Vaupotić, a već iduće, 1966. u Zagrebu će mu "Znanje" tiskati knjigu "Plava trava zaboravka", s predgovorom dra. Dubravka Jelčića. Karihman će pisati da ga se u Hrvatskoj nitko kroz 20 godina nije sjetio spomenuti, a taj Karihmanov tekst izići će u "Hrvatskoj reviji" 1988. godine i on će reći: "... dok ga se u Bosni i Hercegovini ne spominje sve do dana današnjega iz dobro poznatih protuhrvatskih i protuislamskih šovinističkih, mržilačkih poriva". I priznat će Karihman da se Nametka jednom sjetio tek Mak Dizdar, ali i on više uzgred, nego što je stvarno zapisao više od crtice u kontekstu jednog od svojih tekstova. Koje četiri godine nakon Karihmanova teksta o Nametku, dogodit će se ponovni pokolj muslimana u Podrinju, a godinu dana nakon toga zbit će se i neželjeni jednogodišnji sukob.

Dakle, punih pet godina prije velikosrpske agresije na Bosnu i Hercegovinu, umrijet će Alija Nametak, objavivši prije toga u Zagrebu još roman "Tuturuza i šeh Meco" te uz njega još nekoliko probranih priča. Ovo će biti tiskano 1978. u Matici hrvatskoj, čijim je članom radnikom i u upravi sarajevskog pododbora bio dugi niz godina. Spomenimo da je još 1969. u ediciji "Pet stoljeća hrvatske književnosti" tiskano njegovih 14 priča i dva eseja, na 108 stranica, skupa s predgovorom dra. Dubravka Jelčića, što je sramotno malo za autora vrijednosti Alije Nametka. U toj knjizi skupa s njim su još Ahmed Muradbegović, Ante Dean i Jakša Kušan. I za njih možemo reći isto što i za Nametka. Tiskani su na toliko malo prostora kao da ih se htjelo obezvrijediti i poniziti.

Pored književnoga rada, Alija je Nametak dosta pisao i o hrvatskim piscima islamske vjeroispovijedi, posebice o Safvet - begu Bašagiću, Osmanu Nuri Hadžiću, Edhemu Mulabdiću, a pisao je i povijesne teme, kao naprimjer o Gazi Husrev - begu, kao osnivaču Sarajeva, te o njegovoj džamiji, zatim o Husein kapetanu Gradačeviću, o arhitektonskim spomenicima turskog razdoblja u Mostaru te "Znameniti Hercegovci u Turskoj carevini". Bio je aktivan član Matice hrvatske, niza muslimanskih društava, kao npr. Hrvatskog muslimanskog društva Naša uzdanica, a surađivati će i u "Napredkovim" edicijama, dok će još 1930. prirediti za tisak studiju o Musi Čazimu Čatiću (također u okviru spomenutog hrvatskomuslimanskog društva, i to u njihovu kalendaru). Njegova književnička i pros-vjetna djelatnost preširoka je da bismo ju na ovom mjestu mogli opisivati. Nu, i ovo je dostatno da upoznamo jednog od najvrasnijih hrvatskih pisaca koji su se pojavili između dva svjetska rata, a potvrdili upravo u tom vremenskom okviru, dajući svoj zapažen doprinos hrvatskoj kulturi.

O samom Aliji Nametku i njegovu djelu, pored svih nevolja i prešućivanja, pisalo je dosta autora. A uz Ferida Karihmana, vjerojatno je najutemeljenije o Nametku pisao dr. Dubravko Jelčić. Bilo bi nepravično ne navesti neke od njegovih misli o Nametku piscu. Tim prije što bismo rado da smo te misli mi sami podpisali, jer govore o biti Nametkova umjetničkog dara i nadahnuća; jer nešto slično 0 njegovoj prozi čutimo ili mislimo i sami. Kaže Jelčić: "Jedinstven je, neponovljiv način na koji je Nametak kreirao najbolje svoje novele; čudesna romantika, kojoj je ovaj svijet podjednako sklon i danas kao 1 u prošla, stara vremena, prenaglašeni senzibilitet koji je u ovim ljudima (Nametkovim junacima, op. F. Š.) uvijek aktivan i koji nikada ne zataji, onaj specifični

mentatitet, konzervativan, tradicijama okovan, vjerom i običajima ograđen od svoje najneposrednije okoline, čvrst i postojan u svome, a istodobno beskrajno tolerantan prema tuđim shvaćanjima - sve to, i ne samo to, dolazi do izražaja u Nametkovu nevelikom novelističkom opusu ..." A dr. Jelčić ustvrdit će da su ponos, skromnost i poniznost tri osnovne etičke vrline ovoga rasnoga pisca i da se kod njega ta svojstva ne protive jedno drugom. I jedno izvanredno lucidno za-pažanje dra. Jelčića: "Prikazujući - za razliku od Andrića - isključivo bosansko-hercegovačku stvarnost između dva rata, njen sukob s tradicijom, Nametak je pisao 0 njegovoj sadašnjosti, dok su mu simpatije i nehotice bile na strani prošlosti. On je pjesnik staroga muslimanskoga života ..." Ali ovo, da je pisao o sadašnjosti i za sadašnjost, pače za budućnost, a da su mu simpatije i nehotice bile na strani prošlosti, najveća je istina, ali i najbolja potvrda tipičnosti hrvatskog mentaliteta. Nije, naime, sam Nametak zatečen u ovoj Jelčićevoj misli. Od Josipa Eugena Tomića do Ivana Aralice, od Ivana Viteza Trnskog do Dževada Karahasana, pa, ako hoćete i Tita Brezovačkog ili Matije Antuna Relkovića, kod hrvatskih pisaca stanova-nita nostalgična crta provlači se uvejk, kao dio mentaliteta, još više temperamenta, i samim time ova Jelčićeva misao ima univerzalno značenje, posebno baš za hrvatske prozne pisce. Nametak je po svemu, čini se, bio sam Dobri Bošnjanin 1 prava je nepravda da jedan tajko visoko etičan čovjek završi na dugogodišnjoj robiji a da mrava ne zgazi, nikom ružnu riječ da ne kaže. Pače, zadržao je u Hrvatskom državnom kazalištu u Sarajevu i one Srbe koji su htjeli ostati, i uistinu se ni o koga nije ogriješio. Pa ipak, osuđen je na 20 godina, od čega je 10 odležao. O književnoj pak nepravdi prema Nametku Ferid Karihman navodi dva prilično ilustrativna primjera. Naime, u književnom pregledu, hrestomatiji bosanskohercegovačke književnosti, koju je priedio Branko Miljanović, od 28 pisaca XIX i XX stoljeća ni manje ni više nego 16 je Srba, 1 "Jugoslaven" (Andrić), 9 Hrvata i 2 Židova. Kada 1967. poznati kroatofob Vuk Krnjević od 18 pisaca odabire 10 Srba, 8 Hrvata, 1 Židova i 1 "Jugoslavenu". S tim što će se on razići s Miljanovićem u odabiru pisca muslimana. Umjesto Muradbegovića izabrat će Nametka. Nametkov usud bit će stalno takav od 1945. pa do danas.

Bivajući Hrvatom i ističući to, Alija Nametak kao takav biva prepoznat od Hrvata obje vjere, i jako će se protiviti Mačekovoj podjeli Bosne. Inače nije volio mačekovštinu, i bio je jasno starčevića-

nac, sa svim uvažavanjem onoga što je i kod Radića bilo presudno u govoru o Bosni i Hercegovini. Kada započne rat, on će zapravo biti u fazi svoga dotada najvećeg i najplodnijeg razdoblja. 1942. završava u Sarajevu gdje biva povjerenikom za kazalište, a upravo će on promijeniti ime kazalištu. Kada dođe Ahmed Muradbegović, da bi bio intendantom, dočekat će ga sve pripremljeno, uz niz od desetak novih predstava, a Nametak će ga uvesti u posao tako da će Muradbegoviće s lakoćom ući u sve tajne. Tada se Nametak vraća svom književnom radu. I on će tih godina, između 1941. i 1945., raditi neprekidno. Jaka izdavalачka djelatnost u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske odrazit će se u svim porama života, a Nametak će tih godina postati pisac učen u školi. Bit će u naponu snage, a njegova je djelatnost sveprisutna: od književnosti, kazališta, preko kritike i studija o književnosti i povijesti, te prosvjete u najširem smislu riječi. Preimenovati "Narodno pozorište" u Sarajevu u "Hrvatsko državno kazalište" uspijeva uz pomoć državnog povjerenika za Bosnu Hakije Hadžića, a njegov repertoar usmjerit će prema europskim vrijednostima. S rasapom Nezavisne Države Hrvatske ovo se plodno razdoblje prekida te slijede teški, mučenički dani za Aliju Nametku. Osuđen je na 20 godina teške tamnica, od čega je deset odležao. Dvadeset godina ime mu ne će biti spomenuto u javnosti. A samo umjetnici, osobito pisci, znaju što to znači. Ferid Karihman, u svojoj studiji o Nametku, navodi ovu anegdotu iz vremena Nametkova robjanja: u posjetu zatvoru u Zenici, koji je zbog utamničenja mnogih hrvatskih intelektualaca obje vjere zvan "najpametnijim mjestom u Bosni", došao je pisac i Titov gromovnik, kako ga naziva Karihman, i pitao Nametku: - A koliko ste Vi osuđeni? - Dvadeset godina, odgovori Nametak. Čolaković je navodno na to rekao: - Mnogo, mnogo ... Na što je, prema Karihmanu, Nametak rekao: - Ne možete vi mene nikada toliko osudititi, da ja ne bih mogao izdržati! Zatim Karihman navodi kako je stari robiš Čolaković na ovo ostao bez riječi. Međutim, na ovaj je Karihmanov navod reagirao Nametkov sudrug iz Zenice, Stjepan Buconjić, u jednom od sljedećih brojeva "Hrvatske revije", gdje je Karihmanov tekst objavljen, Buconjić je donio svoju verziju, za koju tvrdi da joj je bio očevicem.

On priča kako se s Nametkom upoznao 1945. u Zenici u zatvoru, te u svezi s njim donosi svoju verziju toga razgovora Nametka s Čolakovićem. On piše: "Bio sam u istoj sobi s Alijom, kad se na vratima pojavio Čolaković i odmah obratio Aliji Nametku ovim riječima: "A,

bolan, Alija, kako i ti ode u ustaške vode?" - "Koliko si osuđen?" - "Šesnaest godina (a ne 20, kako piste u HR; ispravlja Buconjić Karihmana i "Hrvatsku reviju", da li s pravom?! op. F. Š.); to će ja odležati na jednoj stani" - "E pa lezi; dok sam ja predsjednik u B-H ne ćeš izići iz zatvora". Potom Buconjić dodaje: "Čolaković je izšao i odmah napustio "staklaru", te dodaje i ovo: "Svaka je druga verzija netočna, jer sam ja još živi svjedok. Na to se zaklinjem, kako Bogom, tako Allahu." I mada je Buconjićeva verzija vjerojatno bliža istini, jer je on svjedokom, autoru ovih redova više se dopada, a i više je literarna ova Karihmanova. Bilo kako bilo, Nametak je odrubliao deset godina i dvadeset godina bio izvan bilo kakva književnog i javnog opticaja, dugo vremena po izlasku iz zatvora bez posla, a mogli bismo slobodno reći da je ta šutnja trajala i više od 20 godina, sve do pojave njegova izbora u "Pet stoljeća hrvatske književnosti". Nu, ni to nije neki osobit izlazak, i možda će tek knjiga iz 1978. "Tuturuza i šeh Meco" dati već ostarjelom Nametku kakvu takvu zadovoljštinu, mada je najbolje godine uistinu zauvijek izgubio. Nu, njegova žrtva nije ostala bez odjeka i ona danas ima posebnu cijenu. I Nametak je jamačno jedan od onih koji se među prvima imamo sjetiti danas, kad imamo državu. Taj borac za Hrvatsku i Bosnu, borac za hrvatski jezik, koji nije video razlike između govora u Hrvatskoj i Herceg Bosni, koji ni nakon deset godina tamovanja i dvadeset godina prešućivanja nije pristajao da se na njegov tursko - hrvatski rječnik doda ono "srpskohrvatski". Nu, ipak je popustio, vjerojatno pod pritiskom prijatelja, koji su ga nagovarali da pristane na taj kompromis, jer je i to bilo bolje nego da ga opet uštakaju ili odvedu na robiju. Ali čak ni taj kompromis, u vrijeme kada neki hrvatski pisci rade puno veće kompromise, nije i ne može umanjiti značaj, postojanost i ljudsku uspravnost Alije Nametka. Vukući korijene od šukundjeda Huseina Čatrniće, zvanog Husami, dakle iz najljepših izvora hrvatske alhamiade književnosti, sin oca pisca i otac sina pisca, Alija Nametak tako unosi cijelu jednu zlatnu nit u hrvatsku književnost, a njegovi islamski junaci, isprepleteni s katolicima, njegova blaga satira i humoreska stvarnost teške zbilje, kako dr. Jelčić s pravom reče čudesna lakoća i vještina pisanja, ostavit će jedan od najljepših tragova književnosti naših islamita u hrvatskoj književnosti, i značiti isto onoliko koliko to znači suptilna i rafinirana proza hrvatskog Židova Isaka Samokovlije, ili pak katolika, malo spominjanog, nu, izuzetno vrijednog i za Hercegovinu značaj-

nog pisca Ivana Septe. K tomu, Nametak je bio jedan od onih islamskih pisaca koji je dobro razumio ne samo poziciju muslimana, nego i katolika u povijesnom kontekstu, i ne samo u odnosu na velikosrbijansko zlo. Kao da se riječi Ante Kadića objavljene u istom broju "Hrvatske revije" kad i Karihmanov tekst tiču i Nametkova razmišljanja o povijesnom kontekstu hrvatskih muslimana u Bosni i Hercegovini: "Muslimani bi se trebali uživjeti u kožu Mažuranića, kad je pjevalo to velebno djelo (misli se, naravno, na "Smrt Smail - age Čengijića", op. F. Š.), kad je većina naših naroda doista čamila pod turskim jarmom i kad je val oslobođenja bio zahvatio naše krajeve. Mažuranić nije pisao protiv Turaka kao Muhamedovih vjernika, već okrutnih tlačitelja. Kad se bosanski Muslimani istovjetuju s Turcima, krivnja nije na Mažuraniću". To je istina. Kao što je istina da je Nametku, Muradbegoviću, Salku Aliću, Karihmanu, Horiću to uvijek bilo jasno.

Alija je Nametak pripadao onom najužem krugu bosanskohercegovačkih muslimanskih pisaca koji je jasno shvaćao i branio katoličanstvo Hrvatske i Hrvata, dok su ga razni renegati, poput V. Novaka, izdavali, izlazeći iz popovskih redova izravno k četničkim ideoložima, (primjeri Đure Vilovića, Bogdana Pecotića, itd.). Zato govoriti o Nametku danas znači govoriti o europski usmjerenu i odgojenu piscu, autoru koji poput mnogih rasnih pisaca islamske vjeroispovijedi u raznim narodima Europe pridonosi europskoj kulturi i njezinu tisućljetnoj otvorenosti i transparentnosti. Jer je jedino takva Europa mogla ostvariti svoje najviše procvate. Pa i danas, kada se u Vječnom Rimu (podkraj 1990.-te) događa spektakularna izložba "Otomanska umjetnost u vrijeme Sulejmana Veličanstvenog", gdje je u više radova predstavljen i boj na Sigetu, kao i sam Nikola Žrinski Sigetski, mi Hrvati katolici morali bismo se ugledati u one čije nam viševjersko zajedništvo govoriti o tomu što nismo još u potpunosti naučili. Poput Ismaila Kadare, Rexepa Oosje, Envera Gjergjekua, itd. Alija Nametak jest pisac s islamskim štimom ali i dubokom sviješću o pripadnosti zapadnom, europskom civilizacijskom i kulturnom krugu.

Vrijeme je da se Hrvati, katolici i muslimani, i to baš u Nametkovu Mostaru, jednim komemorativnim, znanstvenim skupom oduže ovom bardu hercegovačke proze jer mučenici, sveci, kakav je bio Alija Nametak mogu najviše napraviti na zblžavanju dva nepotrebitno odijeljena korpusa, zblizići ih barem toliko da shvate kako im je i neprijatelj zajednički, i budućnost neizbjegno povezana.

JERKUŠA U ZAGVOZDU KOD IMOTSKOGA, GUBILIŠTE VIŠE OD 40 HRVATA

Jerkuša, dolac nadomak Zagvozda kod Imotskog, pola je stoljeća skrivaost kosti četrdeset hrvatskih mučenika iz Imotskog, Vrgorca i Makarske. Obijesni su ih pobjednici okrutno ubili puno nakon svršetka svjetskog rata, u jesen 1946. godine. S Vinkom Škevom, sinom jednog od ubijenih, koji od 1959. obilazi grobište i krišom čuva uspomenu na nedužne žrtve, razgovarao je Vladislav Perić.

Krvavu isповijed o ubojstvu oca od partizanskih vlasti 1944. godine na Jerkuši (Zagvozd) ispriopovijedao nam je Vinko Škeva.

Rođen sam u Donjim Vinjanima 18. rujna 1935., u obitelji sa četvero djece. Završio sam školu učenika u privredi. Kao dijete od osam godina zapamtio sam ubojstvo moga oca od partizanskih vlasti. Tom prigodom ubijeni su i očevi drugih sinova - njih još 18 s prostora Imotske krajine i 22 s prostora Vrgorca i Makarske, na već poznatoj krvavoj Jerkuši. Razlogom je mojoj krvavoj i tragičnoj isповijedi nepravedno pogubljenje hrvatskih domoljuba, kojima je bez mogućnosti da se brane, oduzet život. Na temelju lažne optužnice, kako su to samo partizanske vlasti znale, navodno, da je moj otac Ivan Škeva **"od pada Jugoslavije do oslobođenja bio neprestano u službi okupatora kao ustaša, a 1941. pohapsio oko 90 pravoslavaca i sudjelovao u pljački njihove imovine i paljenju kuća; dakle, počinio djelo narodnog neprijatelja i ratnog zločinca iz čl. 13. i 14. UVS."**.

Tu lažnu optužnicu, kao i ostale, konstruirao je **Vojni sud VIII. korpusne Vojne oblasti, Vijeća Komande Biokovsko-neretvanskog područja**.

Sve ono što smo proživjeti moja majka i ja te moja braća pokušat ću ispričati, držeći se činjenica, s obzirom na to da još ima dosta nepoznatih podataka oko ubojstva hrvatskih domoljuba na Jerkuši.

Uvečer, 11. studenoga 1944., svih 19 zvјerski poubijanih domoljuba bili su zatočeni u prostorima Stare općine u Imotskom. Zapovjednik sprovodnice, koji je bio nad zatočenima u zatvoru, služio je vojsku s mojim ocem. Bio je to jedini razlog zbog kojeg je u skrovitosti poslao poruku mojoj majci da žurno dođe te da ponese jedan duži konopac. Poruka je stigla u strogoj tajnosti. Mater je odmah uradila prema naputku te ponijela kono-pac. Prigodom susreta majke sa zapovjednikom sprove-

Razgovarao:

Vladislav PERIĆ

jednikom sprovodnice, kazao je: "Sprema se pogubljenje svih 19 zatočenih - **pustit ću ga da bježi, a samnom što bude.**" Usprkos takvoj odluci zapovjednika sprovodnice (očevog kolege i prijatelja iz vojničkih dana), otac ni pod koju cijenu nije htio bježati, tvrdeći da nije никакvo zlo napravio te da se ne boji никакva suda i pravde. Videći da on uistinu neće bježati, zapovjednik je ostavio jedan automat i otvorena vrata zatvora s oz-

Devetnaest već osuđenih na smrt, bez suda i pravde, jer presuda koju ovdje donosimo, najvjerojatnije je napravljena kasnije, nakon izvršenog zvjerstva - ubojstva bespomoćnih hrvatskih domoljuba, stiglo je na posljednju postaju - stratište JERKUŠU, odakle se više nikada nisu vratili.

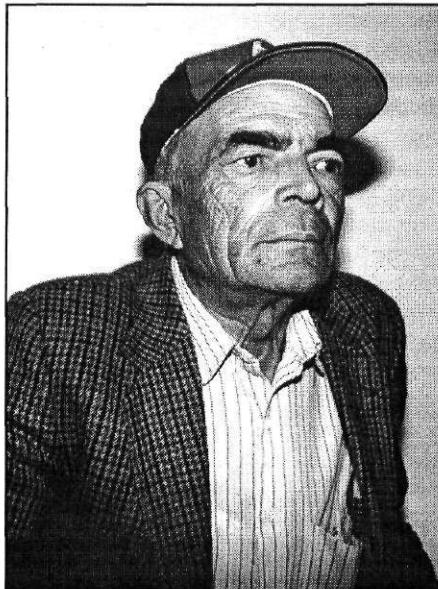
TRAGOM VIJESTI O POGUBLJENJU 19 DOMOLJUBA

Istoga dana moja je majka otišla kod zapovjednika pitati gdje su odvedeni zatočenici. On je kratko i ljutito (s mržnjom) odgovorio: - **U Zagvozd - i svi će biti ubijeni!**

Čuvši to, majka je brzinula u plač i tako uplakana i prestravljenja, s još tri žene, krenula u Zagvozd te došla pred partizanski odbor moleći za razgovor sa sekretarom odbora, s jedinom nakanom: dozнати gdje je otac, što se dogodilo?

U tom odboru sekretar i jedan član bili su Vinjančani. Mater je pitala (zaiskala): - **Gdje je moj Ivan?**

Sekretar je cinično odgovorio: - Odvezen je na Okružni sud u Split. A već su zapravo bili odvedeni i strijeljani na Jerkuši bez ikakve presude. Budući da se već mračilo, a u želji da još nešto dozna, majka je potražila prenočište kod jedne Zagvožđanke. Kad je ušla u kuću, žena je bila sva modra i podbula od udaraca, a krvavi podljevi prekrivali su sve vidljive dijelove tijela. Moleći je za prenočište, pitala je tko ju je tako istukao. Tek je tada Zagvožđanka započela svoju krvavu isповijed. Kazala je: - Jučer ujutro sprovodili su skupinu od dvadesetak ljudi, vezanih u žicu (dva po dva). Žica je bila četvrtica. Jedan od tih svezanih žicom pitao je u mene vode - na što sam ja uzela bukaru, želeti mu dati vodu, a jedan je sprovodnik udario šakom po bukari te sam pala. Tako su razlučeni i mene poveli zajedno s njima, pa sam vidjela što su sve radili, kako su tukli, kasapili i ubijali...

Vinko Škeva: kao osmogodišnjak upamlio sam očevu smrt na Jerkuši.

Snimio: V. Perić

biljnim rizikom da svi zatočeni pobegnu. Ipak, to se nije dogodilo. Nitko od zatočenih nije htio bježati. Radi razumijevanja svih događanja, dodaо bih podatak da je zapovjednikom bio Vinjančanin.

Konačno, 11. studenoga 1946., tijekom noći, stigao je autobus. Vozio ga je pokojni Mate Glavaš. Ukravši svih devetnaest zatočenika, krenuo je put Zagvozda.

PREMA JERKUŠI ...

Sprovodnik, koji je također bio Vinjančanin, kada se moj otac pri prijelazu preko jednog zida spotaknuo, u bijesu ga je snažno udario kundakom po glavi, te rekao: Suniću! (uz psovku) Danas ti je zadnji dan.

Taj sprovodnik, moj Vinjančanin, i danas je živ, a sudjelovaо je u ubijanju 19 hrvatskih domoljuba.

Zagvođnjaka priča mojoj majci kako je upamtila upravo nadimak Sunić. Tako je moja majka, doznavši skoro sve, odlučila da će rano jutrom otići na mjesto pogubljenja. Jedna pastirica pazila je da ih tko ne otkrije dok su one bile na tom stratištu.

Kad su došle u dolac, gdje je smaknut moj otac s još nekolicinom, dva su se psa otimala za nogu jednog ubijenoga. Budući da nisu znali čiji je to dio tijela, otkopali su kamenje.

Bio je to **Mijo Rudež (Galušić)**. Tako su nastavili s otkopavanjem i otkopali sve do jednoga. Jedini bez glave bio je moj otac (glava mu je bila smrskana).

Od tih žena, koje su otkopavale s mjom majkom, još je jedna živa. Na kraju, sve su ponovno zakopale iz straha, te se drugim putom vratile natrag. Uz put, u račvama jednog kljena moja je majka opazila odsječenu glavu. Popevši se na liticu pored, našla je tijelo iza i na njemu dokumente s pečatom općine Vrgorac.

Majka mi je kazala da je taj bio Dusinjanin. Potom je otisla kući s točnom istinom o **sudbini ubijenih Hrvata, 19 Imočana, 22 Vrgorčana** i Makarana na stratištu - JERKUŠI. Tek od moje majke rodbina i obitelji ubijenih doznali su istinu 0 sudbini svojih najmilijih.

"JESI LI ZNAO DA ĆE NJEGOV SIN ISPRIČATI CIJELU KRVAVU PRIČU"

Čitajući presudu ubijenih na JERKUŠI, lako je zaključiti koga su partizanske vlasti željele likvidirati. Sve odreda su to trgovci, profesori, policijski i seoski glavari. Ipak, kazao bih ubojici, koji je zvijerski ubio mog oca i osudio na smrt moga brata od 16 i pol godina: - Jesi li slutio da će njihov sin i brat danas ispričati cijelu krvavu priču, cijelu istinu o zvjerstvu, o ubojstvima na JERKUŠI, gdje su mučki ubijeni 19 Imočana, 22 Vrgorčana i Makarske.

HODOČAŠĆA NA GROBOVE UBIJENIH DOMOLJUBA ZA VRIJEME KOMUNISTIČKE STRAHOVLADE

Moja ispovijed se nastavlja. Još od 1959. godine redovito sam hodočastio na očev grob u Zagvozd (Jerkuš), odnosno na lokaciju gdje su s mojim ocem ubijena još dvojica. Sve od 1959. do 1978. na Mrvi dan nosio sam cvijeće i svijeće na te grobove, a 1978. mi se priključio **Ante Topić "Glavar"** i **Ivo Penović**. Već 1980. godine razmišljao sam nekako urediti te grobove, pa sam odlučio betonirati ta tri groba, odnosno tri "rupe". Najprije sam morao kaldrmati taj neugledni prostor, a kad je došao dan betoniranja, poveo sam još trojicu mojih ljudi da što brže uradimo posao, jer smo to trebali obaviti prije zore.

I uradili smo s nedjelje na pondjeljak. Bila je srijeda poslijepodne, kada je došao jedan moj Vinjančanin, te mi rekao da ne idem u Zagvozd na grob jer će mi

s pet godina Golog otoka što sam, po njima, ustašama podizao spomenike.

SPAS OD ROBIJE

Mogu zahvaliti čovjeku, od svih koji su me proganjali i saslušavalni, jer je živ, pa mu mogu reći HVALA jer nije nasjeo pričama, lažnim svjedočenjima i podmetnijima onih koji su htjeli da moja sudbina bude Goli otok.

Mnogo je još toga što ne mogu izreći, jer pod progonom i terorom rane nisu zarašle, a puno je krvi, gorčine i suza u cijeloj mojoj ispovijedi. Naglašavam daje to samo jedna ispovijed, od svih onih koji su na JERKUŠI izgubili svoje najmilije, a njihove ispovijedi također su krvave, tragične, bolne ...

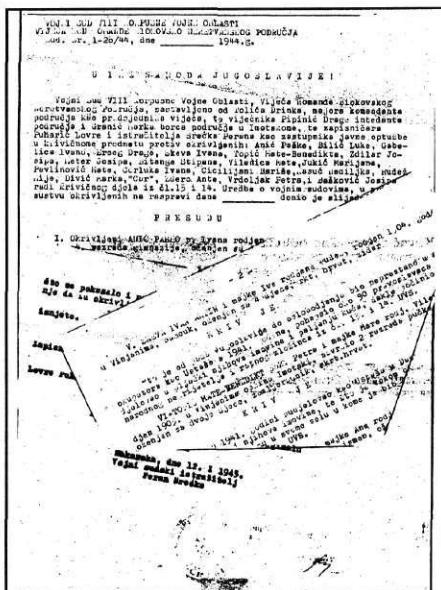
POZIV RODBINI MUČKI UBIJENIH DOMOLJUBA

Stoga, na kraju, koristim prigodu te pozivam rodbinu ubijenih na Jerkuši da se okupimo te na dostojan način obilježimo mjesto gdje su svoj život na oltar pravednika položili naši očevi. Jer, ako sam mogao sam, u vremenu kada su komunističke i velikosrpske vlasti čvrsto stezali lance oko hrvatskog bića, hodočastiti i urediti grobove o kojima sam kazivao, onda danas, u slobodnoj Hrvatskoj, u čije su temelje ugrađeni i njihovi životi, možemo više i bolje.

Time bismo našim mrtvim očevima, stričevima, ujacima... priskrbili potrebito dostojanstvo u bespućima i čamotinji JERKUŠE.

IMENA IMOČANA UBIJENIH NA JERKUŠI

Na Jerkuši su ubijeni: **Luka Bilić, Ivan Gabelica, Drago Erceg, Ivan Škeva, Mate Topić - Benedikt, Josip Zdilar, Josip Meter, Štipan Bitanga, Mate Vilenica, Marijan Jukić, Mate Pavelić, Ivan Čorluka, Bariša Cicilijani, Nedjeljko Lasić, Mijo Rudež, Marko Divić, Ante Ždero, Petar Vrdoljak, Josip Basaković** - svi s prostora Imotske krajine. Preostala 22 ubijena domoljuba s područja su Vrgorca i Makarske.

Faksimil lažnih presuda, temeljem kojih su izvršena pogubljenja.

minirati očev grob. Odgovorio sam mu: Ima li itko drugi da to uradi nego on - jer Vinjančani su mi osudili i ubili oca pa ne bi trebali rušiti mu još i grob. On je kratko odgovorio: Hoću i što mi možeš. Već u četvrtak poslije podne, kada sam došao u Zagvozd, video sam minirane grobove. Poslije sam priupitao svoga Vinjančanina gdje su nestali križevi, a napravljeni su od željezne konstrukcije, promjera 14 mm. Nije mi htio kazati. Nakon tih događaja započelo je moje proganjivanje prijeteći mi

BILA SAM U BRATOVOJ SAMICI

Prostrana jesen moje ravnice nije dala nasiliti nikakvu promjenu u uobičajenom ritmu događanja toga dana. Dan se činio sasvim običnim, čak uobičajenijim od ostalih dana te rane jeseni u mom dragom Vukovaru. Nosila sam ocu ručak; mom divnom ocu koji je skrbio za nas sedmero, radeći krvavo teški posao na željezničkoj postaji u Borovu. Hodajući putem ka postaji, a s mislima na naše hrabre dečke, koji su se s ostalim križarima krili negdje po bosanskim šumama od "oslobodilačke vojske", a među kojima je bio i moj mlađi brat, ugledam na cesti neke letke koji su bili razbacani na sve strane. Sagrem se i uzmem jedan. Nisam primjetila da iza mene tih i nečujno, pažljivim korakom, gazi tri "titova vojnika". Među tom trojicom prepoznala sam kasnije i jednu Katicu iz Borova, koja je zbog neuzvraćene ljubavi pobegla u partizane. Stajala je tu ispred mene s činom partizanskoga "majora" i, cereći se, priopćila mi, da sam "uhapšena" od strane "narodne vlasti", jer sam bacala i dijelila te letke.

Nisu me odveli toga dana; na me je došao red tek nešto kasnije. Odveli su me krajem listopada 1945. godine. Roditelji nisu ništa znali ni slutili. U Vukovaru smo mi djevojke i žene organizirale udrugu za pomoć našim dečkima - Križarima. Glavna i jedina veza između naše udruge i Križara bila je Olgica Mažar. Jednoga dana, Olgica je uhićena prijevarom. Naime, njezin brat je iz neznanja i pukom naivnošću sasvim slučajno ispričao, naravno, u dobroj namjeri, Milanu Vukovarcu, čime se njegova sestra bavi. I taj "Hrvat" je, naravski, za osobnu dobrotbit, prijavio Olgici "narodnoj vlasti". Olgica je jedne noći na prijevaru uhićena, mučena i u teškim mukama izdahnula.

Nikoga nije odala. Ali, kao za nesreću, kod nje bio popis svih nas iz udruge. Milan Vukovarac u taj je "herojski" čin kasnije dobio kuću u Zagrebu.

Rođena sam 1922. godine u Đeletovcima, općina Nijemci. A kako mi je otac bio željeznički radnik, često smo se seljakali. Tako sam pučku školu završila, kao jedina katolkinja, u selu Trnjaci kod Bijeljine. Srednju krojačku školu također sam završila u Bijeljini, i to tri razreda.

Te 1938. godine, selimo se u Borovo na stražarnicu 9C, kod prvog naselja. Tada nas u obitelji ima već sedmero djece. Ja sam najstarija. U Vukovaru sam pohađala četvrti razred krojačke škole, kojega u Bijeljini nije bilo. Žarko sam željela završiti taj četvrti razred ali, pošto je otac sam radio za sve nas, bez njihova sam znanja prekinula školovanje i zaposlila se u tvornici "Jana Bate", da bih ocu koliko-toliko mogla olakšati život, kao i cijeloj mojoj obitelji.

Dolaskom naše Države 1941. godine, tko nije bio radostan?! Tek 1941. godine, mogla sam kazati, i to bez straha, da sam ja, a i moji, Hrvati.

Nakon jednog incidenta u Vukovaru, moj mlađi brat Ivan bio je primljen u njemačku vojsku. Dva mjeseca ga nije bilo kući. Potom se pojavio u odori njemačkog vojnika tako da je zbog tog događaja, a i što je nakon dva mjeseca opet vidio sina, moj otac priredio slavlje. Istina, skromno, ali ipak slavlje.

Članom Hrvatske mladeži postala sam 1941. god., a nakon toga članom Hrvatske ženske lože ili Hrvatske žene. Nakon pada Nezavisne Države Hrvatske, moj brat Ivan bio je uhićen. S jednom skupinom križara, iako teško ranjen, odveden je u tamnicu, u osjećku Tvrđu. U istoj ćeliji - samici, godinu dana poslije, boraviti će i ja.

Priredio:

Petar S. UJEVIĆ

Po popisu, kojeg su našli kod Olgice, svi smo došli na red. Na ispitivanju nikoga i ništa nisam odala, a sjećam se da me je ispitivao major UDB-e, neki Rudika Šimić iz Osijeka, s kojim ču se tijekom tamnovanja još jednom sresti.

I, taj mi je major nudio slobodu za izdaju i douslavlje, što nisam prihvatala TADA ni NIKADA!

Katica Kramer

Iz Vukovara nas odvode u Osijek, u Tvrđu. Upoznala sam u Tvrđi jednog Iliju. U nekoj smo se ćeliji slučajno našli zajedno. Dala sam mu vode. I od tog trenutka nikada ga nisam zaboravila. Sretali smo se na više tamničarskih mjesto; dopisivali se. Kad je on kasnije bio prebačen u Lepoglavu, a ja u Požegu, i pošto je izišao prije mene, znao me je posjetiti, često, u Požegi.

U Tvrđi smo imali razvijen sustav izmjene poruka. Papirićima, skrivenim iza jedne cigle u zahodu, izmjenjivali smo poruke i informacije. Dva je puta zbog mene bio teško tjelesno zlostavljan. Obećao je i zakleo se da će, ako izide prije mene, čekat me, pa ma i cijeli život. A ako ja izidem prije njega, da ga isto tako čekam.

Ilija Štefanović izišao je par mjeseci prije mene i nije održao svoju toliko puta ponovljenu zakletvu. Mnogo kasnije, negdje oko 1960. godine, pronašao me u Vinkovcima, u bolnici. Ali ...

U Tvrđi sam bila u samici; i to u tri navrata. Treći put moje samice bio je neopisivo tužan i radostan. Naime, dočekala sam svoj dvadeset i treći rođendan. Plaćući, promrzla, bosa i sama, ugledam na zidu jedno ime; ispisano, valjda, u očaju. Bilo je to ime i prezime moga brata Ivana Gavranovića. Bože, kako sam bila u isti mah i radosna i tužna; dijeliti istu samicu s rođenim mojim Ivanom. Bila sam ponosna. Na suđenju u Osijeku, dobila sam četiri godine uz gubitak građanskih prava, zbog ilegalnog rada s križarima. Nakon Osijeka prebacili su

nas u logor Tenje. U Tenju nas je opet posjetio onaj major, Rudika Šimić. Ni njega nikad više nisam vidjela.

Iz Tenja smo prebačeni u Požegu. Nakon par dana, došla je nova skupina osuđenica, a među njima je bila i jedna profesorica iz Našica. Čim je stigla, potražila me. Predala mi je pismo od mog brata Ivana, kojega je upoznala malo prije nego je strijeljan. U pismu je bila poruka za mene i jedna cigareta za oca. U poruci je pisao, da pozdravim sve koje on poznaje, braću i sestre i da je potpuno svjestan da će ga strijeljati; ali, da daje život za svoju Hrvatsku i da se zbog toga ne boji smrti. A na cigaretu je sitnim slovima ispisao: "Tata, kad dobiješ ovu cigaretu, ja ćeš biti mrtav. Upali svjeću i zapali ovu cigaretu!"

Jedina misao, koja me je tjerala da izdržim, bio je Bog. O torturi u Požegi nemam snage ni govoriti. O tzv. zapovedniku logora, nekom Jovanu Radiću, bolesnom luđaku, nepotrebno je trošiti riječi. Mnoge su stražarice bile okrutne. Zbog jedne od njih ja nikad nisam postala majka. Nikad nisam mogla imati svoje dijete.

Bože, pustili su me iz ovog pakla, ludila, iz užasa ... Bože, pola Ti se stoljeća molim; pola stoljeća već silazim s uma. Pola stoljeća ..., a onda, napokon, moja Hrvatska, moj Vukovar ... moja obitelj, moj brat Ivan... otac, majka ...

Iz Požege sam došla u Nuštar, jer je moj otac bio premješten s obitelji na novi posao u Nuštru. Bože, u kakvom stanju sam ih zatekla: gladni, goli, bosi ...

Misao, koja me je držala budnom i uspravnom čitav vrijeme tamnovanja, i koja mi nije dala pokleknuti ni u najtežim trenucima, bila je vjera u BOGA. Ta misao bila je toliko jaka, da sam poistovjećivala Boga s Domovinom. A tko gine za Boga i Domovinu, gine uspravno i ponosito. Vjerovala sam da je i moj brat Ivan i u smrti osjećao isto. Ali onaj prkos, koji mi je u teškim trenucima pomagao da ostanem prisabna i jačao moju volju za životom, pa i u ovom Domovinskom ratu, bio je isti. Kako tuđin može meni suditi i kako me može u mojoj Domovini osuditi? Otkud stanom vojniku pravo na takvo što? Otkud pravo strancu da sudi hrvatskom rodoljubu, da sudi hrvatskoj zemlji i ljudima, Domovini?

O T K U D , kad Višnji Bog jedini zove na sud, kad jedini On ima pravo na ljudski život? Jer, jedino On nije stranac u mojoj Domovini.

Jedini ON poznaje i dijeli pravedne osude i presude; jedino ON ima pravo zvati na odgovornost. Prkos da preživim, nadživim taj užas, da strancu-mučitelju dokažem da mogu i nemoguće, taj inat dignut do idealeta Boga i Domovine, odlučio je da preživim, doživim svoju slobodnu, neovisnu Hrvatsku i konačnu Božju pravdu.

Nakon isteka kazne gubitka građanskih prava, konačno sam dobila posao; u istoj tvornici isti posao, ali to je sada "Borovo". Bila sam među najboljim radnicama, kao i prije uhićenja. Vraćanjem građanskih sloboda, ja nisam dobila slobodu. Ne, to nije bila sloboda, posebno nije bila ona sloboda za koju sam se ja borila i koju sam sanjala ...

SLOBODA ZA NEOVISNU DRŽAVU HRVATSKE! O Bože ... !

"I stih pada na dušu kao rosa na livadu..."

Ocu nikad nisam predala onu cigaretu...

O Bože ... !

ŽIVOTNA KALVARIJA SLAVKA IVANKOVIĆA (II)

LOGOR

Ne sluteći ništa loše, nismo se odviše uzbudili kada su se pojavili partizani s oružjem i zaustavili nas. Ubrzo su nas postrojili i cijelu kolonu sproveli u Mirkovac, u logor koji su ranije koristili Nijemci. Prolazom kroz ogradu od bodljikave žice, ponovno nastaju stravični događaji. Nitko nas ništa ne pita, niti nam što daje. Hrane nije bilo, a umor, glad i žed uz veliku vrućinu na suncu prouzročili su teške posljedice. Preko dana smo se "sumčali" jer nije bilo zaklona. Gladni i žedni predvečer smo se kretali i tražili zalogaj hrane. Bila je to najčešće trava koju smo "pasli" ili neka kost zaostala u logoru. Izdržao sam u Mirkovcu oko 12 dana. Nažalost, neki su ostali na vječnoj strazi. Umri su od gladi i "suncanja" koje je do kraja iscrpilo izglađenje i umorne. U tih 12 dana stalno se nešto događalo. Strašnih momenata bilo je na pretek. Vidio sam nekoliko mojih znanaca s kojima sam uvečer razgovarao. Sutradan su jednostavno nestali. Ili su iz logora izvedeni, (kao što se to često činilo) i negdje ubijeni, ili su umrli na suncu, u logoru. Dobro čuvani, uvijek smo bili pod nadzorom. Bilo nas je mnogo. Samo iz moje kolone, koja je išla u Krapinu, bilo nas je oko 2.000, a u logor su svakodnevno pristizali i drugi zarobljenici.

Smrt je bila svakodnevna i "normalna" pojava. Zato smo te stvari "primali" kao nešto neizbjegljivo. Nitko od nas nije znao što ga čeka. Još smo manje bili sigurni da ćemo moći preživjeti.

Jednoga je dana u tom dnevnem košmaru i bunilu nastala strka. Kraj jedne jame pojавio se uniformirani zapovjednik logora za kojega nisam znao tko je, otkuda je i kako se zove. Zapovjednik je da nas stražari postroje u četiri reda pokraj jame. Trebal smo činiti špalir za nečiji prolaz, lako teškom mukom, izvršili smo naredenje i sa strahom iščekivali što će se dogoditi. A onda ugledasmo na drugom kraju logora dva stražara s oružjem, a ispred njih jednog logoraša. Približavali su se jami kraj koje je stajao zapovjednik logora. Prolazili su između nas postrojenih logoraša. Nismo znali tko je i zašto ga privode zapovjedniku logora. Predosećali smo da će se opet nešto strašno dogoditi. Na to je ukazivao i lik uznika kojeg su dovodili. Bio je tužan, zabrinut, pognute glave i blijed. Ja sam se još više uplašio kada sam ga prepoznao. Bio je to časnik Hrvatske vojske bojnik Mladen Kopljarić, koji je jedno vrijeme bio moj zapovjednik. Kada su ga stražari priveli do jame u neposrednu blizinu zapovjednika, zauzavili su ga i odmakli se u stranu. Ubrzo mu je prišao zapovjednik pripremajući se za izvršenje smrte kazne. Potegao je samokres i ispalio mu naboj u potiljak. Nas je upozorio da je riječ o "ustaškom banditu" koji se prikrio u logoru i da se i nama može slično dogoditi. Nakon prijetnje i sadističkog ponašanja, zapovjednik je logorašima da zemljom pokriju tijelo ubijenog časnika Hrvatske vojske.

Nakon ovoga ubojstva stanje je u logoru postalo još teže. Strah nam se u uvukao u sve dijelove tijela i kosti. Postali smo svjesni svoje nemoći i spoznali da nema baš nikakvih mogućnosti za bijeg niti bilo kakva izgleda za spas života ako se nešto nepredviđeno ne dogodi.

Za neke od nas, koji su izdržali sve torture, ipak se nešto dogodilo. Sjećam se kako su nas stražari jednog jutra okupili i započeli s ispitivanjem. Jedno od najvažnijih pitanja bilo je: Neka se jave i stanu na drugu stranu oni koji

Priredo:

Enver MEHMEDAGIĆ

su rođeni 1925. godine, što znači dvadeset-godišnjaci. Iako sam rođen 1924. godine ja sam se ugurao među logoraše rođene 1925. godine, što se pokazalo dobrim u tom času. Izdvajali su nas i premjestili u drugi logor u Oroslavlj. Tu nam je bilo malo bolje. Dobijali smo i jednom na dan nekakove neslane pure, a radnice, koje su prolazile blizu logora (nakon povratka kućama s posla u tvornici), bacale bi nam komadiće kruha kao i druge ostatke hrane.

U Oroslavlju su nas izvodili na radove. Tako sam se javio na prozivku za uređenje nogometnog igrališta. Rekli su da će nama, koji budemo radili, davati normalnu prehranu: dosta kruha, mesa i povrća. Radilo se samo jedan dan jer sam osjetio prijevaru. Nismo dobili nikakvu hrana, osim neslane pure.

VAGON SMRTI

I u Oroslavlj su učestale prozivke i odovođenja u smrt. Spominjem samo jednu od njih. Događaj je pun laži, sadističkog ponašanja naših čuvara, a zabilje se u jedno predvečerje. Ne znam sa kojim kriterijima započela je prozivka logoraša i svrstavanje u posebnu skupinu, kojoj je predviđeno nešto novo. Neka promjena u odnosu na one koji još ostaju u logoru. Prozvali su i mene što me u prvom trenutku ohrabrili. Svi smo mislili da idemo nekamo na rad, što se često moglo čuti. Meni se čini da su prozvali i izdvajali točno 210 logoraša. Kada je bilo završeno prozivanje, ponovno su nas prebrojili. Ustanovili su da ima jedan viška, tj. ukupno 211, što je "poremetilo" njihov plan. Uznemireni stražari bili su revoltirani smjelošću jednog logoraša da se neprovano uvrsti u skupinu koja ne može biti veća od 210 logoraša. I odmah su provjerili te otkrili tog neprovanog. Bio je to Stevo Božić, moj susjed iz Utolice. Odmah su ga izgrdili i vratili uz psovke kako se usudio neprovan upasti u kolonu odabranih. To nas je trebalo još više uvjeriti da idemo nekamo na rad i da nam se ne priprema neka podvala ili zločinačka akcija. Kakve li podlosti i prijevare tek kasnije smo zapazili kada smo se našli na stratištu odnosno u vagonu smrti u kojem smo dovezeni na "šumski rad".

Tako su nas odabranih 210 logoraša pod pratinjom uveli u tri vagona-štale koji su bili pripremljeni i postavljeni na željezničkom kolosijeku, nedaleko logora. U svaki vagon ukrcali su po 70 logoraša, izmorenih i pregladnjelih, ali uvjerenih kako ih čeka nešto bolje. U vagonu je bilo vruće i sporno, a nas previše. Stražari su ubrzo zatvorili vrata vagona-štale i zakvačili željeznu zaporu (ručicu) na vratima u posebno uvrštenu željeznu rezenu i tako osigurali vrata s vanjske strane. Sva sreća da nas nisu vezali pa smo u vagonu razmišljali i nagadali što će biti s nama. Neki su ubrzo i zaspali jer nije bilo dovoljno zraka, a i druge posljedice boravka u logoru pridonijele su brzom opuštanju, umaranju i pospanosti.

Stigla je i lokomotiva te pokrenula vagone u smjeru koji nismo poznavali niti znali kuda nas i kamo voze. Nakon vožnje, za koju se ne sjećam koliko je vremena trajala jer sam i ja povremeno drijemao, vlak se zaustavio. Ja sam

bio u trećem, zadnjem vagonu. Iznenada, očekujući što će biti, začuli smo kako stražari izvode logoraše iz prvog i dio iz drugog vagona i vežu ih. Čuli smo plač, poziv u pomoć, dozivanje svojih najbližih: roditelja, žena, djece. Osjetili smo da se i njima i nama priprema smrt. Vagon je zatvoren izvana, a mi bez oružja, alata ili bilo kakvog predmeta. Kako i što učiniti da se spasimo iz vagona smrti? Nu, i u gotovo nemogućim situacijama uvijek se pojavi nešto. Začuo sam kako je jedan visok, stasit logoraš Hercegovac tiho rekao: Ja imam džepni nož u obliku srpa. Predlažem da me nekoliko vas podigne i drži, a ja ću nožem izbušiti rupu na daski vagona i domaći se željezne zapore (prečke) kojom je zatvoren vagon. Kad izbušim rupu prstom ćemo izbaciti zaporu, otvoriti šibervrata i pregaziti stražara i tako pobjeći iz vagona na slobodu. Neki od nas su kroz rešetu prepoznali da se nalazimo u Đurmanecu i da odvode na strijeljanje u Maceljsku šumu.

Četvorica su podigli dosjetljivog Hercegovca i on je počeo bušiti rupu na daski vagona u pravcu zapore kojom su bila zavreljena vrata. Mi ostali dobili smo zadaću da galamimo, njišemo vagon i svadamo se. Činili smo to planski kako bismo bukom pokrili šumove bušenja i odvratili pažnju stražara ispred našeg vagona. On jednostavno nije čuo bušenje rupe. U to vrijeme odvedena je prva skupina iz vagona broj jedan od 70 zatočenika i iz drugog polovica, ukupno 105 mučenika na izvršenje smrte kazne. Da li se od njih netko spasio, nije mi poznato, ali se sjećam stravičnih krikova, vapaja i kasnije mitraljесkih rafala negdje u brdu gdje su ih strijeljali.

Minute i sekunde prolazile su poput godina. Nestrljivo smo čekali kada će bušilac izvijestiti da je probio rupu. To je ubrzo učinio, a tada smo izvršili munjevitke akcije. Podigli smo jednoga koji je trebao kroz probušenu rupu prstom izbaciti zaporu i omogućiti otvaranje teških šibervrata. Četvorica tjelesno jačih već su zauzela položaj. Čvrsto su uhvatili šibervrata i čekali da se izbaci zapora i da vrata snažno povuku i otvore prolaz u širini tih vrata. Planirana je akcija izvršena munjevitivo. Zapora je izbačena, vrata otvorena. Skakali smo jedan preko drugoga iz vagona na zemlju i naprsto pregazili stražara. Ne znam jesu li ga naši ubili i razoružali, ali znam da smo bježali uz veliko brdo i da on nije pucao. Tek pri vrhu brda začuli smo pucnjavu iz pušaka i strojnica.

BIJEG

S nekoliko supatnika našao sam se na slobodi. Prešli smo brdo (Macelj) i polako se kretali prema suprotnoj strani, raspršeni kao jato ptica kada ih netko preplaši i rastjera. Nas desetoro našlo se na okupu i započeli smo se dogovarati. Pitali smo se kako sada postupiti, jer je još uvijek vrebala opasnost. Onako pregladnjeli najprije smo rješavali pitanje prehrane. Ugledali smo jedno krumpirište. Slasno smo jeli mlađi krumpir zajedno s olupinom. Nedaleko krumpirišta vidjeli smo jednu kuću iz koje su nas primijetili. Počela je pucnjava i pokušali su nas uhvatiti. Ne znam jesu li to bili vojnici-partizani ili civilni, ali mi se čini da su to bile mlađe muške civilne osobe koje su nosile oružje. Opet smo bježali i razišli se u manje skupine. Ja sam ostao zajedno s još trojicom: s Grgićem iz Selišta kraj Kostajnice, jednim mlađičem iz Podravske Slatine, a treći je bio Hercegovac. Nas četvorica tražili smo izlaz i spas. Sklonili smo se u šumicu. Toga dana oko pod-

ne približile su nam se krave i opazile nas, ali na sreću pastiri nas nisu uočili. Skučeni i zaštićeni drvećem, disali smo suzdržljivo. Ostali smo nezapaženi pastirima od kojih je, kao u to vrijeme i od svih civila (pa i žena) prijetila opasnost. Kao da su se svi Zagorci urotili protiv nas obespravljenih, osramočenih, gladnih i umornih logoraša. Svi su vikali i progobili "bandu", pa smo se osjećali kao divlji zečevi i druga divljač kada se otvorio lov.

Ipak, čekati se nije smjelo. Opasnost nas je tjerala da bježimo što dalje od stratišta, od mjesta gdje smo trebali biti likvidirani. Preveće smo krenulo šumom. Borba za spas života, za preživljavanje u ovom prekrasnem zagorskem krajoliku iz kojeg neprestano prijeti pogon, pucnjava i hvatanje "bande". Lutajući tako, na kraju šume gledali smo jednu kuću u čijem je dvorištu bila jedna starija žena. S lijeve strane kuće čuli smo pjesmu i primijetili da se pjevači približavaju kući. No svejedno smo odlučili da od žene zamolimo hranu. Najprije smo se dogovarali tko će od nas stupiti u dvorište i zatražiti hranu. Prije odluke pjevači su pristigli u dvorište, a žena je viknula: "Gledajte tamo bandel!" pokazavši pristiglim mladićima na nas bjegeunce. "Uhvatite ih žive!" ...Nekoliko tih mladića pjevača (civila) nosili su oružje, ali nisu odmah pucali. Pokušali su nas uhvatiti žive. Jedan od njih usmjerio se na mene. Pokušao me uhvatiti, ali nije uspio. Kada je shvatio da neće uspjeti, skinuo je pušku s ramena i zapucao. Na sreću, nije me pogodio. Drugi naoružani Zagorci jurnuli su prema mojim drugovima i pokušali ih uhvatiti. Ni danas ne znam kako su oni prošli jer sam bježao u drugom smjeru. Jesu li tada tamo negdje drugdje stradali, ne znam, ali oni se nisu vratili svojim kućama.

Nakon još jednog bijega od smrti, ostao sam sam u nepoznatom kraju kao begunac. Snوćalo se, pa sam se mogao bolje orientirati i udaljiti od mjesta gdje sam izbjegao strijeljanje i gdje su me pokušali uhvatiti i ubiti. Gladan i žadan, mlad i neiskusan, jadan i obespravljen osjećao sam se kao zec kojega progone lovci. Osvrnuo sam se na sve strane i osjetio grobnu tišinu. Tada sam krenuo prema nizini i spoznao da sam negdje na Macelju. U nizini sam našao na mladi ječam i tako se hranio nedozrelim zrnjem. Bila je to za mene prava "gozba". Ne znajući kako će biti dalje, poučen dosadašnjim iskustvom, napunio sam džepove s tim ječmenim zrnjem koje mi je tada predstavljalo određenu sigurnost da više neću stalno gladovati. Mjesecina, koja me u normalno vrijeme radovala sada je postala mojim neprijateljem jer sam postao uočljiv, pogodna meta za odstrijel koji je u to vrijeme, umjesto lova na divljač, bio gotovo normalan povod za ubijanje ljudi, odbjeglih i prevarenih hrvatskih vojnika na Bleiburgu. Usmjero sam se u pravcu za koji sam mislio da vodi mom rodnom kraju. Hodao sam do svanača, a tada zastao u šumi i zaklonio se granama. Tako sam na jednom mjestu proveo dva dana i dvije noći jer sam se bojao kretati u nepoznatom kraju. Posebno nakon događaja koji me prestrašio za sva vremena jer sam samo slučajno izbjegao hicima. Nije se više moglo ležati u šumi pa sam odlučio krenuti dalje. Mjesec je sada postao moj saveznik. Noću sam hodao, a po danu, zakriven i zaštićen šumskim drvećem spavao i grickao ječam. A onda sam krenuo oranicama i ljudama dalje zaklanjavći se iz živica, voćaka, stabala drveća. Uplašen kao zvijer, stalno sam se obazirao na sve strane i zagledavao u svaki predio ravnicve. Ne znam, da li radosno ili spasosnosno ili sa strahom, ugledao sam s lijeve strane jednu klijet. **Oprezno** i polako počeo sam se približavati. Približio sam se i

zapazio da je to neka štala-klijet puna slame, idealno mjesto za odmor jer u blizini nije bilo nikakvih drugih kuća ili staništa u kojima borave ili povremeno dolaze ljudi.

Iako još uvijek u strahu iskoristio sam ljestve prislonjene prema prostoru u kojem je bilo mnogo slame. Uspeo sam se i legao na taj udoban ležaj. Zaspao sam kao mrtvac. Ne znam koliko sam dugo spavao jer me umor shrvoao i prikova u slamu. Probudio sam se jedno poslijepodne. Najprije sam provrio na sve strane i oprezno se spustio niz ljestve. Nisam primijetio nigdje nikoga i ništa sumnjivo, pa sam krenuo prema šumi koja mi se činila tako blizom, a ujedno i zaštitnikom od nepredviđenih napadaja i iznenadenja. Hodajući tako kroz šumu iznenada se naoblaci i počela je padati kiša. Lijevalo je kao iz kabla. Bio je to prolom oblaka praćen s obilnom tučom. Dok-opao sam se jednog velikog hrasta s gustom krošnjom i potražio zaklon ispod stabla. Oluja je dosta brzo prestala i nastalo je lijepo vrijeme. Ali mene je uhvatila prava zima i drhtavica. Da bih se ugrijao, počeo sam brzo hodati, polutrećim sam korakom grabio šumom. Zastao sam iznenaden kada sam kraj presušenog potoka ugledao tri vodenice koje, zbog pomanjkanja vode, nisu radile. Bosonog, gazio sam dalje i povremeno zastajkavao da očistim blato s nogu koje se poslije kiše lijepilo na noge.

Hodajući, u zimogroznici i drhtavici, opet sam stigao do jedne klijeti koja nije bila udaljena od sela. Ušao sam i malo vježbao da bi se ugrijao i stekao kondiciju za presteće napore. Unatoč svemu osjetio sam nemoć i nesposobnost za daljnje pješačenje. Razmišljao sam što da učinim. Nije bilo izbora. Održati se i preživjeti bilo je moguće samo ako se domognem naselja, ljudi i hrane. Zato sam krenuo prema selu s namjerom da se prijavim prvom čovjeku na kojega će naići, pa što bilo. U takvim mislima i odlučnošću koja nije dala nikakvu sigurnost ugledao sam jednog čovjeka kako sjedi na jednom stolcu i čuva krave na paši. Više nisam bio u dovjbi da li k njemu ili ne. Ali, sada sam počeo razmišljati što da mu kažem. Pravu istinu nisam smio reći. Smislio sam priču. Prišao sam mu, pozdravio ga s "dobar dan" i ispričao izmišljeno, ali izgleda prilično uvjivo:

"Bio sam hrvatski domobran. Moja satnija predala se partizanima u Celju. To nije bilo po volji jednoj ustaškoj jedinici koja je zapucala na partizane i nas domobbrane. Ja sam uspio pobjeći i sklonio se kod strica koji je bio priženjen kod jedne Slovenke. Jedno vrijeme boravio sam kod njih, a onda krenuo kući. Vidio sam da sve hrvatske vojниke, zarobljenike gone u logore, pa sam odbjegao da se nekako zaštiti."

Zamolio sam toga čovjeka da mi pomogne. Odahnuo sam kada je pozvao svoju suprugu da dođe pričuvati krave, a on me je odveo u kuću.

Pitao me otkuda sam, koga imam u obitelji i s. Rekao sam mu da sam iz Siska i ispričao osnovne biografske podatke. Bilo mi je mnogo lakše kada se i on meni povjerio rekavši da je njegov sin bio u jednoj radnoj jedinici hrvatske vojske i da ne zna ništa o njemu. Ugostili su me i dali ležaj u krevetu u kojem, nakon svega što sam proživio, nisam mogao zaspasti. Osjećao sam trnce po cijelom tijelu i neko bockanje kao da me bode bezbroj buha. Sve je to bila posljedica nenormalnog hranjenja zelenim jabukama, ječmom i travom. Sutradan su mi dali košulju i domobransku bluzu te nekakvu kapu. Za vrijeme moga boravka u krevetu on je razgovarao s predsjednikom Narodno-oslobodilačkog odbora u tom selu. Ispričao mu je moju

izmišljenu priču o stricu u Celju i predao me njemu uz napomenu da me vodi u Bednju. Sada sam tek doznao gdje se nalazim. Idući prema Bednji nas smo dvojica razgovarali o svemu. Bio je to u izvjesnom smislu prijateljski razgovor dvojice istomišljenika, odnosno značiteljnika. Njegov razgovor najviše se svodio na upite: "Kako je u Sloveniji, kako Slovenci reagiraju na pobjedu partizana, da li se nešto čuje o dr. Vladku Mačeku, hoće li Maček krenuti na predstojeće izbore u novoj Titovoj Jugoslaviji? Uvidjevši da mu ja ne mogu odgovoriti, gotovo ni na jedno njegovo pitanje, stalno me je tješio: Niš' se ne boj, budi miran, neće ti se ništa dogoditi! Prošli smo kroz jedno selo i izbili na sporedni puteljak preko livade na kojoj su bili plastovi sijena. Malo sam se stresao i preplašio kad sam ugledao kako dva vojnika (mladića) s puškama gone svezanog odbjeglog hrvatskog vojnika. Odmah sam pomislio, a vjerojatno i pogodio, da je to jedan od mojih drugova iz vagona-smrti. Lakanru mi je kada je moj pratilac - predsjednik Mjesnog odbora upitao ta dva naoružana mladića zašto su svezali vojnike? Usljedio je njihov odgovor: "To je bandit i zato ga svezanoga pratimo na pravo mjesto, došao je iz šume gdje smo ga uhvatili!" Ja sam se pobojao da će i mene svezati jer sam i ja pobjegao, došao iz šume i za njih, vjerojatno bio "bandit". Ali pratilac me umirivao te sam stekao osjećaj sigurnosti i povjerenja. Uz razgovor stigli smo u Bednju. Ušli smo u jedno dvorište gdje je bila komanda mjesta. Mladi vojnici - Zagorci, vježbali su u tom dvorištu. Predsjednik - odbornik, moj pratilac, na čas me ostavio samoga i otišao u prostorije rekavši da nikuda ne idem i da ga pričekam. Ubrzo se vratio iz zapovjedništva i priopćio mi da će krenuti u Ivanc gdje ima veći broj zarobljenih hrvatskih vojnika i da ćemo svi zajedno biti upućeni u Jugoslavensku narodnu armiju. Moj pratilac predao me dvojici mladića koji su me pod oružjem dopratili do Ivanca. Oni su me prveli kapetanu Jugo-armije koji je započeo uobičajeno partizansko saslušavanje uz pogrdne riječi. Na moj pozdrav uobičajenim načinom u hrvatskoj vojsci za obraćanje prepostavljenom: "Gospodine kapetane"... Odmah me prekinuo ispalivši kao iz topa: "Ja nisam gospodin, ja sam drug..." Odmah sam ponovio uživku: "Druže kapetane, ja sam bio domobran. U Celju se predala moja satnija, a onda su ustaše napale partizane i nas pa sam pobjegao i bio kod strica u Celju..." Kapetan me prekinuo upadicom: "Trebali su vas sve poubijati jer bolje i niste zasluzili. Vi ste ih pratili i podržavali do zadnjeg dana..."

OPET U LOGORU

Vratio sam se u dvorište u kojem su moji pratoci dobili potvrdu i potpis da su izvršili zadatak, tj. da su me predali odgovornoj osobi u odredištu. U dvorištu je bila prava gužva. Na okupu se našlo oko dvije tisuće zarobljenika bivših vojnika hrvatske vojske u različitim odjeljima, a neki i polugoli i bos. Sutradan su nas svrstali u kolonu kakvih je onih dana bilo gotovo na svim cestama Slovenije i Hrvatskog zagorja, i pod pratinjom proveli do Varaždina. Nakon predaha u Varaždinu i trnovitog puta do Ivanca, proslijedili su nas u logor u Zagrebu, u Prečko. U tom logoru već je bilo malo lakše, zapravo nešto sigurnije jer su ovđe stizali zarobljenici koji su uspjeli preživjeti najtežu blajburšku kalvariju i mukotrpno pješačenje i maltretiranje nakon predaje.

Iz Prečkog su nas smještali u vagone i odveli u pravcu Srbije i Makedonije. Stigao sam u Skoplje s mnogobrojnim suputnicima i bio dodijeljen radnom bataljunu. Našao sam se u

skupini koja je bila stacionirana u Kačaniku. Tu smo radili na obnovi porušenih pruga i mostova. Ostao sam sve do 10. listopada 1945. godine, a onda je došlo otpuštanje uz potvrdu da smo građani s pravom glasa i da nakon povratka možemo glasovati u svojim izbornim jedinicama.

Vraćajući se iz Kačanika u listopadu 1945., tj. pet mjeseci nakon predaje i zarobljavanja, svi smo mislili kako je ono najgore prošlo. Ne znam, kako je bilo drugim kolegama iz radnog bataljuna, ali mene je tek čekalo ono najgore. Nisam to ni pomicala jer mi je stalno u ušima odzvanjala pjesma "Kud narodna vojska kreće, sretna će se zemlja zvat..." i "Ajte drugovi, ništa se ne bojte, nikome se neće ništa dogoditi ako nije klap i ubijao u ustaškoj NDH...". Pošto sam se vratio vlakom preko Sunje prema Hrv. Kostajnici, izšao sam na željezničkoj postaji u Graboštanima i navratio kod sestre Milke (Mace) Hajduković. Nisam se pojavljivao u javnosti očekujući vijesti o okolnostima i čeka li me nagovještavana sloboda i mirni život za sve one koji nisu vršili ratne zločine. Skrivaо sam se nekoliko dana. Međutim, jedne večeri kod sestre Mace bilo je perušanje kukuruza a poslije, po našem običaju, ples uz glazbu (usna harmonika). Nisam izdržao u zaklonu pa sam se uključio u veselicu. Ali već sutradan netko me prijavio OZN-i u Kostajnici. Sada sam morao izići u javnost. Krenuo sam kući u Utolici. Išao sam zajedno s bratom Juricom (koji se vratio prije iz Bleiburga) i poslije podne stigmo u rodnu kuću u Utolici...

SMRT PONOVNO PRIJETI

Jednu sam noć prespavao u rodnoj kući koja više nije bila ista kao prije. Tijekom 1944. i 1945. nekoliko puta je oplačkana. A pokušali su je i zapaliti, ali je u zadnji čas baka Kata, iako sama ranjena, uspjela ugasići požar. Sutradan sam se obukao malo bolje i poslije doručka otisao prijaviti se u Mjesni odbor. Susreo sam poznate Utoličane koji su tada bili nositelji vlasti u Utolici - Dušana Kokanovića i Jovu Novaliću, stare znance i poznanike moje obitelji. Uslijedilo je uobičajeno saslušavanje počam od upita gdje sam bio i što sam radio nakon bijega iz Utolice. Ispunili su i neke podatke, a prema njihovom ponašanju primijetio sam da mi nešto spremaju. U Utolici je tada bila partizanska vojska, a često su dolazili i tzv. "politički radnici". Tako sam primijetio i jednog od njih Ljubana Elčiju iz susjednog sela Slabinje. Prišao mi je i provocirao pitanjima da li sam u vrijeme rata dolazio u Slabinju i piljačao njihove kuće? Na sve moje odgovore uslijedile su prijeteće izjave: "Lažeš, sve čemo to ubrzo dozнати, stići će te zaslzena kazna." Sa zadovoljstvom je rekao drugima kako je sretan što su uhvatili traženog "tiča", ustašu i banditu.

Sjećam se da su došla dvojica: visoki vodnik Milorad s automatom i jedan niski vojnik s puškom. Zapovjedili su da krenem prema Slabinji, tj. da trebam proći kraj svoje kuće. Pred kućom sam ih zamolio neka mi dopuste da se presvučem i pozdravim s majkom, sestrom, bakom i braćom. Dopustili su, ali pod njihovom pratinjom. Jedino je pred kućom ostao politički radnik Ljuban Elčija, voda puta za njegovu Slabinju. Presukao sam se u neko staro odijelo jer sam očekivao ono najgore - strijeljanje u šumi između Utolice i Slabinje. Činilo mi se to neizbjješnim i recoh u sebi: "šteta je novog odijela" jer je u to vrijeme bilo vrlo teško preživljavati obiteljima iz kojih su poginuli hrvatski vojnici, odnosno, kako oni rekoše, iz kojih je bilo "bandita", pa neka bar to odijelo ostane u opustošenoj kući.

Kada sam se oprostio, sa suzama u očima, majka, baka, sestra i braća zaplakali su. Mama je molila da me puste da ja nisam kriv, da je naš tata činio dobro Srbima kao i ja. A oni su odgovarali da se ništa ne plašimo jer me vode u Kostajnicu na preslušanje pa ako nisam kriv, da će me pustiti. Očekivao sam da čemo se vratiti prema donjem dijelu sela iz kojega put vodi prema selu Rosuljama i Kostajnici i da će me provesti tim putem koji su do tada i uvijek koristili Utoličani kada krenu prema Kostajnici. Zato me ponovo spopao strah kada su naredili da idemo popriječko preko mostića na potočiću zvanom "rijeka" preko naše zemlje i napuštenog objekta poljske ciglane, tj. prema Slabinji. Trebalо je hodati zapuštenim i zarašlim putem kroz šumu, što je dalo naslućivati da mi spremaju nešto loše jer bi bilo mnogo bliže i mojim pratiteljima lakše i jednostavnije da smo išli putem kojim se ide u Kostajnicu, a ne unatrag zaobilazno prema Slabinji, put koji je dalje do Kostajnice nego li ravno iz Utolice u Kostajnicu. Vidjevši kojim me smjerom vode, pred mojom je kućom nastala panika, plač i jadičovanje. Tada se mama na brzinu spremila i u neku torbu stavila malo hrane i krenula za nama. Voda i poznatelj puta naprijed, ja iza njega, a iza mene naoružani pratitelj Milorad i niski vojnik koji me po govoru i izgledu podsjećao na Zagorce-partizane. Vjerojatno je tako i bilo jer je trebalo pokazati da se "tjera banda" i da to čini "narodna vojska" različitih nacionalnosti - "bratstvo i jedinstvo".

Dok smo tako išli prema uzvisini zvanoj "Džapino brdo", video sam mnogo ljudi i žena u selu koji su promatrati tu čudnu kolonu koja ih je podsjećala na slična odvođenja i ubijanja njihovih mještana. Mama je trčala za nama. Niska žena sa sitnim koracima (kasnije je krenula), nije nas mogla sustići. Kada smo stigli u šumu, zastavili smo se. Milorad i Ljuban Elčija zapovjediše malom vojniku da me veže, uz sočnu psovku: "Mater ti ustašu". Očekivao sam najgore - strijeljanje u šumi ili ubijanje uz najjednostavnije obrazloženje: "počeo je bježati pa smo moralni pucati". Dakle, smrt je opet bila blizu.

Moja draga mama, kada je sve to vidjela, vrinsula je i zavapila promuklim i iznemoglim glasom: "Joj, molim vas, nemojte mi ubiti sina, on nije ništa kriv!!!". A tada je Milorad iz Seljine brigade podigao šmajser i okrenuo se prema mami koja je stajala iza nas uz povik: "Vrati se kući jer će te ubiti!" Jasno, moja je majka pala na zemlju plačući, a mene su tjerali i dobro pazili da ne bi pobegao. Išao sam skrhan, bezvoljan i uvjeren da se više neću spasiti. Smrt je pred očima, šuma je velika, nigdje nikog osim mojih naoružanih goniča. Znam da je najlakše potegnuti okidač. Plać i jecanje slomljene, ali uporne majke više nisam čuo. Sjetio sam se mjeseca veljače 1944. godine kada su upravo ovim putem iz Bosne, preko Une i kroz Slabinju jedne noći stigli partizani u Utolici, ubili nekoliko ljudi u "oslobađanju" sela i odveli najuglednije ljudi - moga oca Jakova, Iliju Velešnjaka i još neke koji nisu htjeli pobjeći ispred partizanske "narodne vojske" vjerujući njihovoj poznatoj i otrcanoj paroli: "Tko nije kriv, ne treba se ništa bojati". I zbog takvog uvjerenja i povjerenja moj otac i Ilija Velašnjak, dužnosnici HSS-a, pravi narodni demokrati - radićevci, odvedeni su tim istim putem. Nikada se nisu vratili jer su ih ubili u nekom selu blizu Bosanske Dubice, samo zato što su bili ugledni ljudi u Utolici koji nisu napustili svoje selo i hrvatski narod u njemu. Pomislio sam na bijeg kroz šumu. Možda odmaknem dalje dok se oni snađu i upotrijebe oružje, a tu su i hrastovi i drugo drveće. Bježati će prema tzv. šumi Kalu-

der, koja se nalazi između Utolice i Slabinje, prema selu Živaji i Baćinu, pokušat će cik-cak skokovima pobjeći. A onda, opet drugačija odluka. Ruke su mi svezane. To otežava trčanje, opasnost je velika, a mogućnost spaša nikakva. Neću bježati, možda me ipak neće ubiti. To sam pomislio i na temelju njihova razgovora, a posebno izjave Ljubana Elčije koji se hvalio i iskazivao zadovoljstvo kako će "pravog ustašu" pokazati svojim seljanima a posebno djevojkama u Slabinji. To će i njemu podignuti ugled kao pravom narodnom borcu, progonitelju "bande". To me malo smirilo, sjetio sam se na događaje iz Hrvatskog zagorja i spas kada se više nisam nadao životu, a u mislima su bile riječi Zagorac-predsjednika Mjesnog odbora, koji je stalno govorio: "Ne boj se, mladiču, sve će se dobro završiti".

U takvom ozračju stigosmo i u selo Slabiju, mjesto u kojem je trebalo pokazati uhvaćenog "bandita-ustašu", pokazati ga ogorčenim Slabinjanima, povrathnicima s Kozare i susjedne Bosne.

Moju pratioci zatražili zaprežna konjska kola i čovjeka koji bi nas prevezao u Kostajnicu. Rekli su da me moraju sprovesti u zatvor u Kostajnici, a pješke neće stići jer će skoro mrak. Brzo se pojavio jedan čovjek, kojega sam ranije poznavao, i rekao: "Kada je u pitanju bandit kojeg treba predati "narodnom судu", ja će ga s mojim konjima zajedno s vama odvesti u Kostajnicu".

Kada smo posjedali u zaprežna konjska kola, još uvijek nisam bio siguran da me voze baš u Kostajnicu. Drndajući se u tim kolima po dosta oštećenju cesti, uz prezire pojedinaca iz Slabije, koji su dovikivali: "Jeste li dečki, uhvalili bandita? Samo ga odvedite na pravo mjesto, gdje ga čeka zasluzena kazna!".

U ZATVORU

Iako sam stigao u Kostajnicu kao opasan neprijatelj kojega čeka zatvor i tko zna što još, izlaskom iz tih slabinskih kola duboko sam udahnuo i rekao: "Hvala Bogu, ja sam ipak živ".

Još jedanput zaobišla me smrt koja mi je već dva puta "zakucala na vrata". Činilo mi se da sam ponovno rođen. Uveli su me u zatvor u kojem je bilo mnogo Hrvata, poznatih i nepoznatih iz Utolice, Kostajnice, Selišta, Majura i drugih sela. Dolazak u zatvor, sasvim sigurno, nikome nije radost ni zadovoljstvo jer je to gubitak slobode, zatim preslušanja, udarci i slično za mene je to bilo nešto radosno.

Ono što su zatečeni već proživljeli ili proživljivali brzo je i mene snašlo. Došao je stražar po mene i vodio me na saslušanje. Glavni ispitivač bio je Nikola Dejanović, šef OZNE u Kostajnici. Nemoguće je sve opisati kako je teklo saslušanje, što me je sve ispitivao, nagonjavao da priznam i da teretim druge zatvorenike. Počelo je vrlo loše. U jednom momentu Dejanović mi je rekao: "Sjedni! Digni noge prema gore!" Sve sam to morao činiti iako vrlo teško. Onda je on skočio na moje noge tako da sam stekao dojam da me želi osakatiti, noge prelomiti i nanjeti mi što više ozljeda i boli. Ponavljao je to nekoliko puta uz gromoglasne psovke. Namjerno je skakao i gazio me između koljena i stopala.

U tom kostajničkom kazamatu ostao sam oko dva mjeseca. Ponekad su dopustili da me vidi mama, ali samo izdaleka ili su jednostavno uzeli hranu i poklone, a meni nisu dopustili susret s njom niti s najblizišima: braćom, sestrom, stricem.

Ubroži sam prebačen u Petrinju, u kojoj je tada bio glavni zatvor, pripremno sabiralište iz kojeg su mnogi "ustaše" odvedeni na strijeljanje ne dočekavši "pravedno suđenje u ime

naroda", a što su im njihovi čuvari vrlo često obećavali.

U novom zatvorskom ambijentu isljednici i krvnici natjecali su se u primjeni okrutnosti prema nama zatvorenicima. Izgleda da su se posebno pripremali i kopirali nekoga tko je već usavršio metode mučenja, izviđavanja i ciničkog odnosa nad nemoćnim žrtvama. Dopao sam u ruke, vjerojatno iskusnom i provjerenom oznašu - Ercegu (ne sjećam se imena) koji je činio sve da opravda povjerenje što mu je ukazano glede prava da saslušava "bandite" i primjenjuje najokrutnije metode mučenja. Pripremljeni tekst izjave obično je bio takav da je sadržavao priznanje djela za koje se izriče smrtna kazna. Sjećam se da su izjave bile tako sroćene da je smrtna kazna bila preblaga za "zlodjela" koja nam se pripisuju". (Zločin nad civilima, pljačke i ubijanje.)

ISLJEDNIK

Erceg se pokazao još gori od Dejanovića. Ponašao se primjerno svojoj ulozi u OZNI. Iz velikog arsenala Ercegovih postupaka prisjećam se kako je naredio da stanem na stolici i izvodim "francusko mišljenje": stajanje na jednoj nozi, a druga noge se stavlja na koljeno noge u stojećem položaju, laktom se jedne ruke naslonim na koljeno, a prst druge ruke treba staviti na čelo. Moji očajnički pokušaji da slijedim svoga isljednika, i tako ublažim njegov gnjev nisu uspijevali. Svaki pokušaj završio bi padom naglavce s povisokog stolca. Pobjeđeni i nezadovoljni isljednik, kada je video da ne uspijevam s tzv. "francuskim mišljenjem", nakon pada uhvatio bi me za kosu, otvorio vrata od peći u kojoj je gorjela vatra i moju glavu gurao u peć. Iako sam se opirao, nisam se mogao u cijelosti zaštititi. Planula je kosa, a onda je on, ipak, zatvorio peć. Vidjevši da sam već potpuno skrhan i izmoren sjeo je za stol uz pišaci stroj i počeo pisati. Ja sam stajao i gledao, vraćao sjećanja i istodobno sam sebi prognozirao daljnju sudbinu. Kada je završio svoje tipkanje, stavio je papir pred mene, dao olovku i zapovijedio da to potpišem. Odgovorio sam da to ne mogu učiniti dok mi on ili ja sam ne pročitam i vidim što piše. Ova moja izjava ponovno ga je razbesnila. Vrisnuo je, uhvatio nekakav štap i počeo me udarati po cijelom tijelu. Bolovi su bili takvi da više nisam mogao izdržati. Na tijelu su se pojavili ožiljci i krv; osjetio sam nesvjetesticu, potpunu klonulost, agoniju. Tada sam izazvao samilost svoga krvnika, jer sam rekao da će potpisati sve što hoće samo neka prestane tući. Znao sam da će potpisati svoju smrtnu presudu, ali mi je tada bilo svejedno. Sav sretan isljednik ponovno mi je pružio svoje "remek djelo" koje je napisao kao izjavu. Potpisao sam i tako je prestalo tjelesno mučenje, ali duševni nemir je postao veći. Nekoliko sam dana bio pravi uznik s kojim se "ljudski" postupalo. Jer, poslušao sam zapovijed isljednika i sada se nema što ispitivati. Čekala se daljnja zapovijed koja je unaprijed bila propisana za zločeste i nepokorne koji se ipak predomisle. Te teške, sumorne i mučeničke zatvorske dane provodio sam u jednoj zgradici u blizini parka u Petrinji. To sam spoznao tek kada su jedne večeri došla dvojica stražara, svezala me i odvela u drugu prostoriju iz koje se video petrinjski park. Zgrada je bila oštećena od bombardiranja pa su zatvorski uvjeti, pored neljudskih postupaka, bili i zbog toga otežani i nepovoljni. Među zidovima oštećene zgrade ostao sam sam, svezan, a van je već napadao snijeg i zavladala hladnoća. Nu, to nikoga nije brinulo, a ja sam bio nemoćan da se zagrijem i zaštitim. Zakovali su vrata i time, pored lisica na rukama, onemogućili pomisao na bijeg.

Ozebao, gotovo smrznut dočekao sam daljnji premještaj. Jednog jutra stigao je kombi - crna marica - u koji su me ukrcali onako ozeblog i svezanog i odvezli na neko, kako su oni govorili, područje. Bio je to neki sabirni logor u kojem sam našao i neke poznate - Petra Kodžića, bankara iz Kostajnice i suca Slavka Paulina. Pojavio se i nekakav Ljuban, Srbin, za kojeg smo utvrdili da je ubačen među nas kako bi čuo što govorimo i kao svjedok poslužio isljednicima za dokazivanje krivnje. Činili su to prije odvođenja na strijeljanje jer su s tog mjesta odvodili zatvorenicke koje su oni, bez suda, osudili na smrt. Ne znam koliko je bilo takvih slučajeva, ali znam da se nitko više nije vratio.

Moja teška sudbina opet se poigrava sa mnjom. Ne znam kako i zašto nisam odmah bio odveden na stratište. Možda zato da mučenje potraje duže i da metoda straha pred smrт za koju znači da je neizbjegljiva, bude što efikasnija, ili se radilo "planski" pa sam trebao čekati red i vrijeme koje je predviđeno za moju likvidaciju. Tih su nekoliko dana bili užasni, neizdrživi, jezivi. Suze su mi često same navirale na oči.

Jednog dana, otvorio se vrata i u sobu je ušao Dragan Mitić, zamjenik javnog tužitelja Hrvatske. Bacio je pogled po sobi, i kada me ugledao, iznenadio se i upitao: "Ivanović, što ti radiš ovdje?" Naime, Dragan Mitić, iz Glinskog Selišta bio je sekretar kotarskog komiteta KP-a za Kostajnicu 1943. i 1944. godine i često dolazio u Utolicu. Susretao se s mojim ocem i svima nama. Imao je povjerenje i slobodno se kretao pa je i mene poznavao. Kada sam se ugodno iznenadio i odgovorio da ne znam zašto sam u zatvoru, on je odgovorio da će izvidjeti što je i zašto sam zatvoren. Znao je on da su našega oca ubili bez suda, da je to bila velika nepravda, da je nas petero ostalo bez oca, a eto, sada je video da sam i ja na redu i da me čeka ista sudbina. Mene su optuživali neki od utoličkih Srba (Ilija Subanović) i nekolicina ekstremista iz susjednog sela Rausovac. Tužili su me i pokušavali dokazivati da sam ja sudjelovao u jednoj ustaškoj akciji 1944. godine u Utolici, kada je zaista opljačkano mnogo srpskih kuća, odvedena stoka i spaljene neke kuće u Utolici i Rausovcu. Prava je istina da ja nikada nisam bio u toj postrojbji niti sudjelovao u ovoj akciji. Oni su znali da sam ja bio hrvatski vojnik, da mi je otac ubijen i da smo postali svi "ustaše" pa su svoje nezadovoljstvo i gnjev zbog paljenja i pljačke iskaljivali na meni jer sam se pojavio živ, povratnik iz Bleiburga.

Kad je Dragan Mitić napustio nas uznike, moji supatnici su ostali iznenadeni. Svi su u jedan glas povikali: Ti si sretan, ti ćeš ubrzati kući jer iza tebe stoji visoka ličnost, okružni javni tužitelj! U neizvjesnosti, ali sada sam bio donekle ohrabren da me poslije posjeti Dragana Mitića. I ja i moji supatnici misili smo na ono najbolje: došao je da me izvede i da me pusti kući jer Dragan Mitić je glavni za tuženje i oslobođanje. Ali, iznenadenja nije bilo dosta. Dragan je, samo onako kako je on to uvijek činio rekao: "E, moj Ivanović, sve sam ispitao, ali kod tebe nije dobro. Mnogo te terete iz sela Rausovac, traže twoju glavu. Ali ja ću ići u Rausovac i Utolicu da porazgovaram i da vidim čemu takvo ogorčenje na tebe i zahtjevi da te se likvidira.

Naime, moja je majka znala da je Dragan Mitić često navraćao u našu kuću 1943. i 1944. godine kada je bio politički radnik Komunističke partije na našem području. Kod nas je bio

često u kući i objedovao. U teškim trenucima, neki nazovi prijatelji nisu htjeli za mene ni čuti. Jedan od njih, dugogodišnji i nerazdvojivi prijatelj moga oca, tada na visokoj funkciji u Kotaru Kostajnica, na zamolbu moje majke da mi pomogne i da me spasi, da se sjeti dobročinstva mog oca i moje nevinosti, odgovorio je: "Ja tu ne mogu ništa učiniti. Sada je vrijeme kada svatko mora odgovarati za svoja djela. U svemu će odlučiti narodni sud."

Mama je posjetila i Dragana Mitića. Objećao joj je da će sve ispitati i, znajući oca i našu dobru djelu, učiniti sve što može. To je zaista i učinio. Nakon povratka iz Utolice i Rausovca, Mitić mi je ponovno rekao: "Znaš, Ivanoviću, optužbe su teške i ja te ne mogu izbaviti iz zatvora. Moraš pred sud, ali budi miran, nećeš biti osuđen na najtežu (smrtnu) kaznu kakvu su ti pripremili. Optužbe su bile smišljene i izmišljene s ciljem da se velikosrbi i komunisti riješe još jednog "bandita". Bile su na labavim nogama pa je iskusni i dobromanjerni Dragan Mitić mogao učiniti ono, u tom času spasoносно i najvažnije, sprječiti osudu na smrt strijeljanjem koje je u to vrijeme bilo "povlastica" u odnosu na smrt vješanjem.

OSUDA

Konačno, sam stigao pred "pravedni narodni sud". Bilo je to 2. svibnja 1946. godine u Okružnom sudu u Šisku. Provedena je rasprava i izrečena presuda. Na suđenju je bio Dragan Mitić koji je osigurao saslušavanje mojih svjedoka-branitelja što se tada rijetko ili nikad nije dogodilo. Pravo su imali samo svjedoci optužbe koji su okrivljenog gurali u smrt. Bila je to prava rasprava za one prilike. Sve se odvijalo na sasvim drugačiji i "civilizirani" način u odnosu na prethodne i mnoge kasnije rasprave i presude. Moji svjedoci bili su osobe koje su potvrđile da ja nisam bio u nikakvoj ustaškoj akciji i da sam spasio mnoge Srbe kojima je prijetila ustaška likvidacija. U mojoj korist svjedočili su: Jela Ognjenović-Subanović, Milan Subanović-Crni, Jovan Ličanin, svi iz Utolice i Zorka Vujanić iz Živaje. Tužili su me i teretili: Ilija Subanović i Adam Kosijer iz Utolice, Janko Kosijer iz Živaje i Janko Batnožić iz Rausovca. Nevjerojatno, ali istinito, tužitelji pripisivali su mi i izvršenja smrtnе kazne nad nekim osobama srpske nacionalnosti i navodili imena ljudi koji nikada nisu ni postojali, ali je to bilo dovoljno "pravednom narodnom sudu" da sve uvaži i odmjери "zasluženu kaznu.". Na taj način, uz lažne i neutemeljene optužbe, na smrt su osuđeni mnogobrojni pripadnici domovinske hrvatske vojske od 1941. do 1945. godine. Ubijeni su bez dokaza da su vršili takva zlodjela za koja se izriče smrtna kazna.

Zahvaljujući **Draganu Mitiću**, koji je i kasnije bio izvjesna "crna ovca" među spomeničarima i "pravim revolucionarima" NOB-a samo zato što se nije osvećivao i što je tražio pravni i pravedni postupak u saslušanju i suđenju okrivljenih, pa radilo se o domobranima, ustašama, civilima ili bilo kojem od tadašnjih "neprijatelja" i nesimpatizera NOP-a, opet sam preživio.

Sudnica je bila toga dana poluprazna. Moj majka, brat Jurica, i sestre Maca i Dragica, te svjedoci obrane: J. Ličanin, Z. Vujanić, J. Ognjenović, M. Subanović, Draginja Vujanić, a sa strane optužbe: Ilija Subanović, Adam i Janko Kosijer te Janko Batnožić. Kada je završena rasprava predsjedavajući, sudac Polovina, prečitao je: Slavko Ivanović iz Utolice... osuđuje se na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 15 godina, gubitak građanskih prava i političkih prava u trajanju od 10 godina te konfiskaciju imovine.

VRAĆANJE ODUZETE IMOVINE

Zakon o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine (u daljnjem tekstu: Zakon) objavljen je u "Narodnim novinama", br. 92/96 od 30. listopada 1996. god. Ovim se Zakonom uređuju uvjeti i postupak naknade za imovinu koju su prijašnjim vlasnicima oduzele jugoslavenske komunističke vlasti konfiskacijom, nacionalizacijom, agrarnom reformom, oduzimanjem ratne dobiti i drugim propisima i načinima navedenim u Zakonu, te prenijele u općenarodnu imovinu, državno, zadružno odnosno društveno vlasništvo.

Prijašnjem vlasniku pripada naknada odnosno vraćanje imovine koja mu je oduzeta temeljem presude, odluke, rješenja ili drugog akta na temelju komunističkih zakona odnosno odluka koje su donosila njihova vojna ili civilna tijela i za onu imovinu koja je oduzeta bez pravnog osnova.

Za imovinu koja je oduzeta prijašnjim vlasnicima utvrđeno je pravilo da se za nju isplaćuje naknada u novcu ili u vrijednostim papirima (dionice ili udjeli i obveznice), a iznimno se imovina vraća. Međutim, za konfisciranu imovinu je propisano pravilo naturalne restitucije, to jest vraćanje u vlasništvo prijašnjem vlasniku, a iznimno mu se daje naknada.

Političkim zatvorenicima poznate su brojne presude komunističkih sudova kojima su izricane smrtnе presude i konfiskacija imovine ili zaštitne mjere konfiskacije imovine uz kaznu. Oduzeta imovina temeljem presuda sudova ili drugih odluka jugoslavenskih komunističkih vlasti prije 15. svibnja 1945. god i po presudama od 15. svibnja 1945. god do 21. lipnja 1991 godine vraća se prijašnjem vlasniku.

KOME SE PRIZNAJE PRAVO NAKNADE?

Pravo na naknadu odnosno vraćanje imovine priznaje se fizičkoj osobi-prijašnjem vlasniku odnosno njegovim zakonskim naslijednicima prvoga naslijednog reda koji 11. listopada 1996. god., na dan donošenja ovog Zakona, imaju hrvatsko državljanstvo. U prvi naslijedni red spadaju djeca i bračni drug koji naslijeduju na jednake djelove. U ovom slučaju pravo na naknadu pripada i unucima i pranucima prijašnjeg vlasnika prema pravu predstavljanja.

Piše:

Slavko RADIČEVIĆ

na, a ne stvarati situaciju u kojoj imovina nedužnih ubijenih građana pripada državi, a ne naslijednicima.

ŠTO JE PREDMET NAKNADE ?

Zakon priznaje pravo na naknadu za neizgrađeno građevinsko zemljište, poljoprivredno zemljište, šume i šumsko zemljište, stambene i poslovne zgrade, brodove i brodice, poduzeće i pokretnine.

1) Oduzeto neizgrađeno građevinsko zemljište koje nije faktično oduzeto iz posjeda prijašnjeg vlasnika kao i neizgrađeno građevinsko zemljište koje je oduzeto iz posjeda, ali nije privredno namjeni, vraćaju se u vlasništvo prijašnjem vlasniku. U slučaju oduzimanja posjeda, prijašnji vlasnik dužan je vratiti primljenu naknadu za oduzeto zemljište.

2) Prijašnjem vlasniku vraća se poljoprivredno zemljište, šume i šumsko zemljište zajedno s gospodarskim objektima (zgrade, kuće za stanovanje, dvorci i sli.), koji su u vrijeme oduzimanja bili izgrađeni na tom zemljištu.

3) Stanovi oduzeti prijašnjem vlasniku, na kojima postoji stanarsko pravo, ne vraćaju se u vlasništvo. U tom slučaju prijašnjem vlasniku pripada pravo na naknadu, a stanaru pravo na otkup stana. Stanar mora Fondu za privatizaciju podnijeti zahtjev za otkup stana najkasnije do 31. ožujka ove godine. Ako stanar ne podnese zahtjev u navedenom roku, stan po sili zakona pripada prijašnjem vlasniku. Prijašnjem vlasniku vraća se i stan na kojem ne postoji stanarsko pravo.

Konfiscirani stanovi uvijek se vraćaju prijašnjem vlasniku, a stanar, koji ima stanarsko pravo, stječe na tom stanu položaj zaštićenog najmoprimca. To znači da taj najmoprimac plaća stanarinu vlasniku, u iznosu koji odredi vlada Republike Hrvatske, a pri tom je zaštićen od otkaza stana, sve dok izvršava svoje obveze. U slučaju da je prijašnji vlasnik, njegov bračni drug ili član obiteljskog domaćinstva stekao pravo vlasništva na stan po odredbama Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo, ne će ostvariti pravo da mu se konfiscirani stan vrati.

Prijašnjem vlasniku vraćaju se u vlasništvo poslovne zgrade i poslovni prostor, kao i stan koji je ranije pretvoren u pos-

lovni prostor. Ranije sklopljeni ugovori o najmu se raskidaju.

1) Brodovi i brodice se vraćaju prijašnjem vlasniku, osim u slučajevima kad su uneseni u društveni kapital poduzeća. U tom se slučaju isplaćuje naknada.

2) Poduzeća se ne vraćaju, a vlasnik ima pravo na naknadu (u dionicama odnosno udjelima društva koje je provelo pretvorbu). Ako u takvom društvu ne bi bilo dionica, prijašnji će vlasnik dionice dobiti iz portfelja Hrvatskog fonda za privatizaciju.

3) Prijašnjem vlasniku daju se u vlasništvo samo one pokretnine koje imaju kulturnu, umjetničku ili povijesnu vrijednost. Ako su navedene pokretnine u sastavu zbirki, galerija, muzeja ili sličnih ustanova, one ostaju u vlasništvu prijašnjeg vlasnika, ali ne i u njegovu posjedu, pa mu se s tog osnova priznaje naknada.

OBVEZNICI NAKNADE I NAKNADA

Osnovno je načelo Zakona, da se prijašnjem vlasniku imovina daje prema stanju u kojem se nalazi u vrijeme donošenja prvostupanjskog rješenja županijskog ureda. Ako je sadašnji vlasnik, koji nekretninu koristi, ulagao u tu nekretninu koja je time dobila na vrijednosti (dogradnja, adaptacija, izmjena postrojenja i sl.), takav vlasnik-posjednik može zahtjevati od prijašnjeg vlasnika da mu prizna suvlasnički dio ili da mu isplati novčanu naknadu. Sadašnji vlasnik ne mora predati tu nekretninu, sve dok mu prijašnji vlasnik ne plati naknadu utvrđenu međusobnim sporazumom ili presudom suda.

Kad se radi o imovini koja se daje (vraća) prijašnjem vlasniku, onda je obveznik fizička ili pravna osoba u čijoj se imovini nalazi predmet vraćanja. Ako se radi o naknadi u dionicama odnosno udjelima, obveznik je Hrvatski fond za privatizaciju i to za poduzeća, brodove i brodice te za neizgrađeno građevinsko zemljište, poslovni prostor i sl. ako je to uneseno u društveni kapital poduzeća. Ovaj Fond je i obveznik za isplatu naknade u novcu i obveznicama Republike Hrvatske.

Naknada u dionica i udjelima za imovinu koja ostaje u trgovackim društvima može se prijašnjem vlasniku priznati do iznosa 3,700.000 kuna. To je i najviši iznos naknade koja se može isplatiti.

Obveznice koje se daju prijašnjem vlasniku, daju se na dvadeset godina, s tim da se isplaćuju u jednakim polugodišnjim obrocima, počevši od 1. siječnja 2000. god. One se mogu koristiti za kup-

ŠTO SADRŽI ZAHTJEV?

Zahtjev za naknadu imovine mora sadržavati određene podatke i dokumente, dok se neki dodatno navedeni, prilažu samo ako se nalaze u posjedu prijašnjeg vlasnika te ako zahtjev podnosi njegov opunomočenik ili zakonski nasljednik.

Zahtjev za naknadu imovine mora sadržavati sljedeće:

1. Podatke o podnositelju zahtjeva:

- ako zahtjev podnosi prijašnji vlasnik: ime i prezime, podatke o rođenju i stalnom prebivalištu, dokaz da ima hrvatsko državljanstvo, jedinstveni matični broj građana, ime i prezime te prebivalište opunomočenika ako podnositelj zahtjeva nema stalno prebivalište na teritoriju RH;

- ako zahtjev podnosi zakonski nasljednik: dokaz da ima hrvatsko državljanstvo, podatke o datumu rođenja i smrti te posljednjem stalnom prebivalištu prijašnjeg vlasnika, podatke kojima dokazuje da je u rodbinskoj vezi prvog nasljednog reda s prijašnjim vlasnikom.

2. Podatke o imovini koja je predmet naknade, ako se zahtjev odnosi na nekretninu treba navesti:

- podatke o mjestu gdje se nekretnina nalazi te tko danas ima pravo raspolažanja nad tom nekretninom, broj zemljišnoknjižne čestice i zemljišnoknjiškoga uloška te naznaku katastarske općine u kojoj se nekretnina nalazi.

3. Pravna osnova podržavljenja, odnosno područtvovljenja imovine koja je predmet naknade (ako se ima u posjedu).

Uz zahtjev se prilaže:

1. dokaz o hrvatskom državljanstvu, odnosno održanom neprekinutom pravnom sijedništvu i sjedištu na teritoriju RH,

2. akt o podržavljenju odnosno područtvovljenju imovine

3. zemljišnoknjižni izvadak sa svim upisima i ispisima od dana područtvovljenja do dana podnošenja zahtjeva, tzv. vlasnički list (obavezno)

4. punomoć ovjerovljenju od hrvatskih državnih vlasti (radi li se o opunomočeniku)

5. izvadak od matice umrlih ili rješenje o proglašenju nestale osobe umrlom ako zahtjev podnosi zakonski nasljednik

6. pravomoćno rješenje o nasljeđivanju (u slučaju da je po smrti prijašnjeg vlasnika vođena ostavinska rasprava)

7. ostale isprave ili dokaze kojima se može utvrditi osnovanost zahtjeva.

nju dionica odnosno udjela, za kupnju nekretnina u vlasništvu Republike Hrvatske i za druge svrhe utvrđene Zakonom.

POSTUPAK ZA NAKNADU ODUZETE IMOVINE

Postupak se provodi na zahtjev prijašnjeg vlasnika.

Prijašnji vlasnik podnosi zahtjev za naknadu oduzete imovine županijskom uredu, prema mjestu gdje se nalazi imovina koja je predmet naknade. Ako netko ima imovinu u dvije ili više županija, mora svakom županijskom uredu podnijeti zahtjev sa svim potrebnim dokumentima (ispravama). Isto tako, zahtjev se mora dostaviti i Državnom pravobranitelju Re-

publike Hrvatske. Na taj se način zahtjev sastavlja u najmanje tri primjera. Zahtjev se mora podnijeti do 30. lipnja ove godine i uz njega priložiti opisane dokumente. Ovo je strogi rok koji se ne može produžiti, pa ako se zahtjev ne podnese do ovog roka, podnositelj gubi sva prava, a županijski ured ne će ga uzeti u razmatranje.

Županijski ured utvrđuje činjenice odlučne za odlučivanje o zahtjevu i donosi rješenje. Rješenje se ne dostavlja odmah podnositelju zahtjeva, nego se upućuje Ministarstvu pravosuđa i Državnom pravobranitelju Republike Hrvatske, koji može ponijesti rješenje. Ako se rješenje-ne pojavi, ono se dostavlja podnositelju zahtjeva, koji ima pravo žalbe u roku od 15 dana.

IZ RADA I BRIGA PODRUŽNICE HDPZ-a OSIJEK

Poštovani i dragi čitatelji našeg društvenog mjeseca!

Sa svrhom da se što bolje upoznamo, da što učinkovitije izbjegavamo zamke u koje znamo zapadati ili iz neinformiranosti, ili čak iz zlonamjernih pobuda, želja nam je da članstvo izvješćujemo o radu i naše Podružnice sa ogrankom u Đakovu, Đurđenovcu i Našicama, o istinama s kojima živimo, o brigama s kojima se svakodnevno susrećemo, o razmišljanjima koja nam se nameću i, konačno, što i kako dalje?

Naša Podružnica osnovana je početkom 1991. godine i, uz manje teškoće organizacijske prirode, stasala u Podružnicu s navedenim ograncima u Društvo s učlanjenih 435 članova (na dan 22. 02. 1997.). Svi ti članovi posjeduju ili Uverenja Ministarstva pravosuđa i uprave ili već Rješenja Administrativne komisije Vlade RH o statusu hrvatskog političkog zatvorenika. Naime, zauzeli smo stanovište da članom našeg društva može biti osoba s najmanje jednim od spomenutih dokumenata, a što je u skladu s našim Statutom.

Djelatnost naše Podružnice ne odvija se samo putem redovnih sjednica Upravnog i Nadzornog odbora (svakog drugog tjedna - četvrtkom) već i svakodnevno kontaktima našeg članstva s temama socijalne naravi (mirovine, bolesti, smještaj, zdravstvena zaštita i sli.) ali i s temama moralno-etičke i, nažalost, političke naravi (iako smo društvo izvanstranačke opredjeljenosti).

U posljednje vrijeme, naše je članstvo bilo posebno iritirano akcijama tzv. "Poticajnog odbora za ..." sa svrhom rušenja vodstva HDPZ-a, koje je navodno (ne) legalno izabranu na 3. Saboru HDPZ-a, održanog 18. 11. 1995. godine (slično scenariju današnje oporbe za rušenje vlasti, bez perspektive građenja nečeg novog i boljeg). Članstvo, iako uznesimo, čak su izražavali ogorčenost takvih neodgovornih postupaka.

Nedugo iza insinuacija tzv. Poticajnog odbora, naše članstvo - Slavonci, opet su bili neugodno iznenadeni 11. siječnja 1997. godine, kada su u našem informativno - političkom dnevnom listu GLAS SLAVONIJE pročitali interview gosp. Đure Perice, saborskog zastupnika HDZ-a i bivšeg robijaša u bivšoj Jugoslaviji, u kojem je jedna trećina interviewa čiste političke konotacije, vrlo korektno i u duhu dnevne politike, ali ostale 2/3 istog odiše

upravo onim stanovištima radi kojih nije gosp. Peric predložio HDPZ-a za predsjednika. Članovi naše Podružnice, čitajući taj interview, protkan podnaslovima - "Nisu priskrbili ni čašu hladne vode" ili "Oni nisu moje društvo" ili "Htjeli bi kune na svoj račun", izražavaju svoja razmišljanja o ispravnosti demokratskih izbora na 3. Saboru (sam gosp. Perica i drži "Nema mirnijeg puta od demokratskih izbora" naslov iz Glasa Slavonije). A gosp. Branimir Donat bi se još dugo pitao zašto je gosp. Perica toliko mukotrpno i gorko robijao, a za svog predsjednikovanja izabrao tajnika sumnjive prošlosti. No, u djelovanju naše Podružnice, istine radi, članstvo je upoznato sa svim relevantnim činjenicama i zauzelo stav mirnim i trijeznim odbijanjem navedenog interviewa, jer "oni (ni 435 članova) nisu moje (Peričino) društvo".

Držeći da je konačno sada nastupilo vrijeme za svođenje računa oko financijsko-materijalnog poslovanja Podružnice i reziniranja uspjeha i neuspjeha našeg djelovanja u 1996. godini, opet "biser" uobličen u OTVORENO PISMO POTICAJNOG ODBORA ZA ... izašlim u "Vjesniku" od 12. veljače 1997. godine, kojim žurno traže OPĆI IZVANREDNI SABOR HDPZ-a, nepotpisan, ali odobren vjerojatno od glavnog i (ne) odgovornog urednika gosp. Nenada Ivankovića, koje pismo završava "Hrvatska iznad svega".

Naše članstvo drži nepotpisnika pisma - kukavicama, a "Hrvatska iznad svega" su (smo) usisavali u sebe majčinim mljekom, a ne crnom tiskarskom bojom, koja završava kao sav stari papir: ili na smeću ili u preradi.

Sve iznesene istine, brige, razmišljanja, borbe za bolje život, samo su dio djelatnosti naše Podružnice s ograncima, dok ostali dio djelatnosti dajemo u nastavku kao finansijski rezultat prihoda i izdataka za 1996. godinu, i to:

I. PRIHODI:

(od članarina 15.720,00, od pretplate na glasilo 7.125,00, od donacija i pomoći 16.100,00, od uplate za Bleiburg 1.535,00, od kamata 1.211,91, od PRO-RAČUNA iz Središnjice 199.400,00, od prodanih knjiga, značaka, kapa i ost. 1.567,00 i od prenesenih prihoda iz 1995. godine 13.282,09)

UKUPNO: 255.241,00

I. IZDACI:

(za kano-materijal 3.218,76, energiju 1.924,46, HPT-troškove 8.674,77, za ostale mat. izdatke: čišćenje, licenje, pogr. vjenaca, sjednica, Skupština, fotokopiranje, part, pomoći 13.550,45 si. putovanja i posjeti Brod, Vinkovci, Opatija, Zagreb, 4.860,00) - UKUPNO: 32.228,44

Pomoći za Uskrs i Božić članovima: 168.500,00

Bruto plaća 1 djelatnika (neto 1230,00): 28.757,00

Ostali izdatci (prijevoz, Gradiška, Požega, Bleiburg Đakovo 14.847,80, reprezentacija 1.139,85, platni promet 1.063,81 i vođenje knjigovodstva izrada ZR 1.560,00 - UKUPNO: 18.611,46

UKUPNI IZDACI 248.096,90

VIŠAK PRIHODA 7.844,10

ČLANSTVO NAŠE PODRUŽNICE

Danas (22. 02.1997.) Podružnica broji 435 članova, od toga 299 članova živih robijaša i pravnih slij 136 članova pridruženih

U 1996. godini umrlo 13 članova, a sada u 1997. već 6 članova.

Do danas 218 članova uplatilo članarinu za 1997. i 105 pretplata za glasilo PZ, a pored pretplatnika kupujemo 30 kom glasila.

Molimo i tražimo produžetak život. osig.

HDPZ-Podružnica Osijek:
Krunoslav Brust

VAŽNA OBAVIEST

Ove godine nismo u mogućnosti isplatiti uobičajenu uskršnju pomoći našim članovima jer su nam uskraćena sredstva iz državnog proračuna.

Izvršni odbor
HDPZ

In memoriam

MLADENU LAŽETI - U SPOMEN

Bojovnik sretnije Hrvatske

Među posljednjom generacijom hrvatskih političkih uznika, u maloj robijašnici Slavonska Požega, tridesetak je čestitih hrvatskih muževa slutilo raspad komunizma i konac velikosrpske tvorevine, zvane Jugoslavija.

Jedan od njih, uspravan i ponosit, ljuti i gorljivi bojovnik trganja jugo-lanaca, Mladen je Lažeta zapamćen kao sinteza vitešta i plemenitaškog duha. Osuden je na dvije godine uzništva, od podrepaša i poturica, dobro plaćenih egzekutora velikosrpskog nauma gušenja hrvatskog nacionalističkog vrijenja, poglavito tih godina u Splitu.

Pošlje će mu presudu preinačiti Vrhovni sud SRH u jednogodišnje trajanje. Istragu će voditi dobro znani Dvornik, a krivičnu prijavu potpisuje Blagoje Zelić, u istrazi sudjeluje i četnik Gradomir Bojević.

Sudac istražitelj bijaše Petar Ojdanić, a po raspravi održanoj od 10.-17.7.85., Žarko će Bubalo, "u ime naroda" odmjeriti po famoznom 133. čl. KZJ ravno dvije godine.

Bijaše to proces sedmorici, među inim Luki Podrugu i Stipi Gašparu, a pozadina čitave te farse bijaše nakana zastrašivanja splitske mladeži koja se bila probudila i zanosno željela zbaciti okove tiranije.

Udbine batinaše najviše je progonila vjeroučarčna skupina *Svetog Dominika*, čiji je vjeroučitelj i duša zajednice, pater Luka Prcela ranije osuđen na petogodišnje robijanje, a kaznu je izdržao također u Slavonskoj Požegi. Osamdesetim će se jednom trebatи pozabaviti, objektivno rašlaniti pojavu ilegalnog i legalnog organiziranja katoličke i nacionalno svjesne mladeži, sagledati utjecaj pokreta MI, no svakako na drugačiji način doli ga žele prikazati, danas moći, inače samozvani organizatori i nositelji tog pokreta okupljeni oko pjesnika Ivana Tolja i njegovog brata Maria.

Lažeta će pritvor izdržavati na *Katlinića brigu* i Šibenskom pritvoru, a ostatak kazne u Slavonskoj Požegi.

Promjene u Hrvatskoj spremno dočekuje, politički u okviru HDS-a, a djelovanjem na svakom drugom polju ustroja i organizacije oružanog otpora. Dragovoljcem Kriznog štaba je od srpnja 1990.-te, a po ustroju IV gbr HV, postaje njezinim pripadnikom i to biva do veljače 1992. god.

Poslje prelazi u 141. br. HV, a potom u 306 LOB, gdje ga na radnom mjestu, tragičnim slučajem zatječe smrt.

Iza njega je ostala supruga Željana, koja ga je od predrobijaških dana vjerno pratila i troje dječice.

Mladen Lažeta bijaše izdanak čestite hrvatske korjenike, odlukom za život dostojan čovjeka i spremnošću svjedočenja za neovisnu i lještu Hrvatsku ubilježi se u velikane roda našega.

Njegov je život, bez obzira na kratkoču trajanja bio vrijedan i smislen, a nama, njegovim suborcima ostaje ići putevima koje je i on krčio i moliti Svevišnjeg da mu u rajske odajama nađe staništa.

Zdenko Lozo

Mladen Lažeta prima odlikje: Ljeto i Oluja iz ruku bivšeg zapovjednika 306. LOB-a, puk. Ivana Pavića. Desno je Stasa Milanović, zapovjednik te postrojbe, zajedno s kojim je Mladen, tragično poginuo.

U spomen na hrvatskog političkog zatvorenika FRANU DEVIĆA

U petak, 24. 1. 1997. godine, skrhan dugogodišnjom teškom bolešcu, blago je u Gospodinu preminuo naš član, FRANE DEVIĆ, rođen 4.10.1924. u Podlugu općini Benkovac. 1942. godine kao srednjoškolac pristupa prvoj vojnoj akademiji Nezavisne Države Hrvatske. Odmah potom stupa u redove Ustaške Vojnice u Varaždinu.

Presudom Okružnog suda u Zadru, od 17. veljače 1975., Frane Dević proglašen je krivim zbog "krivičnih djela" iz čl. 101. st. 1 i čl. 117. st. 1 Krivičnog zakonika, te je osuđen na kaznu strogog zatvora u trajanju od tri godine i šest mjeseci. Istom presudom, po članu 61. b Krivičnog zakonika, profesoru Frani Deviću zabranjen je rad u školama i drugim odgojno-obrazovnim ustanovama u trajanju od 5 godina, nakon izdržane kazne. Okružno javno tužiteljstvo, među ostalim djelima, prof. Devića navodi i da je on još 1971. godine znao za onaj poznati program od 10 točaka hrvatskom narodu, daje još tada vodio razgovore o stvaranju konspirativne organizacije, te daje, slijedom svega toga, i on bio incijator sastanaka tajne hrvatske organizacije, s ciljem stvaranja hrvatske države.

Svoju je kaznu odrobijao u KPD Lepoglava.

Hrvatskom političkom zatvoreniku i odanom domoljubu Frani Deviću neka je lahka hrvatska zemlja, za koju je živio!

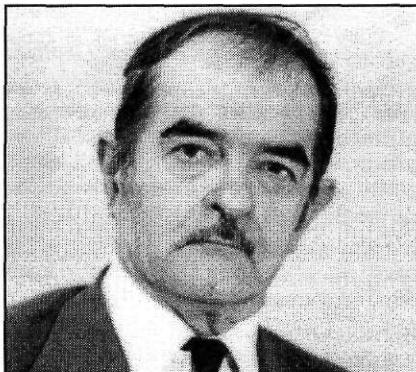
Predsjednik HDPZ-ZADAR

Prof. BRUNO ZORIĆ

U SPOMEN MILANU RENDULIĆU

U predgrađu Lyona, daleko od svoje rodne Hrvatske, 23. siječnja 1997. godine u svojoj je 72. godini zauvijek sklopio oči čestiti Hrvat i ustaša, gospodin Milan Rendulić. Rođen je 15. prosinca 1925. u selu Salopek kod Josipdola, gdje je i živio do uspostave NDH. Odmah se, kao šesnaestogodišnjak, dragovoljno javio u ustaške postrojbe. Postao je pripadnikom bojne Josipa Tomljenovića Brace, a 29. srpnja 1944. promaknut je u satnički čin.

Povlačeći se u svibnju 1945. godine prema Austriji, Milan shvaća da "kulturni Englezi" izručuju srbokomunistima desetke i stotine tisuća hrvatskih vojnika i civila. Poput mnogih drugih, odlazi u šumu i nastavlja borbu za hrvatsku slobodu. Četiri godine oružjem se bori protiv nove nasilničke Jugoslavije. Uhićen je 1949. i osuđen

na dugogodšnju robiju. Svojih devet godina izdržava u Lepoglavi i u drugi mučilištima, a onda se 1959. odlučuje na bijeg u tuđinu, uvjeren da će tako biti korisnijim svomu narodu.

Skrivajući se, punih je 29 godina pješačio od Rijeke do Lyona u Francuskoj. Dolaskom u Lyon, odmah se uključuje u Hrvatski oslobođilački pokret, članom kojega ostaje do smrti. Zbog svoga domoljubnog ra-

da, koji je okrunjen dužnošću predsjednika Ujedinjenih Hrvata Francuske, Milan je Rendulić bio trnom u oku, ne samo jugoslavenskim vlastima i njihovim agentima, nego i francuskim tijelima koja su ga, pod pritiskom Beograda, privodila i internirala u doba kad bi Francusku pohodili jugoslavenski ili drugi komunistički prvaci.

Imajući pred očima samo slobodu hrvatskog naroda, Milan je tu slobodu dočekao, makar daleko od Domovine. Na vječni ga je počinak ispratila crkva puna Hrvata i naših francuskih prijatelja...

Do viđenja, Renduliću! - kliču Tvoji supatnici, suborci i suradnici koji Te nikad neće zaboraviti.

Ustaša Milan Renudlić s nama je!

Marin Špika, Francuska

U SPOMEN

VLADIMIR MARJANOVIĆ

Preminuo u utorak 21.1.1997.
u 85. godini života.

**Neka mu je laka hrvatska
gruda zemlje!**

U SPOMEN

FRANJO TKALEC

Preminuo 1.2.1997. u 69.
godini života.

**Neka mu je laka hrvatska
gruda zemlje!**

U SPOMEN

KATA NOVINA

Preminula 10.2.1997. u 85.
godini života.

**Neka joj je laka hrvatska
gruda zemlje!**

U SPOMEN - Fra JOZO VISKOVIĆ

Do danas je puno rečeno o ovom izuzetnom čovjeku i svećeniku. Sve što je trebalo reći o fra Jozu Viskoviću robijašu, rekli su njegovi kolege - robijaši strahovite robijašnice Stara Gradiška.

Zbog čega je robijao i zašto je osuđen fra Jozo, pita se svatko tko ga je susreo i možda površno poznavao.

Ali, iz knjige, koju je napisao časni i uporni prikupljač istine o mnogim ubijenim redovnicima i svećenicima, što u naslovu nosi poruku "Franjevci žrtve rata", dr. fra Petar Bezina, dokazno iz Sudskih presuda i izmišljenih optužnica, oslikava sudbinu tih nevinih stradalnika. Za našega prijatelja i kolegu, fra Jozu, veli: "U sudskom procesu, koji je vođen protiv grupe "sedmorice" iz samostana u Urbaničevoj. Ovaj je naš dragi prijatelj osuđen kao šesti u grupi. Evo par isječaka.

- Na upit sudca, osjeća li se krivim, Jozo odgovara: Ne, ne osjećam se krivim jer je sve, što se u cijelosti u optužnici odnosi na mene - na krivim je podatcima.

Sudac je fra Jozu Viskoviću postavio drugo pitanje: je li išao u poklonstvenu deputaciju ustaškom poglavniku Anti Paveliću i kakav je on, kao svećenik, imao posao kod njega. Fra Jozo odgovara: Nisam išao Paveliću kao ustaškom Poglavniku nego kao poglavaru hrvatske države, jer ja sam uvijek bio za samostalnu hrvatsku državu."

Odlučno je odbio optužnicu, jer je izmišljena i lažna.

Kako ne osjetiti fra Jozu Viskovića kao časnu ličnost i temeljitog rodoljuba?!

On nije bio trska, koju vjetar ljujla, već čvrst značaj koji i u teškim časovima potvrđuje svoju nacionalnu opredjeljenost. Smjelo veli: "Ja sam za Nezavisnu Državu Hrvatsku".

Zar je onda čudo što je osuđen presudom Okružnog suda grada Zagreba 28. 07. 1947. na tešku robiju u trajanju od 15 godina. Petnaest teških robijaških godina izdržao je u Staroj Gradiški, uvijek uzdignute glave ...

Fra Jozo Visković ostavio je mnoge zapise iz robijaškog života. Napisao je knjigu iz koje se iščitava teška nevolja, kako pojedinca a tako i čitavog hrvatskog naroda, nad kojim je sila jačega mržnjom i osvetom satirala svakoga koji drugačije misli. Već od prvih brojeva fra Jozo surađuje i u našem listu "Politički zatvorenik" i ostavlja za povijest istinu i poruku mladim naraštajima.

Za izuzetne zasluge, kako rodoljuba tako i vrlog svećenika, protekle godine Predsjednik R. Hrvatske odlikovao je fra Jozu visokim odličjem - redom Marka Marulića.

Neka ovaj čovjek, naš član robijaš, koji je smireno prešao u krilo Onome, u kome sve živi, uvijek bude poticaj kako ljubiti vjeru i Domovinu, ali i znati ispuniti Božju zapovijed ljubavi i praštanja.

Kako je ovdje ljubio ovu Lijepu našu, nadamo se da će tamo u vječnosti pred licem jedine pravde moliti blagoslov, mir i blagostanje za ovu Hrvatsku, koju je uvijek živo osjećao u svom biću.

Kaja Pereković

Milan Šuflay (1879.-1931.)

U SPOMEN VERONIKA - VERA HAUPTFELD (Karlovac 16. 03. 1933. g.) Karlovac 31. 01. 1997. g.)

Malodobnica sa 17 godina, osuđena na 18 mjeseci robije. Čitavu kaznu izdržala je u Požegi (1949. - 1950.)

Pamtimo ju i kao pjesnikinju, čije su pjesme pripremljene za tisak u zajedničkoj knjizi "Antologija pjesnikinja robijaša". Knjiga još nije zbog finansijskih poteškoća tiskana, ali se nadamo...

Listajući naš Zatvorenik br. 34, nalazim ove stihove kao da su joj istekli ovaj čas iz njezina srca i pameti:

*O, breme života satkano od tuge
i noći bez sna što zoru bola nosi,
dal' ste za one što ostaju duge
II' za one voljene što smrt ih pokosi.*

*Odveć teški ranu nosili ste sami
izgubljenom nadom zvali ga da dođe.
Kako vas je život zgurio do zemlje
i kako ste hrabro primakli se raki,
udarci kad zemlje padnu vam na grudi...
činit će se laki.*

A u jednoj drugoj pjesmi veli:

*Kada jednom dođem do samoga kraja,
tamo gdje se odvaja pakao od raja
i još malo dalje gdje je vječni sud ... gdje
ne vlada ni silnik nijad, - gospodo -
prije nego što će te se snaći...
sve što ste mi uzeli... tamo ću naći.*

Kolika snaga ljepote, smirenosti i nade izbjiga iz ovih nekoliko tvojih stihova. Nakon ovoga, sve su riječi blijede, možda bi bile i prazne fraze. Zato još jedino mogu reći: odlaziš u mir vječnosti, ali si svoje srce ostavila svojoj obitelji, djeci i mužu, koji ostadoše bez upornja i oslonca. Nu, ti si se pobrinula da ostaviš dio svoje duše u stihovima, po kojima će te mnogi pamtitи.

Mirno snivaj proljeća ljubavi i slobode.
Bila ti lahka ova hrvatska gruda.

K. Pereković

D. Weingärtner: Hrvatski Sabor 1848., Ban Jelačić traži od Saborskih zastupnika sredstva za obranu domovine i za naoružanje hrvatske vojske

Vukouar